

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ BİLİM DALI

ALÂEDDİN KEYKUBAD'IN SOSYAL DEVLET ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÜLYA DURSUN

TEZ YÖNETİCİSİ
YRD. DOÇ. DR. ALİ İPEK

KARS-2008

T. C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Hülya DURSUN'a ait “**Alâeddin Keykubad Döneminde Sosyal Devlet Anlayışı**” konulu çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesinin Unvanı, Adı ve Soyadı	İmza
Yrd. Doç. Dr. Ali İPEK
Yrd. Doç. Dr. Ş. Cem TÜYSÜZ
Yrd. Doç. Dr. Mustafa ŞENEL

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../2008 tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

UYGUNDUR
...../...../.....
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
ÖN SÖZ.....	III
KISALTMALAR	V
GİRİŞ	1-5

BİRİNCİ BÖLÜM

I. ALÂEDDİN KEYKUBAD DÖNEMİNDE SOSYAL DEVLET ANLAYIŞININ TEZAHÜRLERİ

1.1. I. Alâeddin Keykubad'ın Selçuklu Sultanı Olması.....	6
1.2. I. Alâeddin Keykubad Döneminde Fetih Hareketleri Ve Anadolu'da Birliğin Sağlanması	10
1.3. Sosyal Devlet Anlayışının Fetihlerden Sonra Uygulanan İskân Politikasındaki Yeri.....	20
1.4. Sosyal Devlet Anlayışının Adalet Politikasına Yansıması.....	24
1.5. Sosyal Devlet Anlayışının Dinî Tutuma Etkisi	26
1.6. Mimari Eserlerin Yapılmasında Sosyal Devlet Anlayışının Etkisi.....	35
1.6.1. Kervansaraylar	36
1.6.2. Medreseler	39
1.6.3. Hastaneler (Şifahaneler-Darüşşifalar)	41
1.6.4. Şehir, Kale ve Surlar	44
1.6.5. Saraylar ve Köşkler	47
1.7. Sosyal Devlet Anlayışının Sosyal Hayata ve Ekonomik Politikaya Yansıması.....	49

İKİNCİ BÖLÜM

ALÂEDDİN KEYKUBAD'IN SOSYAL DEVLET ANLAYIŞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

2.1. I. Alâeddin Keykubad'ın Sosyal Devlet Anlayışına Sahip Olmasında Kişiliğinin Rolü	56
2.2. I. Alâeddin Keykubad'ın Sosyal Devlet Anlayışını Etkileyen Eserler	60
2.2.1. Nizamü'l-Mülk'ün Siyasetnamesi	62
2.2.2. Keykavus'un Kâbus-namesi	64
2.2.3. İmam Gazali'nin Kimya-i Saadeti	65
SONUÇ	67
KAYNAKLAR.....	69
EKLER.....	79
ÖZGEÇMİŞ.....	93

ÖZET

I. Alâeddin Keykubad, Anadolu Selçuklu Devleti'ne en parlak günlerini yaşattı. Ülkesinin her yerini kervansaray, medrese, hastane gibi tesislerle donattı. Sosyal devlet anlayışını benimseyen Sultan I. Alâeddin'e göre "Devlet, halk için" var olan bir kurumdu. Bu düşünce, sultanın bütün faaliyetlerini etkiledi. Bu sayede halk; en mesut, en refah günlerini I. Alâeddin Keykubad'ın saltanatı sırasında yaşadı. Sultan I. Alâeddin'in sahip olduğu bu düşünce Moğolların önünden kaçan insanların Anadolu'ya akın akın gelmesini sağladı. Selçuklular döneminde bilimin ve sanatın en önemli savunucusu olan sultan, Anadolu'ya gelen bu insanlara rahat bir hayat sundu. I. Alâeddin'in sosyal devlet anlayışı sayesinde Anadolu halkı huzur ve güven içerisinde yaşadı.

Anahtar kelimeler: I. Alâeddin Keykubad, sosyal devlet, kervansaray, medrese, hastane.

ABSTRACT

Alâeddin Keykubad I perpetuated Anatolian Seljuk State's most glorious days. He built many caravansaraies, madrasahs, hospital all over the country. According to Sultan Alâeddin I, who adopted the view of social state, "State was an institution for the sake of people" This point of view influenced Sultan's activities greatly. Because of this, people led the most glorious and comfortable and happiest lives during Alâeddin Keykubad I reign. Due to his applications many people who tried to get rid of the tyranny of Mongols came to Anatolia. Sultan, who was the most leading advocate of science and art during Seljuk's period, provided more comfortable livings for the people who came to Anatolia. Thanks to the social state conception of Alâeddin I, Anatolian people led a peaceful and secure life.

Key words: Alâeddin Keykubad I, social state, caravansaray, madrasah, hospital.

ÖN SÖZ

Anadolu Selçuklu Devleti, en parlak dönemini I. Alâeddin Keykubad'ın saltanatı sırasında yaşadı. 1220–1237 yıllarında Selçuklu tahtında bulunan I. Alâeddin, Anadolu'da siyasi birliği sağladığı gibi devletini dışa karşı da başarıyla temsil etti. Bu sayede, ele geçirdikleri yerleri yakıp yıkan Moğollar, I. Keykubad döneminde Anadolu'ya saldırma cesaretini kendilerinde bulamadılar.

Anadolu Selçuklu Devleti'ne altın devrini yaşatan Sultan I. Alâeddin, ülkesinin her yerini sosyal tesislerle donattı. Halkın; kendisine Allah'ın bir emaneti olduğunu düşünen sultan, eğitim-öğretim faaliyetlerini desteklemekten de geri kalmadı. Yaptırdığı kervansaraylar, hastaneler ve medreselerde halka ücretsiz hizmet verilmesini sağladı. Sultanın bu faaliyetlerinde sahip olduğu sosyal devlet anlayışının da etkisi büyük oldu.

Bu çalışma, Anadolu Selçuklu Devleti'nin en güçlü hükümdarı olan I. Alâeddin Keykubad döneminde yaşanan gelişmelere farklı bir bakış açısı getirmek düşüncesi ile hazırlandı. Sultan I. Keykubad dönemiyle ilgili pek çok araştırma yapılmıştır. Fakat bu araştırmalarda genellikle sultanın askeri ve siyasi faaliyetlerinden bahsedilmektedir. Bizim amacımız ise sultanın faaliyetlerini etkileyen sosyal devlet anlayışını ortaya çıkarmaktır.

I. Alâeddin Keykubad'ın bilimi ve sanatı desteklemesi, onun hakkında kaynaklarda ayrıntılı bilgi bulmamızı sağladı. Bu durum, bize kaynak toplama aşamasında yardımcı oldu. Fakat kaynakların çok olması nedeniyle kaynakları inceleme konusunda daha titiz davranmak zorunda kaldık. Bu araştırmayı ortaya koyarken, o dönemde yazılan kaynakların yanı sıra, Ortaçağ tarihi ile ilgili olan araştırma eserlerden de faydalandık. Özellikle İbn-i Bibi'nin *El-Evamirü'l Alâ'iyе Fi'l Umuri'l Alâ'iyе* adlı eseri ve Osman Turan'ın *Selçuklular Zamanında Türkiye* adlı eseri bize yol gösteren iki temel kaynak oldu. Dileğimiz, yaptığımız çalışmanın beğeniyle karşılanması ve daha sonraki yapılacak araştırmalara yol gösterici olmasıdır.

Lisans ve yüksek lisans öğrenimimde çok şey öğrendiğim, tezimi hazırlarken de bana yol gösteren Yrd. Doç. Dr. Ali İPEK'e ve bölüm hocalarıma sonsuz

teşekkürlerimi sunuyorum. Hayatım boyunca benden desteklerini esirgemeyen, bana her türlü imkânı sağlayan aileme, kaynak toplama sırasında ellerinden gelen her türlü yardımı yaparak beni misafir etmek zahmetinde bulunan yakınlarıma özellikle de kuzenim Erhan DURSUN'a ve Nasrullah UZMAN'a çok teşekkür ediyorum.

Iğdır, 2008

Hülya DURSUN

KISALTMALAR

AKM	: Atatürk Kùltür Merkezi
b.	: Bin (oğlu)
Bk.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
haz.	: Hazırlayan
İA	: İslam Ansiklopedisi
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TOEM	: Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası
[t. y.]	: Yayın Tarihi Yok
yay.	: Yayınlayan
YKY	: Yapı Kredi Yayınları
YTY	: Yeni Türkiye Yayınları
[y. y.]	: Yayın Yeri Yok

GİRİŞ

Anadolu; coğrafi konumu, tabii güzelliğiyle öteden beri bir cazibe merkezi olmuştur. Tarih Öncesi Devirlerden beri değişik kavimlere ev sahipliği yapan bu yerleşim alanı, çoğu defa Avrupa ile Asya arasında bir köprü görevi yapmanın yanında¹ buradan geçen her kavim kültürünü bu coğrafyaya yansıttı. Özellikle Türklerin bölgeye gelmesi köklü değişiklikleri de beraberinde getirdi.

Türkler MÖ VII. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya keşif amaçlı seferler düzenlemeye başladı. Anadolu'ya gelen ilk Türk boyu Avrupa Hunları oldu. Onları MÖ IV. yüzyılda Sibirler takip etti. Sibirya'ya adını veren bu Türk topluluğu, Orta Anadolu'ya gelerek Ankara, Kastamonu, Nevşehir, Ürgüp ve Göreme'ye kadar ilerledi. Bundan sonra Emeviler ve özellikle de Abbasiler döneminde Türkler Anadolu'ya akınlarda bulundular. Bu dönemde Türkler, zaman zaman Anadolu'ya iskân da edildiler.

Abbasi Halifesi Mehdi, Türklerden pek çok halkı Anadolu'ya gönderdi. Bunlar Misis, Tarsus, Anazarba, Adana, Maraş, Hades (Göynük), Malatya, Diyar-ı Bekr (Diyarbakır), Ahlât, Malazgirt, Kalıkala (Erzurum) şehirlerine gönderildiler.² Böylece Anadolu'nun güneyi ve doğusunda önemli bir Türk varlığı oluşmuş oldu. Gerçi bunlar sürekli yerleşmekten ziyade, sınır boylarında Bizanslılara karşı gazalarda bulunmak için buralarda bulunuyorlardı. Bu sürekli bir yerleşme değildi. Türkler daha çok Bizans sınırında İslam dünyasını korumaya çalışıyorlardı.

Anadolu'ya en çok akın düzenleyenler ise Oğuz Türkleri oldu. Bu sırada Selçukluların tarih sahnesine çıkışıyla Türklerin akınları yoğunluk kazandı. Oğuzların Kınık boyuna mensup olan Selçukluları takip eden Türkmenler X ve XI. yüzyılların ortalarında bir insan seli halinde önce İslam ülkelerine girmeye başladı.

¹ Clemens Bosh, "Tarihte Anadolu", **II. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler, 20–25 Eylül 1937**, İstanbul: Kenan Matbaası, 1943, s. 801–802.

² Mükrimin Halil Yınanç, **Türkiye Tarihi Selçuklu Devri I, Anadolu'nun Fethi**, İstanbul: Akşam Matbaası, 1934, s. 5.

Bu insanlar önce Buhara'ya sonra Gaznelilerin izniyle Nesa, Ferave ve Bavard taraflarına yerleřtiler.³

Çağrı Bey 1016–1021 yılları arasında Oğuzlara yeni bir yurt bulmak amacıyla Batı Seferi'ne çıktı. Doğu Anadolu'da Van Gölü Havzası'na kadar ilerleyerek seferi başarıyla tamamlayan Çağrı Bey, kardeşi Tuğrul Bey'e: “Burada iki büyük vali var: Bunlar Harezmşah Harun ile Sebük Tekin'in torunu, Mahmut'un oğlu Sultan Mesut'tur. Biz tek başımıza bunların hakkında gelemeyiz. Fakat keşfetmiş olduğum Horasan ve Arminya'ya gidebiliriz. Çünkü buralarda bize karşı gelebilecek bir kimse yoktur.”⁴ dedi. Horasan ve Arminya Bizans'ın elinde idi. Bizans ise taht kavgaları ile karşı karşıya idi.

1040 yılında Tuğrul Bey ile Gazneli Mesut arasında yapılan Dandanakan Savaşı'ndan sonra Büyük Selçuklu Devleti resmen kuruldu. Yeni kurulan devlet için en büyük sorun akın akın gelen Oğuzlara yeni bir yurt bulmak idi. Tuğrul Bey kardeşi Çağrı Bey'in önerisini dikkate alarak, Oğuzları sınırlardaki bey ve komutanların yanına gönderdi. Bundan sonra Oğuzlar Anadolu'ya akınlarda bulunmaya başladılar. Böylece hem Oğuzlara geçim yolu sağlanmış hem de Bizanslılar yıpratılarak Anadolu'nun fethi kolaylaştırılmış oldu. Zaten Abbasilerin hizmetine giren Türkler Selçuklulardan uzun yıllar önce Bizans'a karşı akınlar düzenleyerek, buraya gelecek olan Selçuklulara âdeta zemin hazırlamışlardı.⁵

Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasından sonra Azerbaycan ve Doğu Anadolu Bölgesi'ne yönelen Selçuklu akınları, bazen bağımsız Türkmen grupları bazen de yönetim ile arası açılan gruplar tarafından yapılyordu. 1047'den sonra ise önce Tuğrul Bey sonra Alp Arslan ve Melikşah'ın gönderdiği düzenli ordular veya sultanların kendileri Anadolu'ya akınlarda bulundu. Kutalmış ve İbrahim Yınal adlı Selçuklu şehzadeleri 18 Eylül 1048'de⁶ Pasinler'de Bizans ve Gürcü kuvvetlerini ağır bir yenilgiye uğrattı. Bizans ile yapılan bu ilk savaşı Selçuklular kazandı. Bu da Bizans'ın ne kadar zayıf bir durumda olduğunu ortaya çıkardı. Pasinler Zaferi'nden sonra Tuğrul Bey 1054'te ordusunun başında Anadolu'ya gelerek buraya akın

³ Seyfullah Kara, **Selçukluların Dini Serüveni, Türkiye'nin Dini Yapısının Tarihsel Arka Planı**, İstanbul: Şema Yayınları, 2006, s. 111.

⁴ Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), **Abû'l-Farac Tarihi, I**, Türkçeye çeviren Ömer Rıza Doğrul, 3. Baskı, Ankara: TTK Yayınları, 1999, s. 293.

⁵ Kara, **Selçukluların Dini Serüveni**, s. 141.

⁶ Osman Çetin, **Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslamiyet'in Yayılışı**, İstanbul: Marifet Yayınları, 1981, s. 32.

düzenleyen ilk Selçuklu sultanı oldu. Sultan, Muradiye ve Erciş'i ele geçirdi. Erzurum'a kadar ilerledi. Malazgirt'i kuşattı ise de alamadı.

Tuğrul Bey'in vefatı üzerine Büyük Selçuklu tahtına oturan Alp Arslan da 1064'te bizzat Anadolu seferine çıkarak, Kars ve Ani kalelerini ele geçirdi.⁷ Daha önce kuşatılan fakat alınamayan Malazgirt'i aldı. Alp Arslan Suriye Seferi'ne çıktığı sırada Bizanslılar, Türkleri Anadolu'dan uzaklaştırmak için harekete geçtiler. Durumu öğrenen Alp Arslan Halep'ten geri döndü. Selçuklu ve Bizans ordusu Malazgirt'te karşı karşıya geldi. 26 Ağustos 1071'de yapılan savaşta Selçuklular kazandı. Bizans imparatoru Selçuklulara esir düştü. Alp Arslan Bizans imparatoru Romanos'un tahtını kendi tahtı yanına kurdurdu. Selçuklular ile Bizans arasında bir antlaşma yapıldı. Bu antlaşmaya göre Bizans, Selçuklulara vergi ödeyecekti. Fakat Alp Arslan ile antlaşma imzalayan Romanos Diogenes tahttan indirildiğini öğrendi. Yeni Bizans İmparatoru Mihael Dukas Selçuklular ile Romanos Diogenes arasında yapılan antlaşmayı tanımadığını bildirdi. Bunun üzerine Alp Arslan komutanlarına Anadolu'yu fethetme emrini verdi. Fetih hareketlerini hızlandırmak için de fethedilen yerin fetheden emirin malı olacağını açıkladı. Bu emir üzerine komutanlar Anadolu'nun fethine başladı. Bu fetihler sonucunda Anadolu'da ilk Türk beylikleri kuruldu.

Saltuklar, Danişmentler, Mengüçükler, Artuklular ve Çaka Beyliği olarak bilinen ilk Türk beylikleri yerleştikleri bölgelere Türkçe isimler vererek Anadolu'da yer adlarının Türkçeleşmesini sağladılar. Beylerin ardından hafif silahları, hayvan sürüleri, çadırları ve aileleriyle büyük Türkmen kitleleri de geldi. Bunlar Anadolu'ya yerleşerek dillerini, dinlerini, örf ve adetlerini, kısaca, bütün kültür birikimlerini buraya taşıdılar.⁸ Çünkü Türkmenlerin buraya gelme sebebi Anadolu'yu yağmalamak değil, yeni bir vatan bulmaktır.

Tuğrul Bey ile başlayan Alp Arslan ile devam eden Anadolu'yu Türkleştirme politikası Melikşah döneminde daha sistemli hale geldi. Bu devirde Anadolu Selçuklu Devleti kuruldu.⁹ Pasinler Savaşı'nda Bizans'ı yenilgiye uğratan Kutalmış'ın oğlu Süleyman Şah tarafından kurulan devletin merkezi İznik oldu (1075). Böylece Anadolu'ya, ilk Türk beylikleri hariç, gelen Türkmenler tek bir çatı

⁷ Burada bulunan Ermeni Vaspuragan Krallığı'nı yıktı. Böylece tarihteki ilk Türk-Ermeni ilişkisi başladı.

⁸ Kara, **Selçukluların Dini Serüveni**, s. 147-148.

⁹ Halil Edhem, **Düvel-i İslâmiyye**, İstanbul: Milli Matbaa, 1927, s. 210.

altında birleştirildi.¹⁰ Bu andan itibaren Anadolu Selçukluları buldukları bölgeyi hem Bizans'ın Türkleri Anadolu'dan atmak için çağırdığı Haçlılara karşı korudu hem de ilk Türk beyliklerini itaat altına alarak Anadolu'da Türk siyasi birliğini sağladı. Bu saye Süleyman Şah İslam dünyasında saygınlık kazandığı gibi merkezi otoriteyi de daha güçlü hale getirdi.

Süleyman Şah'ın kurduğu devlet, I. Kılıçaslan zamanında Haçlı saldırılarıyla karşılaştı. Haçlıların İznik'i ele geçirmesi üzerine başkent Konya'ya taşındı. I. Mesut ve II. Kılıçaslan dönemlerinde Haçlılar yenilgiye uğratıldı. Özellikle II. Kılıçaslan döneminde Bizans ile yapılan Miryokeflon Savaşı Türklerin Anadolu'dan atılamayacağını gösterdi (1176). Bu dönemden itibaren devlet yükselme dönemine girdi. Anadolu'da Türk siyasi birliğini sağlama çalışmaları başladı. 1175'te Danişmentlilerin elinden Malatya'nın alınmasıyla bu beylik ortadan kalktı. Ayrıca devletin fetih hareketleri ve uyguladığı politikalar ticareti geliştirmeye yönelik oldu.

II. Kılıçaslan'dan sonra Selçuklu sultanı olan oğlu I. Gıyaseddin Keyhüsrev tahta çıktığında kardeşinin isyanı ile karşılaştı. Tahtı kardeşi II. Rükneddin Süleyman Şah'a bırakmak zorunda kaldı. Keyhüsrev ve oğulları İzzeddin Keykavus ile I. Alâeddin Keykubad için gurbet hayatı başladı (1196–1205). II. Süleyman Şah döneminde Erzurum ve çevresinde bulunan Saltuklara son verildi. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 9 yıl süren gurbet hayatı, II. Süleyman Şah'ın vefatı ile sona erdi. Gıyaseddin Keyhüsrev ikinci defa Selçuklu sultanı oldu.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev, babası II. Kılıçaslan döneminde başlayan ticareti geliştirme politikasına devam etti. Samsun ve Antalya'yı ele geçirerek Akdeniz ve Karadeniz ticaretinde söz sahibi oldu. Onun vefatı üzerine Selçuklu sultanı olan oğlu I. İzzeddin Keykavus döneminde ise Sinop ele geçirildi. Böylece Karadeniz'deki hâkimiyet daha da güçlendirildi. İzzeddin'den sonra tahta çıkan I. Alâeddin Keykubad dönemi ise Anadolu Selçuklularının en parlak dönemi oldu.

I. Alâeddin Keykubad zamanında Anadolu'da Türk siyasi birliği kesin olarak sağlandı. İslam dünyasını korumak için Moğollara karşı tedbir alındı. Moğolların önünden kaçan pek çok insan için Anadolu bir sığınma yeri oldu. Çünkü Anadolu dönemin en zengin, en huzurlu yeri idi. Buranın herkesin refah içinde yaşayabileceği bir yer olmasında I. Alâeddin Keykubad'ın izlediği

¹⁰ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, 8. Baskı, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2004, s. 105.

politikaların, kişiliğinin ve okuduğu eserlerin katkısı büyük oldu. Sahip olduğu sosyal devlet anlayışı ise bu gelişmelerin temel sebebi idi.

BİRİNCİ BÖLÜM
I. ALÂEDDİN KEYKUBAD DÖNEMİNDE
SOSYAL DEVLET ANLAYIŞININ TEZAHÜRLERİ

1.1. I. Alâeddin Keykubad'ın Selçuklu Sultanı Olması

I. Alâeddin Keykubad döneminde (1220–1237) en parlak günlerini yaşayan Anadolu Selçuklu Devleti'nde “Ülke, hanedanın ortak malıdır.” anlayışı vardı. Bu anlayış, kardeşler arasında taht kavgalarının yaşanmasına neden oluyordu. Selçuklu melikleri, yönetimde tecrübe kazanmaları için bir sancağa gönderilirdi. Meliklerin kendi adına para bastırma ve işlerinde bağımsız hareket etme yetkisi vardı. Bizanslıların Selçuklu meliklerini kışkırtması üzerine meliklerin yetkileri sınırlandırıldı.¹¹ Devlet kurulduğu andan itibaren melikler arasında yaşanan taht kavgaları II. Kılıçaslan döneminde daha da arttı.

II. Kılıçaslan'ın vefat etmeden önce ülkeyi 11 oğlu arasında paylaşması çok daha büyük taht kavgalarının yaşanmasına sebep oldu. Tahtı ele geçiren I. Gıyaseddin Keyhüsrev kardeşinin isyanı ile karşılaşınca tahtı bırakarak İstanbul'a gitmek zorunda kaldı. Rükneddin Süleyman Şah'ın tahtı ele geçirmesi ile I. Gıyaseddin ile oğulları İzzeddin Keykavus ve I. Alâeddin Keykubad için gurbet hayatı başladı.

Rükneddin Süleyman Şah'ın vefatı üzerine tahta küçük yaştaki oğlu III. Kılıçaslan geçince beyler ve devlet erkânı İstanbul'da bulunan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'i Selçuklu tahtına davet etti. Çünkü hükümdar seçiminde genellikle en önemli rolü hükümdarın etrafındaki devlet adamları ve beyler oynuyordu.¹² Gıyaseddin'in tahta yeniden geçmesinden bahsetmeden önce İstanbul'a gitmesine kısaca değinelim.

¹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal**, 4. baskı, Ankara: TTK, 1988, s. 59.

¹² Ali Merthan Dünder, **Askeri ve İdari Teşkilatlanma Bakımından Anadolu Selçuklu Devleti'ndeki Orta Asya Etkileri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: 1999), s. 42.

Gıyaseddin'in, çocukları ile birlikte Elbistan'da oturması şartıyla Rükneddin tahtı devraldı.¹³ Gıyaseddin aynı gün Konya'yı terk etti. Oğulları İzzeddin ve I. Alâeddin Konya'da kaldı. Rükneddin tahta oturduktan sonra tebrikleri kabul etti. Yeğenlerini yanına çağırıp isterlerse yanında kalabileceklerini isterlerse babalarına gönderebileceğini söyledi.¹⁴ Çocuk yaştaki meliklerin isteği üzerine onları babalarının yanına gönderdi. Gıyaseddin'in en küçük oğlu Celaleddin Key Feridun henüz doğmamış idi.¹⁵

I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Karaman yolundan ilerleyerek sırasıyla; Ermeni Leon'un yanına, Elbistan'a, Malatya'ya, Halep'e, Diyarbakır'a ve Ahlât'a geçti.¹⁶ Gittiği her yerde saygıyla karşılanan Keyhüsrev uzun süren misafirliğin yanında kaldığı kişiye zarar vereceğini düşünüyordu. Sonunda Bizans'a gitmeye karar verdi. Ahlât'tan ayrılarak Trabzon'a geçti. Burada bir süre misafir olduktan sonra imparatorluk gemileriyle İstanbul'a doğru yola çıktı.¹⁷ Bundan sonra 1200'e kadar İstanbul'da kaldı. IV. Haçlı Seferi'nde Haçlılar İstanbul'u ele geçirmeden az önce, kayınpederi Mavrozomez'in yanına gitti. Rükneddin Süleyman Şah'ın vefatı üzerine uç Türkmenleri ve ünlü Selçuklu komutanı Er-Tokuş, Keyhüsrev'e haber göndererek onu tahta davet edene kadar, I. Keyhüsrev kayınpederi Mavrozomez'in yanında kaldı.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev, tahta geçmesi için aldığı davet üzerine oğulları ve kayınpederi Mavrozomez ile yola çıkarak İznik tarafına yöneldi. İznik'te bulunan Laskaris'ten yardım almak istedi. Fakat Laskaris III. Kılıçaslan ile ittifak yaptığını bahane ederek yardım teklifini reddetti. Hatta topraklarından geçmelerine dahi izin vermedi. Sonunda Gıyaseddin, kendisine haber getiren Zekeriya Hacip ve İzzeddin Keykavus ile I. Alâeddin Keykubad'ı Laskaris'e rehin bırakarak Selçuklu sınırına geldi. Bu o dönemde yaygın olarak uygulanan bir adetti. Keyhüsrev Uluborlu'da büyük bir coşku ile karşılandı. Bu arada Zekeriya Hacip bir yolunu bularak I. Keyhüsrev'in çocuklarını İznik'ten kaçırmayı başardı.¹⁸ Uluborlu'da oğullarına

¹³ Kerimüddin Mahmud Aksarayî, **Müsameretü'l-Ahbâr ve Müsayeretü'l-Ahyâr**, çev. Mürsel Öztürk, Ankara: TTK, 2000, s. 24.

¹⁴ Ahmet Efe, **Tarih-i Âl-i Selçuk, Anadolu Selçuklu Sultanları ve Payitaht Konya**, Konya: 1998, s. 73.

¹⁵ İbrahim Artuk, "Ala El-Din Keykubad'ın Meliklik Devri Sikkeleri", **BELLETERN**, XXXVI, S. 143, Ankara: TTK, 1972, s. 266.

¹⁶ Ayrıntı için Bk. Mehmet Neşri, **Kitab-ı Cihan-nümâ**, yayınlayanlar; Faik Reşit Unat, Mehmet Altay Köymen, **Neşri Tarihi**, I, 3. baskı, Ankara: TTK, 1995, s. 33.

¹⁷ Efe, **Tarih-i Âl-i Selçuk**, s. 75.

¹⁸ Efe, **Tarih-i Âl-i Selçuk**, s. 81.

kavuşan I. Keyhüsrev, Konya'ya yöneldi. Konya halkı, daha önce Rükneddin Süleyman Şah karşısında I. Gıyaseddin'e gösterdiği bağlılığı bu defa I. Gıyaseddin'e karşı, III. Kılıçaslan'a gösterdi. Konya'ya giremeyen I. Gıyaseddin bunun üzerine Aksaray'a yöneldi. Burada büyük bir sevgiyle karşılandı. Konya halkı, Selçuklu başkentinin Aksaray olacağından endişelenerek I. Keyhüsrev'i Konya'ya davet etti. III. Kılıçaslan'ın canına dokunulmaması şartıyla Gıyaseddin ikinci defa Selçuklu sultanı oldu.

1205'te ikinci sefer Selçuklu sultanı olan Gıyaseddin çocuklarını Selçuklu ananesine uygun olarak birer eyalete gönderdi. İzzeddin Keykavus'u Malatya'ya; I. Alâeddin Keykubad'ı da Tokat ile beraber bütün Danişment iline melik olarak atadı. Genç melikler, II. Kılıçaslan dönemindeki atamalardan farklı olarak, sadece sultan adına bir idareci olarak gönderildi. II. Kılıçaslan döneminde meliklerin kendi adına para bastırma ve hutbe okutma yetkileri vardı. Bunlar iç işlerinde bağımsız dış işlerinde ise Selçuklu sultanına bağlı idi. Fakat İzzeddin ve I. Alâeddin bu yetkilere sahip değildi.¹⁹ İki şehzade de merkeze bağlı bir vali konumunda idi. I. Gıyaseddin Keyhüsrev, oğullarının elinden bu yetkiyi alarak merkezi otoriteyi güçlendirmeye çalıştı. Onun vefatına kadar melikler görevlendirildikleri merkezlerde kaldılar.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in vefatı üzerine büyük oğlu İzzeddin Keykavus devletin başına geçti. Bu durumdan memnun olmayan I. Alâeddin Keykubad Kayseri üzerine yürüdü.²⁰ Kayseri'de başarısız olan I. Alâeddin Keykubad, Ankara'ya çekilmek zorunda kaldı. Ankara Kalesi'nde kuşatılan I. Alâeddin, burada halkın sevgisini kazandı. Halkın onu desteklemesi sonucunda kuşatma 3 sene sürdü.²¹ Kuşatmanın sonunda iki kardeş arasında anlaşma sağlandı. I. Alâeddin Keykubad'ın hayatta kalması şartıyla şehir teslim oldu. İzzeddin Keykavus'un sözünde duracağına dair devlet ümerası yemin etti. Yemin edenler arasında I. Alâeddin zamanında önemli görevlere getirilecek olan Melikü'l-Ümera

¹⁹ Buna rağmen I. Alâeddin daha önceki melikler gibi davranarak kendi adına para bastırdı. Fakat "sultan" unvanını kullanmadı. Bk. Artuk, "Ala El-Din Keykubad'ın Meliklik Devri Sikkeleri", s. 265–271.

²⁰ Ayrıntı için Bk. İbn Bibi, El-Hüseyin bin Muhammed, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, yay. M. TH. Houtsma, *Recuell De Textes Relatives L'histoire Des Seldjoudes*, Vol. IV, Leide: E. J. Brill, 1902, s. 37–50; Hamdullah bin Ebu Bekr bin Ahmed b. Nasr Kazvini, *Tarih-i Güzide*, [y.y.], [t.y.], s. 447.

²¹ Ahmed Tevhid, "Ankara'da Ahiler Hükümeti", *TOEM*, S. 13–24, Sene 1328, Basım yılı 1329, s. 1301.

Hüsameddin Çoban da vardı.²² Bundan sonra I. Alâeddin Keykubad önce Malatya yakınlarındaki Minşar sonra da Kezerpirt Kalesi'ne gönderildi.²³ İzzeddin Keykavus'un vefatına kadar 7 yıl kalede hapsedildi.²⁴

İzzeddin Keykavus vefat edince Çaşnigir Seyfettin Ayaba, Pervane Şerafettin Muhammet, Emir Mübarizeddin Çavlı, Emir-i Meclis Mübarizeddin Behramşah ve Emir-i Ahur Zeyneddin Başara gibi devlet emirleri (ümerayı devlet) onun ölümünü gizledi.²⁵ Tahta kimin çıkacağı konusunda görüşmeler yapıldı. Bazıları Erzurum'da bulunan Mugiseddin Tuğrul Şah'ı, bazıları da Koyulhisar'da tutuklu²⁶ bulunan, Sultan İzzeddin'in küçük kardeşi, Celaleddin Key Feridun'u önerdi. Mübarizeddin Behramşah ve Seyfettin Ayaba, I. Alâeddin Keykubad'ın sultan olmasını istedi. Görüşmeler sonucunda Alâeddin'in tahta çıkarılmasına karar verildi. Bunun üzerine Seyfettin Ayaba, I. Alâeddin'i getirmek için Malatya'ya doğru yola çıktı. Aslında devlet erkânı, daha önce I. Alâeddin'e karşı İzzeddin'in tarafını tuttukları için Alâeddin'i tahta çıkarmakta biraz tereddüt ediyorlardı.²⁷

Seyfettin Ayaba ve I. Alâeddin Keykubad Malatya'dan ayrılarak önce Sivas'a gitti. Burada kardeşi İzzeddin'in naaşını gören I. Keykubad, sultan ilan edildi.²⁸ Eski sultanın ölüm haberi ile yeni sultanın başa geçtiği, halka aynı anda duyuruldu. Bu, ülkede karışıklık çıkmasını önlemek için uygulanan bir adetti.

I. Alâeddin, Sivas'tan ayrılarak Kayseri'ye doğru hareket etti. Geçtiği yerlerde sevgi ve ilgiyle karşılanan sultan, birkaç gün Kayseri'de kaldı. Kayseri'den

²² Ahmed Tevhid, "Rum Selçuki Devleti'nin İnkırazıyla Teşekkül Eden Tevâif-i Mülûk, Kastamonu'da Hüsameddin Çoban Beg Ailesi", **TOEM**, S. 1-6, Sene 1327, Basım yılı 1329-1911, s. 320.

²³ Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 348. Bu kalenin adı İbn Bibi ve diğer kaynaklarda Kezerpirt Kalesi olarak geçerken; Tarih-i Âl-i Selçuk'ta Masara Kalesi olarak geçmektedir. Bk. Efe, **Tarih-i Âl-i Selçuk**, s. 112. Hamdullah Bin Ebu Bekir eserinde Alaeddin'in Kale-i Hüsar'da hapsedildiğini kaydetmektedir. Bk. Hamdullah bin Ebu Bekir, **Tarih-i Güzide Tercümesi**, [y.y.], [t.y.], s. 147. Friedrich Sarre ise I. Alâeddin Keykubad'ın sürgünde yaşadığı İstanbul'dan hareket ederek emirler tarafından sultan ilan edildiğini kaydetmektedir. Bk. Friedrich Sarre, **Küçükasya Seyahati 1895 Yazı, Selçuklu Sanatı ve Ülkenin Coğrafyası Üzerine Araştırmalar**, çev. Dârâ Çolakoğlu, 1. baskı, İstanbul: 1998, s. 50. Ziya Bunyatov ise İzzeddin'in vefat etmeden önce Alaeddin'i hapisten çıkararak tahta geçirdiğini ve çocuklarının eğitimini vasiyet ettiğini kaydetmektedir. Bk. Ziya Musa, Bunyatov, "İbn Al Fuvati'nin 'Talhis Macma' Al-Adâb Fi Mu'cam Al-Alkab' Eserinde Belirtilen Konya Sultanlığının Görkemli Şahısları", **VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, II, 11-15 Ekim 1976**, Ankara: TTK, 1981, s. 591-597.

²⁴ Aksarayı, **Müsameretü'l-Ahbâr**, s. 25.

²⁵ İbn Bibi, El-Hüseyn bin Muhammed, **El-Evamirü'l-Alâ'ıye Fi'l-Umuri'l-Alâ'ıye (Selçuk-name)**, haz. Mürsel Öztürk, I, Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996, s. 218.

²⁶ İbn Bibi, **El-Evamirü'l-Alâ'ıye**, s. 221.

²⁷ Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, III, Redaktör; Hakkı Dursun Yıldız, İstanbul: Çağ Yayınları, 1992, s. 283.

²⁸ İbn Bibi, **El-Evamirü'l-Alâ'ıye**, s. 227. İbn Bibi onun sultan oluşunu şu dizelere aktardı: "Şahın güzelliğinden taht, başı ile de taç süslendi. Onun kalbi talihinden mutlu oldu. Feleğin üzerinden zulüm ve eziyet uzaklaştı."

Aksaray'a geçen sultan burada da halkın coşkulu bekleyişi ile karşılaştı. Birkaç gün Aksaray'da kaldıktan sonra Konya'ya doğru hareket etti. Konya halkı, sultanın hareket ettiğini öğrenince hazırlıklara başladı. Konya Kalesi süslendi, halk en güzel kıyafetlerini giydi²⁹ ve sultanı karşılamak için yola çıktı. Sultanı Ruzbe Ovası'nda karşılayan beyler atlarından inerek onu selamladı. I. Alâeddin kendisini bekleyen bu insanlarla Konya'ya girdi. Tahtına oturan sultan, yanında kalan büyük emirler ve devlet adamlarıyla “huzur ve mutluluk içinde halka refah ve adalet dağıtmaya, hayır işlerini uygulamaya, büyüklük ve yöneticiliğin gereklerini yerine getirmeye başladı.”³⁰ Çünkü devletin esas politikasını; millete hizmet, adalet ve düzene saygı oluşturuyordu. Milleti köle gibi görmek, onlara sadece hükmetmek, dilediği gibi hareket etmek Selçuklu devlet anlayışında yoktu.³¹ Bu anlayış I. Alâeddin Keykubad'ın 17 yıl süren saltanatı boyunca daha bariz bir şekilde kendini gösterdi. “**Sosyal devlet anlayışı**” olarak tanımlayabileceğimiz bu anlayışın yansımalarını hemen her alanda görmek mümkündür.

1.2. I. Alâeddin Keykubad Döneminde Fetih Hareketleri ve Anadolu'da Birliğin Sağlanması

Fetih hareketleriyle sınırların genişletilmesi kendi halkının buralara yerleştirilmesi ve ülke birliğinin sağlanması sosyal devlet politikasının temelini oluşturur. Bu bakımdan I. Alâeddin Keykubad da icraatlarını bu zeminden başlattı. Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasi bakımdan teşkilatlanmış millet veya milletler varlığının oluşturduğu tüzel kişiliğe **devlet** denir.³² Yani devlet insanlar arasında güven ve huzuru sağlayan, insanları belirli kurallar etrafında birleştiren bir kurumdur.³³ Bu nedenle devlet güçlü olmalıdır. Bunun için öncelikle devletin güçlü bir mekanizmaya ihtiyacı vardır.

I. Alâeddin, güçlü bir mekanizma oluşturmaya çalıştı. Çünkü I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in vefatından sonra, Selçuklu ailesi arasındaki taht kavgalarında devlet

²⁹ İbn Bibi, **El-Evamirü'l-Alâ'ie**, s. 232. Ayrıntı için Bk. İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Alâ'ie*, s. 230–238. Oğuz töresine göre şenlik düzenlendi. Bu şenlikteki yemekler hakkında Bk. Zeki Oral, **Selçuk Devri Yemekleri II**, Türk Etnografya Dergisi, Sayı 2'den Ayrı Basım, Ankara: Maarif Basımevi, 1957, s. 3.

³⁰ İbn Bibi, **El-Evamirü'l-Alâ'ie**, s. 238.

³¹ Yaşar Bedirhan-Zeki Atçeken, **Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi**, Konya: Eğitim Kitapevi, 2004, s. 17.

³² Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, I, 9. baskı, Ankara: TDK, 1998, s. 573.

³³ Sadri Maksudi Arsal, “Beşeriyet Tarihinde Devlet ve Hukuk Mefhumu ve Müesseselerin İnkişafında Türk Irkının Rolü”, **II. Türk Tarih Kongresi, Kongrenin Çalışmaları, Kongreye Sunulan Tebliğler, 20–25 Eylül 1937**, İstanbul: Kenan Matbaası, 1943, s. 1062.

adamları etkili olmaya başladı.³⁴ Kimin tahta geçeceği konusunda görüşen devlet adamları, gelenekler büyük şehzadeye öncelik tanıdığı³⁵ için, İzzeddin Keykavus'un sultan olmasına karar verdi. Aynı şekilde I. Alâeddin'in tahta çıkışına da beyler karar verdi. Devlet adamlarının bir tür seçimle iş başına getirdikleri hükümdara karşı güçlenmeye başlamaları yani hükümdar seçme yetkilerini daimi bir şekle dönüştürmek istemeleri devlet adamları ile sultanın arasının açılmasına sebep oldu.³⁶

I. Alâeddin Keykubad döneminde, sultan ile devlet adamlarının arası o kadar açıldı ki beyler sultanı ortadan kaldırmak için bir suikast planı dahi hazırladı. Durumu öğrenen sultan önce beyleri ekonomik olarak zayıflatmanın sonra da ortadan kaldırmanın yollarını aradı. Konya Kalesi'nin etrafını surlarla çevirirken burçlardan her birini bir beyin yaptırmasını istedi. Hatta yaptırdıkları kapıya kendi isimlerini yazdırabileceklerini söyledi. Bu sayede hem onların tepkisini çekmeden beyleri ekonomik olarak zayıflattı hem de kalenin etrafı surlarla çevrilirken devlet fazla masrafa girmedi. Sultan bundan sonra beyleri ortadan kaldırmak için bir ziyafet hazırlattı. Kayseri'de düzenlenen ziyafette beylerin saraya silahsız girmeleri sağlandı. Ziyafetten sonra saraydan ayrılmak için dışarı çıkan beyler birer birer yakalanıp hapsedildi. Sırasıyla Seyfettin Ayaba, Mübarizeddin Behramşah, Bahaettin Kutluca ve Zeyneddin Başara ortadan kaldırıldı (1223).³⁷ Beylerin malları müsadere edildi yani devlet hazinesine alındı. Sultanın, beyleri ortadan kaldırması devleti zayıflatmadı. Tam tersine merkezi otoriteyi güçlendirdi. Çünkü askeri, siyasi ve iktisadi alanda başarılı olmanın temeli güçlü bir devlet mekanizmasına sahip olmaktan geçmekteydi.³⁸ Bu olaydan sonra beylerin ve diğer görevlilerin hiçbiri yetki ve sorumluluklarının dışına çıkmadı. Hatta hareketlerini düzelterek adamlarına daha iyi davranmaya ve günlerini yiğitlikle, cömertlikle geçirmeye başladılar.³⁹

Merkezi otoriteyi sağlayan I. Alâeddin Keykubad, Selçuklu tahtına çıktığında; Konya, Ereğli, Niğde, Aksaray, Elbistan, Kayseri, Malatya, Sivas,

³⁴ Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal**, s. 59.

³⁵ Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 272.

³⁶ M. Altay Köymen, "Selçuklu Ordusu", **X. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, 22-26 Eylül 1986**, III, Ankara: TTK, 1991, s. 1062.

³⁷ Ayrıntı için Bk. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 360-363.

³⁸ Nejat Kaymaz, "Anadolu Selçukluları'nın İntihatında İdare Mekanizmasının Rolü II", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, III, S. 4-5, Ankara 1965, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967, s. 23.

³⁹ İbn Bibi, **El-Evamiü'l-Alâ'ıye**, s. 287.

Tokat, Amasya, Sinop, Kastamonu, Kırşehir, Ankara, Akşehir, Isparta ve Antalya Anadolu Selçuklularının elinde idi. Yani Selçuklular, Akdeniz ve Karadeniz sahillerinin küçük bir kısmını ele geçirmişlerdi.⁴⁰ Anadolu'nun batı kısmında ise Rumlar vardı. I. Alâeddin Keykubad izlediği fetih politikası ile kısa sürede Anadolu'da Türk siyasi birliğini sağladı.⁴¹

I. Alâeddin Keykubad Selçuklu tahtına çıktığı günlerde Ortadoğu'da Moğol tehlikesi ortaya çıktı. Bu dönemde yaşayan ve Moğol istilasına tanık olan İbnü'l Esir yaşadığı günleri eserinde şu şekilde anlatmaktadır: “Keşke annem beni dünyaya getirmeseydi. Keşke adım sanım unutulup gitseydi de insanların, bilhassa Müslümanların başına gelen şu bela ve musibetleri görmeden ölüp gitseydim de bunları görmeseydim.”⁴² Moğollar İslam dünyasını dehşete düşürürken ileri görüşlü bir insan olan I. Alâeddin hem Anadolu'da güçlü bir devlet kurmaya hem de Moğol tehlikesine karşı tedbir almaya çalıştı. Fetihlerine de bu doğrultuda yön verdi. Bu dönemde Batı Anadolu'da bulunan İznik Rum İmparatorluğu, İstanbul'da kurulan Latin Krallığı'na karşı bir tampon bölge görevinde idi. Ayrıca İznik Rumlarının Anadolu'ya yönelik bir amacı da yoktu. Bu durum Alâeddin'in politikasına da uygundu.⁴³ Sultan bu sayede Anadolu'nun kuzeyi, güneyi ve doğusunda rahatlıkla hareket etme imkânına sahipti.

I. Alâeddin, tahta geçince ilk önce Kıbrıslıların ve Frenklerin ele geçirebileceği Kalanoros'u fethetti (1221). Bu kalede bulunan Kyr Vart'ın kızı ile evlendi. Kyr Vart'a Akşehir ve birkaç köyü ikta olarak verdi. Bundan sonra sultan, Kalanoros'u yeniden inşa ettirdi ve kışlık merkez haline getirdi. Akşehir, Selçukluların başkenti Konya'ya yakın bir yerdi. Bu nedenle sultanlar için önemliydi. Sultanlar önemli misafirlerini burada ağırladıkları gibi onurlandırmak istedikleri kişilere de Akşehir'i ikta olarak verirdi.⁴⁴

I. Alâeddin Keykubad, Kalanoros'u fethettikten sonra Antalya'ya dönerken Alara Kalesi'ni de ele geçirdi. Bundan sonra da günlerini yapılacak işleri düşünerek geçirdi.⁴⁵ Kışı Antalya'da geçirdikten sonra Kayseri'ye geldi. Burada iken biri

⁴⁰ Herbert Jansky, “Selçuklu Sultanlarından Birinci I. Alâeddin Keykubad'ın Emniyet Politikası”, **60. Doğum Yılı Münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a Armağan**, İstanbul: 1950–1955, s. 119.

⁴¹ V. Gordlevski, **Anadolu Selçuklu Devleti**, çev. Azer Yaran, Ankara: Onur Yayınları, [t.y.], s. 56.

⁴² İbnü'l-Esir, **İslam Tarihi El-Kamil Fi't-Tarih Tercümesi**, Çeviren: Ahmet Ağırakça, Abdülkerim Özaydın, XII, İstanbul: Bahar Yayınları, [t.y.], s. 462–465.

⁴³ Jansky, “Selçuklu Sultanlarından Birinci I. Alâeddin Keykubad'ın Emniyet Politikası”, s. 119.

⁴⁴ İbrahim Hakkı Konyalı, **Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir**, İstanbul: Numune Matbaası, 1945, s. 44.

⁴⁵ İbn Bibi, **El-Evamirü'l-Alâ'ıye**, s. 270.

Ruslardan, biri Ermenilerden, biri de Antalya Rumlarından şikâyetçi olan üç tüccar yanına geldi. Tüccarlar onun adaletine sığındıklarını söyleyerek ondan yardım istedi. Tüccarların zararlarının hazineden karşılanmasını söyleyen sultan, sefer hazırlıklarına başladı. Bu andan itibaren sultanın fetihlerine ekonomik faaliyetler yön vermeye başladı.

Anadolu Selçuklu sultanlarının ticareti korumak ya da geliştirmek için sefere çıkmaları, I. Alâeddin Keykubad döneminde ortaya çıkan bir uygulama değildi. II. Kılıçaslan'dan itibaren Anadolu Selçukluları ticarete önem vermeye başladı. Anadolu'daki ilk kervansaray II. Kılıçaslan döneminde Aksaray yakınlarında yapıldı. Alâeddin'in babası I. Gıyaseddin Keyhüsrev de ticarete önem veriyordu.⁴⁶ Keyhüsrev önce Trabzon Rum İmparatorluğu üzerine sefer düzenleyerek Samsun'u (1206); sonra da İtalyanların elinde bulunan Antalya'yı (1207) ele geçirdi. Bu sayede hem Karadeniz hem de Akdeniz ticaretinde Selçuklular söz sahibi oldu. I. İzzeddin Keykavus da Sinop'u ele geçirerek (1214) Karadeniz'deki hâkimiyeti güçlendirdi. I. Alâeddin Keykubad da dedesi ile başlayan, babası ve ağabeyi döneminde devam eden ticareti geliştirme politikasını takip ederek sınırlarını genişletti.

I. Alâeddin, Kayseri'de iken Emir Komnenos Mavrozomes'i ve Mübarizeddin Çavlı'yı kuzeyden Ermeniler üzerine gönderdi. Antalya sübaşısı Mübarizeddin Ertokuş'u da hem Ermenilere karşı hem de Kıbrıs'ta bulunan Haçlıların Ermenilere yardım etmesini önlemek için sahilden gönderdi. Ertokuş Akdeniz sahilleri boyunca ilerleyerek Manavgat, Anamur gibi kaleleri ele geçirdi.⁴⁷ Selçukluların karadan saldırıları daha şiddetli oldu. Ordu iki kola ayrılarak biri Göksu diğeri de Ceyhan vadisi boyunca ilerledi. Bu ilerleme sonucunda Silifke'ye kadar olan yerler ve daha önce İzzeddin Keykavus döneminde alınan Çiçin Kalesi tekrar Selçukluların eline geçti (1225). Bu sefer sonucunda Ermenilerin ve Haçlıların elinde bulunan 30 kalenin alındığı rivayet edilmektedir.⁴⁸

I. Alâeddin, Ermeniler ve Haçlılar üzerine düzenlediği seferden sonra yönünü doğuya çevirdi. Merkezi Diyar-ı Bekr (Diyarbakır) olan Diyarbakır Artuklularından Melik Mesut Selçuklu sultanı adına hutbe okutmayı bıraktığı için sultan ordusunun başında sefere çıktı. 1226 yılında başlayan fetihler sonunda Kâhta,

⁴⁶ Efe, **Tarih-i Âl-i Selçuk**, s. 81.

⁴⁷ Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 365.

⁴⁸ Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 366.

Hısn-ı Mansur (Adıyaman) ve Çemişkezek ele geçirildi. Keykubad Fırat boylarındaki fetihlerden sonra Eyyubî Melikesi Gaziye Hatun ile evlenerek Eyyubîlerle olan dostluğunu pekiştirdi (1227). Doğudaki fetihlerine devam etti.

I. Alâeddin Keykubad'ın doğu politikası, Celaleddin Harezşah'ın Doğu Anadolu sınırlarına yaklaşması ve Moğol tehlikesi nedeniyle farklı bir boyut kazandı. İki tehlikenin de önlenmesi için Erzincan ve Erzurum'un Anadolu Selçuklularının elinde olması gerekiyordu.

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Erzincan'da kurulan Mengüçük oğulları, II. Kılıçaslan döneminden itibaren Anadolu Selçukluları ile dostane ilişkiler kurdu. Mengüçük hükümdarı Fahrettin Behramşah Selçuklu sultanlarını metbu tanıyarak varlığını devam ettirdi. Fakat onun 1225'te ölümü üzerine yerine geçen oğlu Davut Şah, Selçuklulara itaatten ayrıldı. Emirlerle saldırıp bir kısmını hapsedti bir kısmını da öldürdü. Davut Şah'tan kaçan bazı emirler ise I. Alâeddin Keykubad'ın yanına sığındı. Selçuklu sultanı, Davut Şah'a bir mektup yazarak emirlere iyi davranmasını, hapiste olan emirleri serbest bırakmasını istedi. Bunun üzerine Erzincan'da bulunan bazı emirler, I. Alâeddin'e güvenerek, Davut Şah'ı dinlememeye başladı. Davut Şah, emirlerin bu davranışları üzerine Kayseri'ye giderek I. Keykubad'a itaatini bildirdi.

I. Alâeddin Keykubad tarafından büyük bir ilgi ile karşılanan Davut Şah, Erzincan'a dönünce Selçuklu sultanına karşı ittifak oluşturmaya çalıştı. Erzurum'da bulunan Cihan-şah'ı, Eyyubî Meliki, Melik Eşref'i ve Celaleddin Harezşah'ı kendi yanına çekmek istedi. Fakat başarılı olamadı. Melik Eşref birkaç emirini Erzincan'a gönderdi. Bu emirler Davut Şah'ı Alâeddin'e itaat etmesi için ikna etti. Yapılan anlaşmaya göre Davut Şah'ın oğulları Alâeddin'e rehin bırakılacaktı. Emirler Davut Şah'ın oğullarıyla birlikte sultanın yanına gelmeden önce, sultan casusları sayesinde olup bitenleri öğrendi. Ordusunu Sivas'tan Erzincan'a sevk etti. Erzincan ele geçirildi. Davut Şah, sultan ile görüşmek istedi ancak sultan kabul etmedi. Davut Şah'a kırgın olan I. Alâeddin Keykubad, buna rağmen onun hayatına dokunmadı. Hatta Konya-Akşehir ve Iğın'ı ona ikta olarak verdi (1228).⁴⁹ Davut Şah'ın Şebinkarahisar'da bulunan kardeşi Muzafferrettin de sultana itaatini bildirdi.

⁴⁹ Ayrıntı için Bk. İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Alâ'iyeh*, s. 356-367; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 374-376.

Ona da Kırşehir iktâ olarak verildi.⁵⁰ Böylece Malazgirt Savaşı'ndan sonra Erzincan'da kurulmuş olan Mengüçük Beyliği de sona erdi.

I. Alâeddin Keykubad Erzincan'dan sonra Erzurum'u da ele geçirmek istedi. Çünkü burada bulunan Cihan-şah, önce Eyyubî Meliki Eşref'e tabi oldu; sonra da Celaleddin Harezmsah adına hutbe okuttu. Cihan-şahın bu davranışı Selçuklulara isyan ettiği anlamına geliyordu. Çünkü o dönemin bağımsızlık alametlerinden biri de hutbe okutmaktı. Hutbe kimin adına okutulursa ona tabi olunmuş demektir. Bu sırada Trabzon Rumlarının Samsun ve Sinop'a saldırdıkları haberi geldi. Bunun üzerine sultan, Erzurum'a gitmekten vazgeçti. Sultanın vazgeçmesinin bir sebebi de Eyyubîler ile olan dostluk ilişkilerini bozmak istememesi idi. Çünkü I. Alâeddin Keykubad, Eyyubî Melikesi Gaziye Hatun ile evlenerek Eyyubîlerin desteğini sağlamıştı.

I. İzzeddin Keykavus döneminden itibaren Selçuklulara bağlı olan Trabzon Rumları, I. Alâeddin döneminde tabiiyetten ayrılarak Celaleddin Harezmsah'a tabi oldu. Hatta I. Keykubad Erzincan'da iken Selçukluların elinde bulunan yerlere saldırmaktan da geri kalmadı. Selçukluların Rumlarla ilk çatışması Moğolların Kırım'ın Suğdâk limanını işgal etmesi üzerine ortaya çıktı. Keykubad kendine bağlı olan Rumların, Suğdâk'a yerleşmeye çalışmaları ve tüccarların şikâyeti üzerine denizaşırı sefere karar verdi. Hüsameddin Çoban'ı Sinop'ta bulunan donanmanın başına getirerek Kırım'a gönderdi.

Hüsameddin Çoban, Alâeddin'in İzzeddin Keykavus'a karşı giriştiği taht mücadelesinden sonra yapılan barış görüşmelerinde yer alan biriydi. İzzeddin döneminde Kastamonu beyi olan Hüsameddin Çoban, I. Alâeddin tahta çıkınca ona itaatini bildirmiş idi.⁵¹ Ayrıca Çoban'ın çok sayıda askeri vardı.⁵²

Hüsameddin Çoban'ın başında olduğu Selçuklu donanması, Karadeniz'in karşı tarafına geçerek Suğdâk'ı ele geçirdi.⁵³ Suğdâk dönemin en önemli ticaret merkezlerinden biri idi.⁵⁴ Böylece önemli bir ticaret merkezi daha Selçukluların eline geçti. Suğdâk zaferi aynı zamanda Selçuklu donanmasının kısa sürede ne kadar güçlendiğini de ortaya çıkardı. Zaferden sonra sultana bağlı olan diğer

⁵⁰ Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 288.

⁵¹ Yaşar Yücel, **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar, Mesalikü'l-Ebsar'a Göre Anadolu Beylikleri**, I, 2. baskı, Ankara: TTK, 1991, s. 37.

⁵² Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 379.

⁵³ Neşri, **Kitab-ı Cihan-nümâ**, s. 37.

⁵⁴ El-Kalkaşendi, **Subhü'l-A'ş'a**, IV, s. 460'tan naklen; Muhammed ibni İbrahim ibni Ali ibni Şeddad, **Siretü'z-Zahir Baypars**, çev. Şerafettin Yalçınkaya, **Baypars Tarihi**, II, 2. baskı, Ankara: TTK, 2000, s. 23.

yerlerde olduğu gibi Suğdâk'ta da ticaret koruma altına alındı. Hatta burada bulunan pek çok tüccar Anadolu'ya davet edildi. Bu sefer sırasında Kıpçaklar ve Ruslar da itaat altına aldı (1228).

Suğdâk'ın ele geçirilmesinden sonra I. Alâeddin Keykubad ile Harezmsâh hükümdarı Celaleddin arasındaki ilişkiler gerginleşti. Aslında Celaleddin ile I. Alâeddin arasında 1225'te başlayan bir dostluk vardı.⁵⁵ Bu tarihten itibaren iki Türk hükümdarı birbirlerine övgü dolu mektuplar göndermişti.⁵⁶ Fakat aradaki dostluk 1229'da Celaleddin'in Ahlât'a saldırması üzerine bozuldu.⁵⁷ Celaleddin Mengüberti, Ahlât'a saldırınca Erzurum meliki Cihan-şah da ona tabi oldu. Hatta bununla da yetinmeyerek onları Selçuklulara karşı kışkırttı. Celaleddin bu kışkırtmaların etkisiyle Selçuklulara karşı düşmanca tavırlar sergilemeye başladı.

1228'de Moğollardan kaçarak batıya doğru ilerleyen Celaleddin, Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya geçti. Ahlât'ı kuşattı. Bunun üzerine I. Alâeddin Keykubad, ondan Gürcistan ve Tiflis üzerine gitmesini ve bu yerleri ele geçirdikten sonra Anadolu'ya gelmesini söyledi. Ayrıca Ahlât'tan çekilerek Moğollar ile barışmasını tavsiye etti. Bu şekilde davranmadığı takdirde kendisiyle savaşmak zorunda kalacağını bildirdi. Celaleddin ise onu dinlemeyerek Ahlât'a yerleşti. I. Alâeddin bu durum karşısında Eyyubîler ile anlaşma yolunu seçti. Bu sayede hem kendine destek sağladı hem de Eyyubîler ile olan gerginliği sona erdirdi.

I. Alâeddin Keykubad ve Eyyubîlerden Melik Eşref, Melik Cevat, Melik Muğis ve Melik Aziz birleşerek orduları ile Harezmsâhlar üzerine yürüdü.⁵⁸ İki taraf 11 Ağustos 1230'da Yassı-çimen'de karşılaştı. I. Alâeddin Keykubad Türk, Frenk, Ermeni, Gürcü, Rum ve Araplardan oluşan bir ordu hazırladı.⁵⁹ Burada yapılan savaşı Selçuklular ve müttefikleri kazandı. I. Alâeddin bu zaferden sonra, Ahlât'ı önceden olduğu gibi Melik Eşref'e bıraktı.

Celaleddin Harezmsâh'ın Yassıçimen Savaşı'ndan kısa bir süre sonra vefat etmesi üzerine Harezmsâhlar Devleti yıkıldı. Bu devletin yıkılması Moğollar ile Selçukluları sınır komşusu haline getirdi. Moğollar, Doğu Anadolu'da bulunan Eyyubî ve Artuklu şehirlerini ele geçirdi (1231). 1232'de Cormagan Noyan

⁵⁵ Ayrıntı için Bk. İbn Bibi, **El-Evahirü'l-Alâ'ıye**, s. 375–380.

⁵⁶ Bu mektuplar için Bk. EK-I.

⁵⁷ Ayrıntı için Bk. İbnü'l-Esir, 12, s. 422–423, 443–444'ten naklen; Muammer Gül, "Harezmlî Türklerin Anadolu ve Yakınoğu'daki Rollerini ve Tesirleri", **BELLETTEN**, LXX, S. 257, Ankara: TTK, Nisan 2006, s. 96.

⁵⁸ Jansky, "Selçuklu Sultanlarından Birinci I. Alâeddin Keykubad'ın Emniyet Politikası", s. 121.

⁵⁹ İbn Bibi, **El-Evahirü'l-Alâ'ıye**, s. 394.

komutasındaki Moğol ordusu Sivas'a kadar ilerledi. I. Alâeddin, Moğolların niyetini öğrenmek için Kemaleddin Kamyar'ı Sivas'a gönderdi. Moğolları takip eden Kamyar, Erzurum'a kadar geldi.⁶⁰ Buradaki askeri kuvvetlerin başında bulunan Mübarizeddin Çavlı ile görüştü. Moğolların istila amacıyla gelmediklerini öğrendi. Ancak Moğolları Gürcülerin kışkırttığını düşünerek Gürcistan üzerine bir sefere çıktı. Gürcistan Kraliçesi Rosudan, Selçuklular karşısında tutunamayacağını bildiği için barış teklifinde bulundu. I. Keykubad, Moğollar hakkında bilgi beklerken Kamyar'ın Gürcistan'a girdiğini ve zafer kazandığını öğrendi. Bu durumdan memnun olan sultan, Moğollara karşı tedbir almaya başladı. Sivas ve Kayseri kalelerinin etrafına sur yaptırdıktan sonra yönünü doğuya doğru çevirdi.

Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliklerinden biri olan Sökmenliler zamanında Ahlât çok zengin bir yerdi. 1207'de Eyyubîlerin eline geçen, Gürcü, Harezmşah ve Moğol saldırılarıyla tahrip olan şehir, Yassıçimen zaferinden sonra tekrar Eyyubîlerin eline geçti. Eyyubî meliki Eşref, Ahlât ile pek ilgilenmedi. Moğollar gelmeden önce sınırlarını güvence altına almak isteyen I. Alâeddin Keykubad, Eyyubîlerin ilgilenmediği Ahlât'ı almaya karar verdi.

1232'de Kemaleddin Kamyar'ı Ahlât'ın ele geçirilmesi ile görevlendiren Sultan, bölgenin yeniden inşa edilmesini de istedi. Kamyar, Ahlât'a geldiğinde perişan durumda olan halk, sultanın ordusunu büyük bir sevinçle karşıladı. Çünkü I. Alâeddin, adaleti ve şefkati ile tanınan bir hükümdardı. Celaleddin Harezmşah'ın "Sultan Alâeddin'in ülkesinin her neresinden geçtiysem, bütün halkın ondan memnun olduğunu gördüm." sözleri de bunu kanıtlamaktaydı.⁶¹

Ahlât ve çevresi ele geçirildikten sonra devlet adamları bölgenin nüfus sayımını ve arazi tahririni yaptı. Buradan göçen halk şehre davet edilerek Ahlât yeniden canlandırıldı. Halka kendini toplaması için yardım edildi. Selçuklu devlet ananesine ve iktisadi siyasetine uygun olarak onlara hayvan, tohum ve mal dağıtıldı. Ayrıca bir süre onlardan vergi de alınmadı.⁶² Çekici bir merkez haline getirilen Ahlât, Azerbaycan'dan gelen göçlerle eski canlılığını yeniden kazandı.

⁶⁰ Diğer kaynaklarda Moğollar ile karşılaşmadığı kaydedilirken Hüseyin Hüsameddin, Kemaleddin'in Sivas yakınlarında Moğollar ile savaştığını ve onları yendiğini kaydediyor. Bk. Amasyalı Abdi zade Hüseyin Hüsameddin, **Amasya Tarihi**, II, 1. Baskı, İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası, 1329–1332, s. 360.

⁶¹ Kara, **Selçukluların Dini Serüveni**, s. 562'den naklen; Feridun b. Ahmet Sipehsalar, **Mevlana ve Etrafındakiler**, çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul: 1977, s. 25.

⁶² Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 398. Bu politika daha sonra "iskân siyaseti" adıyla Osmanlılar tarafından da uygulandı.

Bölgenin sübaşılığına Sinaneddin Kaymaz getirildi. Bu sayede doğu sınırı güvence altına alındı.

Yassıçimen Savaşı'ndan kısa bir süre sonra Celaleddin Harezmsah'ın vefat etmesi üzerine Harezmsah beyleri çeşitli yerlere dağılarak yaşamlarını devam ettirmeye çalıştı. Bazı beyler Ahlât yakınındaki Tatvan'da oturmaya başladı. Ahlât ve çevresinin başına getirilen Sinaneddin Kaymaz, Sultan Alâeddin'e bu beyler hakkında ne düşündüğünü sordu. Sultan, Sinaneddin'e onları güzel sözlerle ikna ederek devlet hizmetine almasını söyledi. Başta Kayır Han olmak üzere Harezmsah beyleri sultanın hizmetine girdi. Keykubad Harezmsah beylerine ikta vererek onları önemli makamlara getirdi. Keykubad'ın bu tutumu hem beylerin rakipleriyle iş birliği yapmalarını önlemek içindi hem de Moğollara karşı onların savaşçı özelliklerinden faydalanmayı düşünmesi ile ilgiliydi.⁶³ Çünkü bu beylerin emrinde 12 bin kişilik bir ordu vardı.⁶⁴ Ayrıca dağınık halde bulunan pek çok asker vardı.

I. Alâeddin Keykubad'ın Ahlât'ı ele geçirmesi üzerine Melik Eşref, bütün Eyyubî meliklerini Selçuklulara karşı ittifaka çağırdı. Hatta Mardin ve Harput Artuklularını da kendi yanına çekti. Eyyubî kuvvetleri 1234'te Birecik'te toplanınca I. Alâeddin, Kemaleddin Kamyar'ı Eyyubîlere karşı görevlendirdi. Kendisi de orduyu toplayarak harekete geçti. Bu sırada Mısır Sultanı Melik Kamil, Selçukluların elinde bulunan yerleri meliklere dağıtacağını açıkladı.⁶⁵ Bu sayede, tıpkı Alp Arslan'ın Malazgirt Savaşı'ndan sonra yaptığı gibi, fetih hareketlerini hızlandırmayı planladı. Fakat Selçuklu ordusunun gücü ve Eyyubîlerin erzak sıkıntısı çekmesi üzerine Melik Kamil, Adıyaman istikametine yöneldi. Eyyubîlerin Adıyaman istikametinde ilerlemesi üzerine I. Alâeddin Malatya'ya yöneldi. Bundan sonra Eyyubîler, Selçuklu topraklarında, Göksu Vadisi boyunca ilerlemeye devam etti. Fakat Kamyar karşısında geri çekilmek zorunda kaldılar. Harput Artuklularının Anadolu'nun zaptının Harput'tan daha kolay olacağını söylemesi üzerine Melik Kamil yönünü Harput'a çevirdi. Fırat Nehri kenarında Selçuklular, Eyyubîleri yenilgiye uğrattı. Harput Kalesi 24 gün süren kuşatmadan sonra ele geçirildi (1234).⁶⁶ Harput Artuklu emiri ve Eyyubî melikleri yakalandı. Kendisine sığınanları affeden sultan, teslim olan Harput Artuklu emirine Akşehir'i ikta olarak

⁶³ Gül, "Harezmlî Türkler", s. 100.

⁶⁴ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 399.

⁶⁵ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 400.

⁶⁶ Ayrıntı için Bk. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 400–403.

verdi. Böylece Artukluların Harput kolu tarihe karıştı. Esir edilen Eyyubî meliklerini de serbest bıraktı.

Harput'un Selçukluların eline geçmesi üzerine I. Alâeddin kışı geçirmek için Alanya'ya gitti. 1235 baharında Eyyubîlerin elinde olan diğer kaleleri ele geçirmek için harekete geçti. Konya'nın Meşhed Ovası'nda ordusunu toplayan I. Alâeddin, Malatya'ya doğru ilerledi. Yanında yine Kemaleddin Kamyar var idi. Malatya'da bekleyen sultan, Kamyar'ı Urfa, Harran, Suruç, Rakka ve Diyar-ı Bekr'in fethi ile görevlendirdi. Bu yerler iki yıl önce Eyyubîlerin eline geçmiş idi. Kemaleddin, Diyar-ı Bekr hariç diğer yerleri ele geçirdi. Kış yaklaştığı için sultan Kayseri'ye döndü. Burada Eyyubîlere karşı büyük başarılar elde eden Kemaleddin Kamyar'ı Kayseri sübaşılığına getirdi.

I. Alâeddin Keykubad'ın Kayseri'ye dönmesini fırsat bilen Mısır hükümdarı Melik Kamil, Selçukluların eline geçen kaleleri geri aldı. Bu şehirlerde bulunan Selçuklu beylerini ve halkı kılıçtan geçirdi. Durumu öğrenen Keykubad, Kayır Han'ın kumandasındaki Harezmi askerlerini, Diyar-ı Bekr üzerine gönderdi fakat Diyar-ı Bekr Kalesi'ni ele geçirmek zordu. Çünkü bu kale Selçuklu hükümdarı Melikşah döneminden itibaren Türkler tarafından defalarca tamir edilmişti. Selçuklu ordusu kuşatmada başarısız olunca, I. Alâeddin ordunun ihtiyaçlarını temin etmek için orduyu geri çağırdı. Sultan I. Alâeddin, 1237'de bizzat ordunun başında sefere çıkarak Diyar-ı Bekr'i ele geçirmek niyetindeydi. Hem kışı geçirmek hem de yapacağı hazırlıkları düşünmek için Alanya'ya döndü.

Sultan Alanya'da iken Moğol elçileri Anadolu'ya geldi. I. Alâeddin, elçilere iyi davranılmasını istedi ve kendisi de Kayseri'ye doğru hareket etti. Sultan bir yandan Diyar-ı Bekr seferi için hazırlıklarını tamamlarken diğer yandan da Moğol elçileri ile görüştü.⁶⁷ Moğol hükümdarı Ögedey Kaan, Şemseddin Ömer aracılığı ile I. Keykubad'a bir mektup göndermiş idi. Mektupta *“Tanrı bizi yücelttiği için dünyayı bizim uruğumuza layık gördü. Sen beğenilen yolda bulunduğundan sizi bizimle ‘il’ yolunda olmaya ve ferman tutmaya daveti faydalı buluyoruz. Zira bizim ile ‘il’ olmayanlara ve kafa tutanlara zararımız dokunur; ordumuzu onların memleketlerine gönderir; kendilerini keser, kadın ve çocuklarını esir alırız; yurtlarını harap, mallarını yağma ederiz.”* ifadeleri yer alıyordu.⁶⁸ Sultan elçiye ‘il

⁶⁷ Ebu'l Ferec İbnü'l İbri, **Tarih-i Muhtasarü'd-Düvel**, çev. Şerafettin Yaltkaya, İstanbul: Maarif Matbaası, 1941, s. 18.

⁶⁸ İbn Bibi, **El-Evamerü'l-Alâ'ıye**, s. 452-454.

olmak tabiri ile neyin kastedildiğini sordu. Elçi de Moğollara vergi vermekten ibaret olan göstermelik bir tabilik olduğunu ifade etti. Her zaman ülkesinin ve halkının geleceğini düşünen sultan, Moğolların teklifini kabul ederek ülkesini istiladan kurtardı.⁶⁹ Bu sayede I. Alâeddin Keykubad zamanında Moğollar ile savaş yapılmadı.

Moğol elçisi ile görüşen I. Alâeddin Keykubad, Diyar-ı Bekr seferinin hazırlıklarını tamamladı. Ramazan Bayramı olduğu için Kayseri’de bulunan elçilere ve devlet adamlarına verilmek üzere büyük bir ziyafet hazırlattı. Sultan I. Alâeddin hem ordusunu cesaretlendirmek hem de yabancı elçilere misafirperverliğini göstermek istiyordu. Çünkü bu sırada *Kayseri devletlerarası siyasi bir kongre, festival ve resmigeçit alanı gibi idi.*⁷⁰ Sultan ziyafet sırasında o kadar neşeli idi ki Celaleddin Karatay ile bala-tekin⁷¹ oynadı. Bütün devlet adamları, elçiler ve askerler günü eğlence ile geçirdi. Fakat yemek vaktinde üzücü bir olay yaşandı. Sultan kendisine ikram edilen kuş etini yedikten sonra rahatsızlandı. Keykubadiye Sarayı’na giden sultan bir süre sonra hayatını kaybetti (1 Haziran 1237). Sultanın vefat etmesi Selçuklular için de çöküşün başlangıcı oldu.⁷² Tarih boyunca kurulan Türk devletleri, en güçlü oldukları dönemden sonra zayıflama sürecine girdi.⁷³ Anadolu Selçukluları için de durum bundan farklı olmadı.

1.3. Sosyal Devlet Anlayışının Fetihlerden Sonra Uygulanan İskân Politikasındaki Yeri

Anadolu Selçukluları devleti kurulduğu andan itibaren yerleştirme (iskân) politikasına büyük önem verildi. İskân politikası ile ulaşılmak istenen amaç; fethedilen yerlerde kalıcı olma ve göçebe nüfusu yerleşik hayata alıştırma ve yerli halkla kaynaştırma idi. Anadolu Selçuklularının da uyguladığı bu politika kendinden sonraki idarelere de örnek oldu. 600 yıl hüküm süren Osmanlı Devleti de bu yolu izledi. Osmanlıların bu kadar uzun ömürlü olmasında uygulanan iskân ve hoşgörü politikasının (istimalet) rolü büyüktü. Çünkü Osmanlılar fethettikleri

⁶⁹ Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 407.

⁷⁰ Ali Üremiş, **Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası**, 1. baskı, Ankara: Babil Yayınları, 2005, s. 294.

⁷¹ **Bala-tekin**: Çevgen, polo. Atlara binilerek değneklerle oynanan bir çeşit top oyunu. Bk. Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, I, s. 465.

⁷² Halil Edhem, **Kayseri Şehri**, haz. Kemal Göde, 1. Baskı, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982, s. 87.

⁷³ Örneğin tarihte bilinen ilk teşkilatlı Türk devleti olan Asya Hunları Mete-Han’ın, II. Göktürk Devleti Bilge Kağan’ın, Gazneli Devleti Sultan Mahmut’un, Büyük Selçuklu Devleti Melikşah’ın, Osmanlı Devleti Kanuni Sultan Süleyman’ın ölümünden sonra duraklama ya da çöküş dönemine girdi.

yerlerde siyasi hâkimiyetlerini sağlam temellere dayandırmak için kendi anavatan, şehir, kasaba ve köylerinden ahali getirmeyi en başta yapılacak iş saymakta idiler.⁷⁴

Anadolu Selçuklu Devleti kurulduğu sırada kendilerine yeni bir yurt arayan Oğuzlar kitleler halinde Anadolu'ya gelmeye devam ediyordu. Süleyman-şah kendi etrafında toplanan bu insanları uç bölgelere yerleştirdi.⁷⁵ Böylece devlet kurulduğu andan itibaren iskân politikası uygulanmaya başladı. İskân politikası sadece Türkmenlere değil, Bizans valilerininin ağır vergileri altında ezilen Hıristiyan halka da uygulandı. Örneğin Süleyman-şah Antakya'yı ele geçirdiği zaman askerlerin evlere girmesini ve halka kötü davranmasını yasakladı. Ele geçirilen topraklar Bizans döneminde esir ya da topraksız köylü durumuna düşen Hıristiyan halka dağıtıldı.⁷⁶ Böylece Hıristiyanların Selçukluları benimsemesi sağlandı. Süleyman şah'ın Bu politika diğer Selçuklu sultanları tarafından da devam ettirildi.

II. Kılıçaslan zamanında Selçuklular, Selahaddin Eyyubî ile birleşerek Halep Türkmenlerini Kilikya'ya yerleştirmek için pek çok teşebbüste bulundu.⁷⁷ Bu sayede bölgeye pek çok Türkmen yerleştirildi. II. Kılıçaslan'dan sonra Selçuklu sultanı olan I. Gıyaseddin Keyhüsrev de babasının izlediği siyaseti devam ettirdi.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Bizanslılar, Konya-İstanbul arasında ticaret yapan Türklere ve Rumlara saldırdı. Bunun üzerine I. Gıyaseddin, Bizans topraklarına girerek Menderes Nehri'ne kadar ilerledi. Ele geçirdiği Hıristiyan esirleri Akşehir'e yerleştirdi.⁷⁸ Onların tarım ile uğraşmasını sağladı.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'den sonra başa geçen I. İzzeddin Keykavus döneminde de iskân politikasına önem verildi. 1214'te Sinop'un ele geçirilmesinden sonra Sultan Keykavus, şehirden ayrılmak isteyenlere izin verdi. Kuşatma sırasında şehirden kaçanları da geri çağırdı. Ayrıca her bölgeden itibarlı ve güçlü kimselerin seçilerek Sinop'a gönderilmesini istedi. Eğer gelmek istemeyen olursa ikna edilerek mallarının hazine için satın alınmasını ve tam karşılığının ödenmesini emretti.⁷⁹ Böylece şehrin hem Türkleşmesine hem de ticari önemi

⁷⁴ Şazuman Sazak, "Türkiye'nin Nüfus ve İskân Tarihinde Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nde Zorunlu Nüfus Hareketi ve İskân Politikası", **I. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler**, II, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 252.

⁷⁵ Çetin, **Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslamiyet'in Yayılışı**, s. 62.

⁷⁶ Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 108.

⁷⁷ Çetin, **Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslamiyet'in Yayılışı**, s. 86.

⁷⁸ Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 259.

⁷⁹ İlhan Erdem, "Türkiye Selçukluları'nda Fetih Metodu ve Uygulanışı", **I. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler**, I, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 307.

dolayısıyla Türk tüccarlar ile teşkilatlandırılmasına çalışıldı.⁸⁰ Bu politika I. İzzeddin'den sonra başa geçen I. Alâeddin Keykubad döneminde de devam ettirildi.

XI. yüzyılda başlayan Türkmen göçleri XII. yüzyılda da artarak devam etti. Bu dönemde Azerbaycan ve İran'dan Anadolu'ya büyük göçler oldu. XIII. yüzyılda ise Moğol istilasası, yeni bir göç dalgasına sebep oldu. Bu sırada Anadolu Selçuklu Devleti'nin başında I. Alâeddin Keykubad vardı. Selçuklular en güçlü, en zengin ve en refah dönemlerini yaşıyorlardı. Bu nedenle Anadolu, istilalar ve katliamlar yüzünden yersiz yurtsuz kalan göçebeler için sığınılacak tek yer olarak kabul ediliyordu. Moğolların Müslümanlara yaptıkları işkenceleri gören ulema da kendileri için en güvenli yerin Anadolu olduğunu düşünüyordu.⁸¹ Bu düşünce, Anadolu'nun nüfusunun artmasına sebep olduğu gibi önemli bir bilim merkezi haline gelmesini de sağladı. I. Alâeddin daha ilk fetih hareketinden sonra iskân politikasını uygulamaya başladı. Kalanoros'un fethinden sonra burayı yeniden inşa ettirirken her şehirden âlim ve sanatkârları da buraya nakletti.⁸²

Anadolu'ya gelen Türkmenler uç bölgelere yerleştirilirken, farklı Oğuz boylarının birbirinden ayrılmasına dikkat ediliyordu. Bu sayede boyların birbirleri ile mücadele etmesi önleniyordu. Aynı zamanda sınırda önemli bir askeri kuvvete de sahip olunuyordu. Moğolların önünden kaçarak Maverâünnehir ve Horasan bölgesinden gelen Türkmenlerin yanında aileleri ve sürüleri de vardı. İskân politikasının önemini kavrayan Sultan Keykubad Oğuzları Boz-ok ve Üç-ok gruplarına ayırarak uçlara yerleştirdi.⁸³ 1228'de Üç-oklardan olan Karamanoğullarının bir kısmı Ermenilerden alınan Ermenek taraflarına yerleştirildi. Bir kısmı da XII. yüzyılın ortalarından itibaren Maverâünnehir ve Azerbaycan taraflarına yerleşmiş durumdaydı.⁸⁴ Boz-ok kolundan olan ve Harezmşahlar ile birlikte Anadolu'ya gelen⁸⁵ Kayıları da Bizans sınırına yerleştirdi. Ertuğrul Gazi'nin başında bulunduğu Kayı boyuna Söğüt kışlak, Domaniç de yaylak olarak

⁸⁰ Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 277.

⁸¹ Necmeddin Razi, **Mîrsadü'l-İbad**, s. 16–21'den naklen; Çetin, **Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslamiyet'in Yayılışı**, s. 66.

⁸² Müneccimbaşı Ahmed bin Lütfullah, **Camiü'd-Düvel**, yay. Ali Öngül, **Selçuklular Tarihi II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler**, İzmir: Akademi Kitapevi, 2001, s. 61.

⁸³ Çetin, **Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslamiyet'in Yayılışı**, s. 86.

⁸⁴ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, 5. baskı, Ankara: TTK, 2003, s. 1.

⁸⁵ Ahmed Tevhid, "Rum Selçuki Devleti'nin İnkırazıyla Teşekkül Eden Tevâif-i Mülûk", **TOEM**, S. 1–6, Sene 1327, 1329–1911, s. 39.

verildi.⁸⁶ Celaledin Harezmsah ile Anadolu'ya geldiği tahmin edilen Germiyan aşireti⁸⁷ de önce Malatya taraflarına daha sonra Kütahya ve çevresine yerleştirildi. Bu dönemde sadece Germiyanlar, Karaman oğulları ve Kayılar değil dağınık halde yaşayan Harezmsah askerleri de I. Alâeddin tarafından hizmete alındı.

I. Alâeddin Keykubad Harezmsahları ülkesinin en zengin vilayetlerine yerleştirdi.⁸⁸ Harezim beylerini de önemli görevlere getirdi. Bu durum idare mekanizmasında sorun çıkmasına neden oldu. Türkmenlerden oluşan Harezmsahlar farklı milletlerden oluşan Selçuklu idare mekanizması içinde yabancı bir unsur olarak algılandı.⁸⁹ I. Alâeddin Keykubad Diyar-ı Bekr seferinin hazırlıklarını yaptığı ve Moğol elçisi ile görüştüğü sırada devlet ile ilgili önemli kararlar aldı. Harezmsah Kayır Hanı Sivas'a vali olarak atadı. Böylece Harezmsahlara verdiği önemi bir kere daha gösterdi. Oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'i Erzincan'a gönderdi. Şemseddin Altun-aba'yı da atabey olarak görevlendirdi. Küçük oğlu İzzeddin Kılıçaslan'ı kendisine veliaht seçti. Hatta yanında bulunan devlet adamlarından İzzeddin'e tabi olacaklarına dair söz aldı. Fakat sultanın ölümü üzerine, Harezmsahlar hariç, beyler sultana verdikleri sözü tutmadılar.⁹⁰ Bundan sonra Harezim beyleri birer birer ortadan kaldırıldı. Böylece yabancı bir unsur olarak algılanan Harezim beyleri yönetimden uzaklaştırıldı.

I. Alâeddin Keykubad'ın zehirlenmesinde de, İzzeddin'in veliaht olmasını kabul etmeyen beylerin ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in rolü olduğu düşünülmektedir. Bununla ilgili kesin bir kanıt olmasa da İzzeddin'in yerine II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in sultan olması ve Harezmsah beylerinin tasfiye edilmesi bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir.

Süleyman-şah döneminden itibaren uygulanan ve I. Alâeddin döneminde zirveye ulaşan iskân politikası sonucunda Anadolu çeşitli Türk oymaklarının yerleştiği bir ülke haline geldi. Sivas, Tokat, Amasya, Antakya, Isparta, Burdur, Muğla, Gaziantep, Kahramanmaraş, Yozgat, Tarsus, Trabzon, Bayburt, Gümüşhane, Giresun, Ordu, Samsun, Malatya, Erzincan, Tunceli gibi şehirler Türkmenlere yurt oldu.⁹¹

⁸⁶ Ayrıntı için Bk. Neşri, **Kitab-ı Cihan-nümâ**, s. 57–69; Yaşar Yücel, **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar**, s. 39.

⁸⁷ Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, s. 39.

⁸⁸ Harezmsahları; Erzincan, Amasya, Larende ve Niğde gibi dönemin zengin şehirlerine yerleştirdi.

⁸⁹ Kaymaz, “Anadolu Selçuklularının İntihatında İdare Mekanizmasının Rolü II”, s. 38.

⁹⁰ Kaymaz, “Anadolu Selçuklularının İntihatında İdare Mekanizmasının Rolü II”, s. 37.

⁹¹ Kara, **Selçukluların Dini Serüveni**, s. 541.

İskân politikasının tamamlayıcısı ve bir sosyal devlet anlayışının tezahürü olarak vakıflara önem verildi. Özellikle Türklerin yerleştirildikleri bölgelerde başta sultan olmak üzere devletin ileri gelen zenginleri cami, medrese, imarethane, tekke, han gibi hayır müesseseleri yaptırarak bunlara zengin vakfiyeler bağışladı.⁹² Bu durum sosyal yapının güçlenmesini, dayanışma ve kaynaşmayı da beraberinde getirdi. Böylece devlet yönetimi kolaylaşmış, kendi içinde ve dışına karşı güçlü olmanın yolu aşılış oldu. Sultanın öncülüğünü yaptığı bu müesseseler, aynı zamanda Oğuz boylarının yoğun bir akınla Anadolu'ya gelmelerini, zorlanmadan buralara alışmaları ve yerleşmelerine de imkân verdi.

1.4. Sosyal Devlet Anlayışının Adalet Politikasına Yansıması

Sosyal devlet anlayışını benimseyen Anadolu Selçuklu sultanları, haftada iki gün zulüm ve haksızlığa uğrayanların şikâyetlerini dinlerdi. Örneğin; I. Gıyaseddin Keyhüsrev kadıların huzurunda halkın şikâyetlerini dinler ve kararını verirdi. Hem şikâyet edeni hem de karşı tarafı dinler, kim haklı ise onun hakkını gözetirdi. Adaletin çiğnenmesine hiçbir zaman izin verilmezdi. Bir kişinin malı çalınrsa karşılığı hazineden ödenirdi. Böylece Selçuklu sınırları içerisinde haksızlığa uğrayan hiç kimse mağdur edilmezdi. Bu uygulama I. Alâeddin Keykubad döneminin sonuna kadar devam etti.⁹³

*İki dünyada Allah'ın gölgesi, iki âlemde adaletin savunucusu*⁹⁴ olarak adlandırılan I. Alâeddin Keykubad, Nizamü'l-Mülk'ün tavsiye ettiği eski bir Sasani geleneğine uygun olarak, “nevruz” günü halkın karşısına çıkardı. Burada herkes şikâyetini dile getirirdi. Hatta sultandan dahi şikâyetçi olunabilirdi.⁹⁵ Yani İngilizlerdeki “**Kral asla yanılmaz**” düşüncesi Anadolu Selçuklu sultanlarında görülmezdi.⁹⁶

I. Alâeddin Keykubad, yabancı ülkelerden gelen misafir ve elçilere iyi davranır, onlara büyük bir ilgi ve sevgi gösterirdi. Fakat devlete zarar verenleri, görevini ihmal edenleri ve kötüye kullananları asla affetmezdi. Suçun büyüklüğüne

⁹² Sazak, “Türkiye'nin Nüfus ve İskân Tarihinde Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nde Zorunlu Nüfus Hareketi ve İskân Politikası”, s. 253.

⁹³ Kara, **Selçukluların Dini Serüveni**, s. 556.

⁹⁴ İbn Bibi, **El-Evamirü'l-Alâ'ıye**, s. 353.

⁹⁵ Gordlevski, **Anadolu Selçuklu Devleti**, s. 265.

⁹⁶ Mustafa Baktır, “İlk Osmanlı Şeyhülislamı Molla Fenari'nin Konya-Karaman Seyahati ve Selçukluların Son Döneminde Anadolu'da Ulema-Ümera Münasebetleri Hakkında Bazı Tespitler”, **I. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler**, I, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi, s. 85.

göre suçluya teşhir, tahkir, hapis, azil ve idam cezaları verilirdi.⁹⁷ Teşhir veya tahkir cezası genellikle saç ve sakal kestirilerek uygulanırdı. Suçlu olan devlet büyüklerinin malları müsadere edilirdi. Örneğin; I. Alâeddin Keykubad, kendisine karşı suikast girişiminde bulunan beyleri önce ekonomik olarak zayıflattı sonra da mallarını müsadere ettirdi. Müsadere edilen mallar ise sultanın şahsi hazinesine değil devletin hazinesine aktarıldı. Bu sayede devlet hem ekonomik olarak güçlenir hem de merkezi otorite sağlanırdı.

Çok merhametli olan Sultan I. Alâeddin'in görevini yapma ve adaleti yerine getirme isteği hiç kaybolmazdı. Zalimi cezalandırmayı ve zulme uğrayanların haklarını korumayı birinci görevi olarak kabul ederdi. Yakınlarından veya nedimlerinden biri yetkisi dışında bir söz söylerse onu meclisten uzaklaştırır ve bir daha meclise almazdı. Hiç kimseyi suçsuz yere cezalandırmazdı.⁹⁸ Fakat ihmaller karşısında hiçbir zaman sessiz kalmazdı. Bu nedenle "*doğruyu delilleriyle bulan, İslam'ın ve Müslümanların gözdesi, büyük sultan Ulug Kutlug İnanc*"⁹⁹ olarak adlandırılıyordu.

Diyarbakır Artuklularından Melik Mesut'un Alâeddin'e karşı bir ittifak içerisinde yer aldıktan sonra sultandan af dilemek için yazdığı şu şiir sultanın adalet anlayışını ve sosyal devlet yaklaşımını özetliyordu:

"Ey! Dünyanın adaletinden rahat ettiği kimse, felek senin hür düşüncenin kölesidir.

Huzurundan yüz çeviren kimse, felekten hiç görülmemiş şeyler görür.

Kötüleri affetmek senin işindir, af dileyenler senden lütuf görürler.

Cihanı yaratanın gölgesi sensin, sen de onun kullarına yaptığını yap.

O, suçu gördüğü zaman onun üzerinde fazla durmaz,

Özür dilediği zaman suçluyu affeder.

İşte utanıp sıkılarak senden af dilemek için dilimi açtım.

Kötülük benden, iyi iş yapmak senden; suç benden, sabır senden,

Suçu bağışlamak işi senin, af dilemek ise bizim işimizdir.

Şimdi senin affına kaldım, sen iyilik yap, o senin işindir."¹⁰⁰

⁹⁷ Bedirhan-Atçeken, *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi*, s. 25. Ayrıntı için Bk. İbn Bibi, *El-Evahirü'l-Alâ'ie*, s. 243–254.

⁹⁸ İbn Bibi, *El-Evahirü'l-Alâ'ie*, s. 336.

⁹⁹ İbn Bibi, *El-Evahirü'l-Alâ'ie*, s. 362.

¹⁰⁰ İbn Bibi, *El-Evahirü'l-Alâ'ie*, s. 306–308.

I. Alâeddin, Melik Mesut'u affetti; ancak tekrar isyan ederse daha büyük bir cezaya çarptırılacağını da söyledi. I. Alâeddin Keykubad, sadece Melik Mesut'u değil kendisinden af dileyen herkesi affederdi. Daha önce kendisine karşı ittifak kurmaya çalışan Mengüçük Beyi Davut-şah'ı affettiğini ve geçimini sağlaması için ona iktâ verdiğini söylemiştik. Anadolu Selçuklu sultanları tahta çıkış merasiminden ve büyük zaferlerden sonra genel af ilan ederek halkı sevindirirlerdi. Bu sayede hem halkın devlete olan bağlılığı artırılırdı hem de sultan sevincini halk ile paylaşırdı. Hüsameddin Çoban'ın Suğdâk'ı ele geçirmesine çok sevinen, zaferden sonra ülkede genel af ilan eden sultan I. Alâeddin Keykubad da sevincini halk ile paylaştı.¹⁰¹ Genel af ilan edilmesinde sultanın sosyal devlet anlayışına sahip olması da etkili idi. Çünkü bu anlayışa göre "Devlet, halk için vardı." Bu nedenle sultanlar, her fırsatta halkı memnun etmeye çalışırdı. Halkın memnun olması ise merkezi otoritenin güçlenmesini sağlıyordu. Bu sayede devlet daha uzun ömürlü oluyordu.

1.5. Sosyal Devlet Anlayışının Dinî Tutuma Etkisi

Türkler ile Müslümanlar arasındaki ilk temaslar Hz Ömer döneminde Nihavent Savaşı'nın kazanılmasıyla başladı. 642'de yapılan bu savaştan sonra İran, Müslümanların eline geçti. Bundan sonra Müslümanlar bir kısmı Horasan'da¹⁰², Azerbaycan'da ve diğer yerlerde yaşayan Türklerle temas kurmaya başladı. Hz Osman döneminde, bu karşılaşma daha ileri bir safhaya ulaştı. Emeviler döneminde özellikle Kuteybe bin Müslim'in Horasan valiliğine getirilmesiyle Maverâünnehir aşularak iki toplumun kaynaşmasının yolu açıldı.

Emevilerden sonra İslam dünyasının liderliğinin Abbasilere geçmesi ile Türklerle Müslümanlar arasındaki ilişkiler farklı bir boyut kazandı. Çünkü Abbasilere Emevilerin tersine, Arap olmayanlarla daha iyi ilişki kurmaya özen gösteriyorlardı. Abbasilerin izlediği hoşgörü politikası, bağımsızlıklarına son derece düşkün olan ve ezilmeye asla tahammül edemeyen Türkleri kendi tarafına çekti. Bu yakınlaşma özellikle 751'de Çinliler ile Abbasilere arasında yapılan Talas Savaşı'ndan sonra daha da gelişmiş oldu.

¹⁰¹ Feda Şamil Alık, "Selçuklular Zamanında Türkiye'de Çıkarılan Kolektif Aflar (1075–1243)", **Selçuk Dergisi**, I. I. Alâeddin Keykubat Özel Sayısı, S. 3, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi, 1988, s. 26.

¹⁰² Kara, **Selçukluların Dini Serüveni**, s. 16'dan naklen; el-Belazuri, **Futuhu'l-Buldan**, çev. Mustafa Fayda, Ankara: 1987, s. 584–585; Bu hususta daha geniş bilgi için bkz: Ali İpek, **İlk İslami Dönemde Azerbaycan**, (Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999).

Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey 1055'te Bağdat seferine çıkarak Abbasi halifesini Büveyhilerin baskısından kurtardı. Halifenin siyasi yetkilerini elinden aldı, dini yetkilerine ise dokunmadı. Böylece İslam tarihinde din ve devlet işleri ilk defa birbirinden ayrıldı. Sultan dini açıdan halifeye, halife de siyasi açıdan sultana bağlandı.¹⁰³ Bu durum Hıristiyan, Süryani, Musevi gibi unsurların devlete bağlanmasını kolaylaştırdı. Hem Büyük Selçuklu sultanları hem de Anadolu Selçuklu sultanları dindar insanlar olmalarına rağmen bu durumu hiçbir zaman tebaalarına uyguladıkları siyasete olumsuz olarak yansıtmadılar. Tam tersine sahip oldukları topraklarda halka geniş bir inanç hürriyeti tanıyarak onları kendi yanlarından ayırmadılar.

Selçuklu sultanlarının sahip oldukları topraklarda halka baskı yapılması söz konusu değildi. Bu sayede farklı din ve mezhepten olan insanlar bir arada, huzur içinde yaşıyordu. Anadolu'da Müslümanlar ve gayri Müslimler büyük ölçüde birbirlerine saygı ve hoşgörü gösteriyorlardı. Hatta iki taraf da birbirinden etkilendiği gibi çoğu zaman ortak değerler etrafında toplanabiliyorlardı. Örneğin; Mevlana Celaleddin Rumi vefat ettiğinde hem Hıristiyan hem de Müslüman halk büyük bir hüznü yaşadı. Her iki tarafın da ortak ziyaret ettikleri mezarlar vardı.¹⁰⁴ Düşman karşısında da iki grup birlikte hareket ediyordu. Moğolların Selçukluları Köseadağ Savaşı'nda yenilgiye uğratmasından sonra Malatya'da bulunan görevlilerin kaçması üzerine şehir bir süre idarecisiz kaldı. Bunun üzerine şehirde bulunan Müslümanlar ve gayri Müslimler aralarında bir sadakat yemini yaparak şehrin patriğini idareci olarak seçtiler. Bu da Müslümanlar ve gayri Müslimler arasındaki ilişkilerin boyutunu anlamamızı sağlamaktadır. Aynı ülkede yaşayan bu insanlar ülkelerini düşmana karşı birlikte korumaktan da geri kalmamışlardır.¹⁰⁵

Anadolu Selçukluları döneminde hoşgörü içerisinde yaşayan gayri Müslimlere dini açıdan hiçbir zorluk çıkarılmadı. Bunlar aynı zamanda hukuk özgürlüğüne de sahipti.¹⁰⁶ Diğer konularda ise Müslümanlarla Gayri Müslimler eşit haklara sahipti. Eğitimi aldıktan sonra her türlü mesleği yapabilirlerdi. Selçuklu hastanelerinde pek çok Hıristiyan, Süryani ve Ermeni doktorun görev yapması da bunu açıkça gösteriyordu. I. Alâeddin Keykubad döneminde Süryani bir doktor

¹⁰³ Bedirhan- Atçeken, **Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi**, s. 19.

¹⁰⁴ Süheyl Ünver, "Anadolu Selçuklu Laik Hastaneleri ve Ruh Sağlığı Hizmetleri", **Selçuklu Araştırmaları Dergisi**, IV, Ankara: Güven Matbaası, 1975, s. 221.

¹⁰⁵ Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), **Abû'l-Farac Tarihi**, II, s. 543.

¹⁰⁶ Kara, **Selçukluların Dini Serüveni**, s. 568.

vardı. Bu doktorun tıp alanındaki bilgisi iyi değildi. Fakat Sultan onu; hükümdarların hayatı ve dönemin önemli şahısları hakkındaki bilgisi, hoş sohbeti ve iyi Rumcası sebebiyle yanından ayırmazdı.¹⁰⁷ Sadece bu örnek bile Selçuklu sultanının din alanında da sahip olduğu sosyal devlet anlayışını ortaya çıkarmaktaydı.

I. Alâeddin'in azatlı kölelerinden olan Celaleddin Karatay, aslen Rum'dur.¹⁰⁸ 17 yıl boyunca I. Alâeddin Keykubad'ın yanından ayrılmayan Celaleddin, onun ölümünden sonra da devlete önemli hizmetlerde bulunan biridir.¹⁰⁹ Tıpkı Celaleddin gibi Seyfettin Turumtay da Türk olmadığı halde devlet içerisinde önemli bir mevkie sahipti. Küçük yaşta saraya alınan Turumtay, Türk terbiyesine göre yetiştirildikten sonra Sultan I. Alâeddin'in mirahurluğunu yapan kişidir.¹¹⁰ Bu iki örnek de bize Selçukluların görevlendirme yaparken ırk ve din ayrımı yapmadıklarını açıkça göstermektedir. Bu da onların sahip olduğu sosyal devlet anlayışından kaynaklanmaktadır.

Anadolu Selçukluları, II. Kılıçaslan döneminden itibaren fetihlerini ticareti geliştirmek ve korumak için yapmaya başladı. I. Alâeddin Keykubad döneminde de bu politikanın devam ettiğini daha önce ifade etmiştik. Ticarete büyük önem veren sultan sadece kendi vatandaşlarının değil, Anadolu'ya gelen gayri Müslim tüccarların haklarını da korumaya çalışıyordu. Venedikliler ile Sultan I. Alâeddin arasında yapılan ticaret antlaşması bunun en güzel örneğidir. Venedikli tüccarlara Anadolu sınırları içerisinde kolaylık sağlayan bu antlaşma ile aynı zamanda Venediklilerin malları da sigortalandı.¹¹¹ Sultanın ticaret konusunda da tebaası arasında ayırım yapmaması hatta ülkesine gelen tüccarlara da aynı şekilde muamele etmesi dikkat çekicidir. Alâeddin'in ticareti koruma politikası da aslında dine olan bağlılığının bir sonucu idi. Çünkü Sultan tüccarlara zarar verenleri cezalandırırken "Bir anlık adalet, 60 yıllık ibadetten daha hayırlıdır."¹¹² Düsturuna uymak düşüncesi ile hareket ediyordu. Bu nedenle Ermeniler ve Trabzon Rumları üzerine

¹⁰⁷ Kara, **Selçukluların Dini Serüveni**, s. 573.

¹⁰⁸ Mevlana Celaleddin, **Mektubat**, yay. Abdülbaki Gölpınarlı, **Mektuplar**, İstanbul: İnkılâp Kitapevi, 1999, s. 226.

¹⁰⁹ Ahmet Eflaki, **Menâkibü'l-Arifin**, I, çev. Tahsin Yazıcı, **Ariflerin Menkabeleri**, I, Metin 1/22, 3. Baskı, İstanbul: MEB Yayınları, 2001, s. 90-91.

¹¹⁰ İsmet Kayaoğlu, "Turumtay Vakfiyesi", **Vakıflar Dergisi**, S. XII, Ankara: Mars Matbaası, 1978, s. 91.

¹¹¹ Venedikliler ile I. Alâeddin Keykubad arasında yapılan ticaret antlaşması için bkz Ek-II.

¹¹² İbn Bibi, **El-Evamirü'l-Alâ'ie**, s. 318.

bir sefer düzenledi. Hatta denizaşırı bir sefer düzenleyerek Karadeniz'in kuzeyindeki Suğdâk limanını ele geçirdi.

Selçuklular iskân politikasını uygularken de Müslümanlar ve Hıristiyanlara eşit davranmışlardı. Sadece Müslümanların değil gayri Müslimlerin de tarım ile uğraşmaları için imkân sağlanıyordu. Yine Türkmenlere olduğu gibi gayri Müslimlere de iskân politikası uygulanırken farklı olunmamaya dikkat ediliyordu.¹¹³ Türkmenler, Hıristiyan ailelerin yanına yerleştiriliyordu. Bu sayede hem Hıristiyanların birleşerek devlete karşı isyan etmesi ihtimali ortadan kalkıyordu hem de iki halkın kaynaşması sağlanıyordu. Müslümanlar ve Hıristiyanlar farklı mahallelerde oturuyor olsalar da, aynı şehirde yaşadıkları için ister istemez birbirleri ile iletişim kuruyor, ticaret yapıyorlardı. Hatta sultanlar dâhil iki taraf evlilik yoluyla akrabalık da kuruyorlardı. Örneğin; I. Alâeddin Keykubad Alaiye'nin fethinden sonra Kyr Vart'ın kızı ile evlendi. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi, Kyr Vart'ın kızı idi. II. Gıyaseddin Keyhüsrev ise Gürcistan kraliçesi Rosudan'ın kızı ile evlendi. Sultanların ve meliklerin Hıristiyanlarla yaptıkları evlilikler genellikle siyasi ilişkileri düzenlemek içindi. Buna rağmen Selçuklular, Hıristiyan eşlerine hiçbir zaman İslam'ı kabul etmeleri için baskı yapmamışlardı. Fakat bu hatunlar, zamanla kendileri İslam'ı kabul ettiler. Müslümanlığı seçen hatunlar hayatlarını bu dine hizmet etmek için harcadılar. Anadolu'da onların eşi benzeri olmayan mimari eserleri vardı.

Selçukluların Müslümanlara yaklaşımı da gayri Müslimlere olduğundan farklı değildi. Anadolu Selçuklu sultanları dindarlıkları ile dikkat çekiyorlardı. Fakat bu dindarlık hiçbir zaman bağınazlığa dönüşmedi.¹¹⁴ Tam tersine sosyal devlet anlayışını beraberinde getirdi. Aslında bu anlayışın temeli İslamiyet öncesi Türk tarihine dayanıyordu. Hunlar, Göktürkler gibi İslamiyet öncesi Türk devletlerinde mevcut olan **“kut anlayışı”** İslami dönemde de devam etti. Türk hükümdarları, Müslüman olmadan önce devleti yönetme yetkisinin kendilerine Gök-Tanrı tarafından verildiğine inanıyorlardı. Halkı Tanrı'nın kendilerine bir emaneti olarak görüyor ve halka o şekilde muamele ediyorlardı. Türk tarihinin ve edebiyatının ilk yazılı örneği olan Orhun Kitabeleri'nde yer alan “Tanrı buyurduğu için aç milleti

¹¹³ Çetin, **Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslamiyet'in Yayılışı**, s. 87.

¹¹⁴ Friedrich Karl Kienitz, “Osmanlılardan Önceki Anadolu Türklerinin Politik ve Kültür Bakımından Dünya Tarihindeki Önemi”, çev. Mithat San, **BELLETEREN**, L, S. 196, Ankara: TTK, 1987, s. 284.

doyurdum, çıplak milleti giydirdim, fakir milleti zengin kıldım.”¹¹⁵ ifadesi de Türklerdeki din alanında da sosyal devlet anlayışının kaynağını ortaya çıkarıyordu. Bu anlayış Anadolu Selçuklularında da devam etti.

Anadolu Selçukluları döneminde saltanatın hükümdara Allah tarafından verildiğine inanılıyordu. I. Gıyaseddin Keyhüsrev devlet nimetini kendisine Allah'ın verdiği inaniyor ve bu duruma şükrediyordu. I. Alâeddin Keykubad da, babası gibi, yönettiği halkın kendisine Allah tarafından emanet edildiğini düşünüyordu. Celaleddin Harezmşah'a söylediği sözlerle de Selçukluların bu anlayışını net bir şekilde ortaya koyuyordu: “*Şurası herkes tarafından kabul edilmelidir ki Yüce Allah ben kuluna mülk, devlet, görgülü emirler, akıllı vezirler, hazineler, silahlar, askerler, mamur ülkeler, mutlu ve itaatkâr halk verdi. Böylece bana sonsuz nimetler ve büyük bir güç nasip etti. Bütün bunları bana gençliğimin ilk günlerinde vererek beni padişahlık yapma ve milletimin işlerini yürütme şerefıyla şereflendirdi.*”¹¹⁶ Sultan I. Alâeddin, bu düşüncüyü saltanatının sonuna kadar devam ettirdi ve kendisini halkının hizmetkârı olarak düşündü. Bu düşünce diğer alanlarda olduğu gibi dini anlayışta da kendisini hissettirdi. Devlet dine hizmet etmek için var iken, din de devleti ayakta tutan manevi bir güç olarak algılandı.¹¹⁷

Abbasi halifesine de son derece bağlı idi. Örneğin; Abbasi Halifesi en-Nasır Lidinillah, I. Alâeddin Keykubad'ın halka iyi davrandığını ve İslam'ın bütün kurallarına uyduğunu öğrenince bazı hediyelerle birlikte Ebu Abdullah Ömer bin Muhammed el-Sühreverdi'yi Anadolu'ya gönderdi.¹¹⁸ Sultan, Sühreverdi'nin Aksaray'a geldiğini öğrenince onu karşılaması için bir heyet gönderdi. Onu en iyi şekilde ağırladı. Hatta halifenin gönderdiği en güzel hediye kendisi ile görüşmek olduğunu bildirdi. Sühreverdi Anadolu'dan ayrılırken Sultan I. Alâeddin, Emir Celaleddin Karatay'ı ve Melikü'l Ümera Necmeddin Ebu'l Kasım Tusi'yi; 7 bin adet altın, 5 bin altın sultani dinarı, 500'lük, 100 ellilik ve yüzlük miskaller halinde basılmış Alâi sikkesi, eşya yüklü katırlar, Arap ve iğdiş atlar, elbise dolu sandıklardan oluşan hediyelerle birlikte gönderdi. Kendisi de Sühreverdi'yi

¹¹⁵ Muharrem Ergin, **Orhun Abideleri**, 27. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2001, s. 43.

¹¹⁶ İbn Bibi, **El-Evamirü'l-Alâ'ie**, s. 383–384. Benzer ifadeler I. Alâeddin Keykubad'ın Kemaleddin Kamyar ile ilgili menşurunda da bulunmaktadır. Bk. Osman Turan, **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar, Metin, Tercüme ve Araştırmalar**, 2. Baskı, Ankara: TTK, 1988, s. 74–75.

¹¹⁷ Kara, **Selçukluların Dini Serüveni**, s. 450.

¹¹⁸ Ayrıntılı bilgi için Bk. İbn Bibi, **El-Evamirü'l-Alâ'ie**, s. 248–277; Nihal Atsız, **Müneccimbaşı Şeyh Ahmed Dede Efendi Hayatı ve Eserleri**, [y.y.], [t.y.], s. 22.

uğurlamak üzere Zincirli Hamı'na kadar geldi. Sühreverdi, Anadolu'dan memnun bir şekilde ayrıldı.¹¹⁹

Sühreverdi Anadolu'dan ayrıldıktan sonra Halife, İbnü'l Cevzi'yi göndererek Moğol tehlikesine karşı Alâeddin'den 2 bin kişilik bir kuvvet göndermesini istedi.¹²⁰ Sultan I. Alâeddin, 5 bin kişilik bir ordu gönderdi fakat Moğollar ile dostluk ilişkileri kurmalarını tavsiye etti.¹²¹ Çünkü sultan, Moğollar ile savaşmanın devlete büyük zarar vereceğinin farkında idi.

XIII. yüzyılda Anadolu mezheplerin, tarikatların hatta dinlerin kaynaştığı bir yer haline geldi. Bu dönem, I. Alâeddin Keykubad'ın saltanatı hariç, Anadolu'nun en karanlık devri olarak nitelendirilmektedir.¹²² Bu dönemde Anadolu'ya gelen Türkmenler bir asırdan beri İslam'ı kabul etmelerine rağmen, İslamiyet öncesi inançlarının bir kısmını da beraberlerinde getirmişlerdi. Hala ölülerini ok, yay ve diğer savaş eşyaları ile gömüyor, matem törenleri yapıyorlardı. Hatta Selçuklu sultanları cenaze töreninde saçlarını kesiyor, ölülerini mumyalatıyorlardı. İslamiyet öncesi Türk kültürünün en büyük savunucusu olan I. Alâeddin de Selçuklu tahtına oturunca ağabeyi İzzeddin Keykavus için üç gün yas tuttu. Taziyeleri kabul etti.

Anadolu'ya gelen Türkmenler ve Selçuklu sultanları Hanefi mezhebine mensuptu.¹²³ Fakat diğer mezheplere karşı da hoşgörülü bir politika uyguluyordu. I. Alâeddin Keykubad Hanefi olmasına rağmen tebaası arasında ahengi sağlamak için sabah namazını Şafii mezhebine göre kıları.¹²⁴

I. Alâeddin Keykubad döneminde Anadolu'ya değişik Sünni ve Batıni derviş grupları da geldi. Sultan I. Alâeddin din adamlarına, mutasavvıflara ve âlimlere karşı büyük bir sevgi duyuyordu. Bu nedenle Moğolların önünden kaçarak Anadolu'ya gelen bu insanları memnuniyetle ülkesine kabul etti. Bu durum, XIII. yüzyılda Anadolu'nun değişik tasavvuf akımlarının kaynaştığı bir yer ve yeni

¹¹⁹ **Miskal**: 24 kırıtlık bir ağırlık ölçüsü. 1 kırıat= Orta büyüklükte beş arpanın ağırlığı. Bk. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, s. 653.

¹²⁰ Hasan Fehmi Turgal, **Münevverbaş'ya Göre Anadolu Selçukileri**, İstanbul: Türkiye Matbaası, 1935, s. 43.

¹²¹ Ayrıntı için Bk. İbn Bibi, **El-Evamiü'l-Alâ'ie**, s. 276-278.

¹²² Harun Güngör, "Ahi Evren Zamanında Anadolu'nun Dini Durumu", **Türk Kültürü ve Ahilik, XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri, Kırşehir, 13-15 Eylül 1985**, İstanbul: Yayıncılık Matbaası, 1986, s. 159.

¹²³ Ferhat Koca, "Selçukluların İslam Hukuk Mezheplerine Bakışları", **I. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler**, II, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 29; Gordlevski, **Anadolu Selçuklu Devleti**, s. 309.

¹²⁴ İbn Bibi, **El-Evamiü'l-Alâ'ie**, s. 245.

fikirlerin ortaya çıktığı renkli bir ülke olmasını sağladı.¹²⁵ XIII. yüzyılda Anadolu'ya; Bahaeddin Veled, Mevlana, Şemsi Tebrizi, Burhaneddin Muhakkaki Tirmizi, Necmeddin Daye, Muhyiddin İbnu'l Arabî ve Fahrüddin İraki gibi önemli simalar geldi.¹²⁶ Muhyiddin Arabî Alâeddin'in desteği ile Konya, Sivas, Malatya, Erzincan gibi şehirlerde gezerek felsefesini Anadolu'ya yaymayı başardı.

Şehzadeliliği döneminde Bahaeddin Veled'in şöhretini duyan Sultan I. Alâeddin, onun Konya-Larende'de olduğunu öğrenince onu Konya'ya davet etti. Bahaeddin Veled Konya'ya geldiğinde sultan onun için büyük bir toplantı düzenledi. Şehrin bilgin, Sûfi ve ileri gelenleri de toplantıda hazır bulundu. Bahaeddin Veled içeri girince Sultan onu karşıladı ve onun tahta oturmasını istedi. Hatta Ahmet Eflaki'ye göre tahtını ona bırakmak istedi ve onun müridi oldu.¹²⁷

Eflaki eserinde herkesi Bahaeddin Veled'in müridi olarak gösterme çabası içerisinde. Bu nedenle de I. Alâeddin Keykubad ve yanındakileri onun müridi olarak göstermiş olabilir. Alâeddin'in din adamları ve âlimlere karşı saygılı davrandığı doğrudur. Çünkü sultan Tanrı'ya yaklaşmanın en iyi yolunun Tanrı dostlarını sevmek ve onlara hürmet etmek olduğunu düşünmektedir.¹²⁸ Fakat sultanın tahtını Bahaeddin Veled'e bırakmak istemesi biraz abartılı görünmektedir. I. Alâeddin her fırsatta merkezi otoriteyi güçlendirmeye çalışırken tahtını başkasına devretmek istemesi mantıklı görünmemektedir.

Eflaki'nin eserinde I. Alâeddin Keykubad ile ilgili bir olay daha geçmektedir. I. Alâeddin Keykubad, Şeyh Sühreverdi ve Bahaeddin Veled bir arada bulunduğu bir gün sultan bir rüya gördü ve rüyasını onlara anlattı. Sultan rüyasında; başının altından, göğsünün ham gümüşten, göbeğinden aşağısının tamamıyla tunçtan, dizlerine kadar olan kısmın kurşundan, ayaklarının da kalaydan olduğunu görmüştü. Bahaeddin Veled rüyayı yorumlayarak sultana; “*Sen dünyada oldukça insanlar rahat, temiz yaşayacaklar ve altın gibi kıymetli olacaklar. Senin ölümünden sonra, senin oğlunun zamanı, senin zamanına nispetle gümüş derecesine, ondan sonra, oğlunun oğlu zamanında tunç mertebesine düşecekler, alçak ve haris insanlar başbuğ olacaktır. Saltanat üçüncü batna geldiği vakit, her taraf karışacak, halk arasında dürüstlük, vefa ve şefkat kalmayacak. Dördüncü ve*

¹²⁵ Ahmet Yaşar Ocak, “Zaviyeler (Dini, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme)”, **Vakıflar Dergisi**, S. XII, Ankara: Mars Matbaası, 1978, s. 254.

¹²⁶ Kara, **Selçukluların Dini Serüveni**, s. 173.

¹²⁷ Eflaki, **Menâkibü'l-Arifin**, I, s. 190.

¹²⁸ İbni Şeddad, **Siretü'z-Zahir Baypars**, II, s. 131.

beşinci batna eriştiği vakit, Rum ülkesi tamamıyla harap olacak. Bütün işleri pis, fesat ehli kaplayacak. Selçuk ailesi zevale uğrayacak, dünyanın nizamı çığırından çıkacak, soysuz küçükler büyüklerin yerine geçecek, önemli işler alçak adamların elinde kalacak. Her tarafta hariciler çıkacak. Moğol istilası bütün dünyayı harabeye çevirecek, din bilginlerinin, vakar ve temkin sahibi şeyhlerin izleri silinecek, yeryüzünden bereket kalkacak ve biçare insanlar büyük kıyametin kopmasını mumlarla arayacak.”¹²⁹ dedi. Böyle bir olay aslında gerçekleşmemiştir fakat dönemin gerçeklerini olduğu gibi yansıtmaktadır.

Anadolu Selçuklu sultanları, farklı dinlere ve mezheplere karşı hoşgörülü davrandıkları gibi bu insanlarla sohbet etmekten de geri kalmıyorlardı. Bu sayede Anadolu’da manevi kültür çok yüksek bir seviyeye ulaştı. Çocuklara okuma yazma öğretmek için her mescitin yanına bir de ilkokul inşa edildi. Aynı zamanda medrese yapımına da büyük önem verildi.¹³⁰

Türk-İslam tarihine medrese geleneğini kazandıran Karahanlılar bu konuda diğer devletlere de örnek oldu. Karahanlılar, ilk defa medreselerde burslu öğrenci okutma sistemini başlattı. Büyük Selçuklular ise İslam’ı yayma amacına yönelik olan medreselere farklı bir boyut kazandırdı. Tuğrul Bey’in ele geçirdiği Bağdat’ta, Alp Arslan döneminde, Vezir Nizamü’l Mülk tarafından Nizamiye Medreseleri açıldı. Bu medreselerde sadece dini bilimler değil pozitif bilimler de okutuldu. Bu nedenle Nizamiye Medreseleri dünyadaki ilk üniversite olarak kabul edildi. Aynı zamanda Nizamiye Medreseleri’nde eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak için ücretsiz eğitim verildi. Bu gelenek daha sonra Anadolu Selçukluları döneminde de devam etti. Anadolu Selçuklu sultanlarının ulemaya hürmet göstermeleri, özellikle Moğol istilasından sonra pek çok şair, mutasavvıf ve âlimin Anadolu’ya gelmesini sağladı. Bu durum Selçuklu medreselerine haklı bir şöhret kazandırdı.¹³¹

Anadolu Selçuklu medreseleri güçlü vakıfları, bina, müderris, öğrenci ve kütüphaneleri ile ilmin gelişmesini sağladı. Aynı zamanda Anadolu’da İran kültürünün yayılmasında etkili oldu. Moğol istilasından sonra İran’da yetişen pek çok âlim Selçuklu topraklarına geldi. İran kültürü ile yetişen bu âlimler hem medreselerde hem de önemli devlet görevlerinde yer aldılar. Bu durum Selçukluların resmi dil olarak Farsçayı benimsemesinde de etkili oldu.

¹²⁹ Eflaki, **Menâkibü’l-Arifin**, I, s. 208–209.

¹³⁰ Esin Kâhya, “Anadolu Selçuklularında Bilim”, **ERDEM**, V, S. 13, Ocak 1989’dan ayrı basım, Ankara: AKM, 1990, s. 64.

¹³¹ Çetin, **Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu’da İslamiyet’in Yayılışı**, s. 157.

Anadolu Selçukluları döneminde medreselerin nüfuz edemediği yerlerde insanları dini öğretme görevini zaviyeler ve tekkeler üstlendi. Özellikle I. İzzeddin Keykavus ve I. Alâeddin Keykubad döneminde hem sultanlar hem de vezirler ve diğer devlet adamları zengin vakıflara sahip zaviyeler yaptırdı. Zaviyelere devlet tarafından şeyhler atandığı gibi şeyhlere maaş da bağlanıyordu. Bu şeyhlerin görevi, devletin devam etmesi için dua etmek ve gelip geçen yolcuların ihtiyaçlarını karşılamaktı.

Zaviyelerin asıl görevi, Kuzey Afrika ve hatta Anadolu gibi ilk devirlerde yeni alınan toprakların iskânını sağlamış olmakla beraber, İslam'ı yaymaktı. Bu nedenle zaviyeler şehirlerde olduğu kadar daha çok yollar üzerinde ve yerleşim yerleri dışında kurulurdu. Zaviyelerin kuruluşu ise şu şekilde idi: Herhangi bir tarikata bağlı bir şeyh yanında belli sayıdaki müridi ile ya bir şehir, kasaba ve köyde ya da yol üzerinde uygun bir mevkide zaviyesini açmakta idi. Bunun için gerekli yerler ya şeyh tarafından bizzat temin edilmekte yahut da o yerin hükümdarı, devlet adamı, zenginleri tarafından bağışlanmaktaydı. Ayrıca kurulan zaviye şehirde ise masraflarını karşılamak üzere belli miktarda arsa ve emlakın geliri vakfedilmekte veya devlet hazinesinden ödenek ayrılmaktaydı.¹³² Köylerde ve yol üzerinde olan zaviyelerde ise durum farklıydı. Buralarda kurulan zaviyeler tıpkı Ortaçağ manastırlarında olduğu gibi, masraflarını kendi üretim güçleriyle karşılıyorlardı.¹³³ Bu zaviyelerin etrafında tarlalar, bahçeler, bağlar ve değirmenler meydana geliyor, hayvan sürüleri besleniyordu. Dervişler hem kendi ihtiyaçlarını hem de gelip geçen yolcuların masraflarını kendi emekleriyle karşılıyorlardı. Bu sayede zaviyeler toplumsal hayatın düzenlenmesine de yardımcı oluyorlardı. Zaviyelerde ücretsiz yatıp kalkan ve yeme-içme masraflarını karşılayan yolcular genellikle tüccar idi. Bu yönüyle zaviyeler, Anadolu'da ticaretin gelişmesine de yardımcı oluyordu. Buralarda yolculardan başka çevrede bulunan yoksullara da bedava yiyecek dağıtılıyordu. Bu sayede fakir halk kendine bir sığınak buluyordu. Özellikle büyük şehir ve kasabalarda daha iyi bir teşkilatlanma söz konusu idi. Büyük çaptaki zaviyeler, kimsesiz ve yoksulların ihtiyaçlarını karşılayan başlıca kurumlardı. Fakat özellikle I. Alâeddin Keykubad'ın vefatı ve Köseadağ Savaşı'ndan sonra bu zaviyeler ve tekkeler tembel insanların yuvası haline geldi. Bu da Baba İshak İsyanı'nın çıkmasında etkili oldu.

¹³² Bk. Eflaki, *Menâkibü'l-Arifin*, II, s. 291.

¹³³ Ocak, "Zaviyeler", s. 262.

XIII. yüzyılda Anadolu'da zaviyeler gibi tekkeler de din ve kültür birliğini sağlamaya yardımcı oluyordu. Özellikle Moğol istilasının sebep olduğu göçlerden sonra Anadolu'da bulunan tekkelerin sayısı oldukça arttı. Bu artışta sultanın teşvik edici bir politika izlemesi de etkili oldu. Böylece tekkeler, tasavvufi düşüncelerini yaymaya çalışan tarikatların merkezi haline geldi. Her tekke mensup olduğu tasavvuf sistemi gereği dini-tasavvufi eğitimi gerçekleştirmeye çalışıyordu. Kübrevilik, Sühreverdilik ve Mevlevilik gibi Sünni eğilimli olanlar daha çok büyük kültür merkezlerinde ilgi görüyordu. Yesevilik, Kalenderilik, Haydarilik ve Vefailik gibi gayri Sünni olanlar ise daha çok medreselerin henüz nüfuz edemediği göçebe ve yarı göçebelerin bulunduğu çevreler ile yeni fethedilen topraklarda etkili oluyordu. Selçuklu hükümeti genellikle Sünni tarikatlara mensup olmasına rağmen, henüz Türkleşme ve İslamlaşma sürecinin içinde bulunan Anadolu'da gayri Sünni grupları da destekliyor ve birini diğerine tercih etmiyordu.¹³⁴ Bu dönemde medreselerin yaygın olmaması dini eğitim alanında büyük bir boşluk meydana getiriyordu. Tekkeler Selçuklular döneminde Anadolu'daki bu boşluğu dolduruyordu. Çünkü tekkeler medreselerden hem sayıca çok fazla idi hem de en ıssız yerlerde dahi tekkelere rastlanıyordu. Tekkelerin öncelikli amacı; kendi mensuplarını ve çevrede bulunan halkı eğitmektir. Çünkü bu kurumlar sadece belli bir tarikatın üyelerine değil istisnasız bütün halka hatta gayri Müslimlere bile açık olan yerlerdi. Tekkelerde tarikat üyelerine dini ve tasavvufi konuların en ince ayrıntısı anlatılıyordu. Halka ise daha kolay, ilgi çekici ve anlaşılır konulardan bahsedilirdi. Özellikle dürüst ve temiz ahlaklı bir hayat yaşamaya, dini emirlerin, ibadetlerin yerine getirilmesine dair konular üzerinde durulmaktaydı. Bu sayede I. Alâeddin Keykubad döneminde, tekkeler ve zaviyeler aracılığıyla hem dini hayat düzenlendi hem de sosyal devlet anlayışının gereği olarak ihtiyaç sahiplerine ve yolculara karşılıksız hizmet verildi.¹³⁵

1.6. Mimari Eserlerin Yapılmasında Sosyal Devlet Anlayışının Etkisi

Anadolu'da Selçuklulardan kalan mimari eserlerin yapımına I. Mesut döneminde başlandı. II. Kılıçaslan döneminden itibaren mimariye verilen önem artarak devam etti. Bütün alanlarda olduğu gibi mimaride de II. Kılıçaslan'ın başlattığı ilerleme I. Alâeddin Keykubad zamanında zirveye ulaştı. Sultan sosyal

¹³⁴ Ahmet Yaşar Ocak, "Selçuk ve Osmanlı Dönemi Tekkelerinde Dini-Tasavvufi Eğitime Genel Bakış", *Atatürk'ün 100. Doğum Yılında Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri, 23-25 Nisan 1981*, Ankara: İlahiyat Vakfı Yayınları, 1, s. 75.

¹³⁵ Ünver, "Anadolu Selçuklu Laik Hastaneleri ve Ruh Sağlığı Hizmetleri", s. 216.

devlet anlayışını mimariye de yansıttı. Aslında bu anlayış yalnız I. Alâeddin de değil Türk-İslam sultanlarının hepsinde vardı.

Ortaçağ'da Avrupa'da hükümdarların en görkemli yapıları şatoları idi. Anadolu Selçuklu sultanları ise kamuya hizmet eden kurumlara büyük önem veriyorlardı. Bu nedenle kervansaray, şifahane gibi sosyal tesislere daha çok özen gösteriliyordu. Bu durum sarayların dahi sultan hanlarının yanında gösterişiz yapılar gibi algılanmasına neden oluyordu.¹³⁶

Selçuklu sultanları imar faaliyetlerinde bulunurken halkın sosyal ve ekonomik durumunu rahatlatıcı eserler yapmaya özen gösteriyorlardı. Bu faaliyetleri genellikle vakıflar yoluyla gerçekleştiriyorlardı. Sadece sultanlar değil devlet adamları, dönemin zenginleri de dini ve sosyal kurumlara vakıf bağışlamaktan geri kalmıyorlardı. Bu durum toplumsal dayanışmayı da beraberinde getiriyordu.

Mimari eserlerin yapımında önemli bir yer tutan vakıfların hedefi; Anadolu topraklarındaki yaşam seviyesini yükseltmek ve ihtiyaç sahiplerinin sorunlarına çözüm bulmaktı. Vâkıflar¹³⁷, vakıf için ileri sürdükleri şartlarda yoksulların doyurulması ve diğer ihtiyaçlarının karşılanmasını ön planda tutuyorlardı. Hatta bazıları yoksul Müslümanların kefenlenmesi, gömülmesi gibi defin işlerinin de vakıflardan karşılanmasını istiyordu.¹³⁸ Fakat bu kurumlardan sadece fakir halk değil Anadolu'ya yolu düşen herkes faydalanıyordu. Hangi sosyal kurum olursa olsun fakir-zengin, Müslüman- gayri Müslim ayrımı yapılmadan herkese hizmet veriliyordu.

1.6.1. Kervansaraylar

Kervansaray, kervanlara hizmet eden bir yol üstü kuruluşudur. Bunun yanında değişik hizmetlerin yerine getirilmesini de sağlar. Kervansaraylar; hareket halinde bulunan ordulara kışla, Anadolu'yu ziyaret eden yabancı hükümdarlara misafirhane, hapishane veya sığınak, ikinci derecede bir yol üzerinde bulunduğu zaman veya yol önemini kaybettiğinde zaviye olarak kullanılan yerlerdi.¹³⁹ Fakat kervansarayları hanlar ile karıştırmamak gerekir. Çünkü ticaret maksadıyla kurulan hanlar, yolculara ve kervanlara ücret karşılığında hizmet verirdi. Kervansaraylar ise

¹³⁶ Ögel, **Anadolu'nun Selçuklu Çehresi**, s. 11.

¹³⁷ **Vâkıf**: Bir hizmetin gelecekte de yapılması için belli şartlarla mülk veya para bırakan kişi. Bk. Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, II, s. 2327.

¹³⁸ Kara, **Selçukluların Dini Serüveni**, s. 596.

¹³⁹ Aysel Tükel, "Alara Han'ın Tanıtılması ve Değerlendirilmesi", **BELLETTEN**, XXXIII, S. 132, Ankara: TTK, Ekim 1969, s. 430.

hükümdar, devlet büyükleri ve zenginler tarafından kurulan ve hayır için hizmet veren kuruluşlardı. Aynı zamanda hanlar daha çok şehir ve kasaba içinde yapılırken kervansaraylar yollar üzerinde yapılırdı. Bu kervansarayların vakfiyeleri bunların nasıl yönetileceğini, gelirin nerelerden sağlanacağını, görevlilerin nasıl çalışacaklarını ve kaç para alacaklarını bildirmektedir. Akşama doğru kervansaraylara inen, geceyi tam bir güven ve rahatlık içinde geçiren, günde iki öğün yiyip içen, hayvanlarına bakılan yolculardan hiçbir ücret alınmazdı. Fakir yolcuların onarılan veya yenilenen ayakkabıları ve hayvanların nallanması kısacası bütün hizmetler bedava idi. Buralarda konaklayanlar, kervansarayları yaptıranların üç gün için konukları sayılırdı. Üç günden sonrası ise ücretli idi. Kervansaraylarda ayrıca sağlık hizmeti vermek için hekim ve veteriner bulunurdu.

Selçuklular, kervansaray geleneğini Orta Asya'dan Anadolu'ya getirdi.¹⁴⁰ Kervansarayları Türk-İslam mimarisine kazandıran Karahanlılar, geliştiren ise Büyük Selçuklular oldu. Anadolu Selçukluları ise kervansaray yapımına büyük önem verdi. Aynı zamanda bu gelenek, Anadolu Selçuklularında devlet politikası haline getirildi. Bu sayede kervansaraylar sanat değeri taşıyan mimari eserlerin sadece şehirlerde değil şehirlerden uzak ıssız yerlerde de yapılabileceğini ortaya çıkardı.¹⁴¹ Böylece kervansaraylar Türklerin yaptığı, yaydığı ve yaşattığı en uzun ömre sahip yapı türü ve sosyal nitelikli kurum oldu.¹⁴² Zaten Selçukluların en belirgin özelliği yalnızca başkentlerini değil Anadolu'nun her köşesini kültürel ve sosyal eserler ile süslemeleri idi.¹⁴³

Anadolu'da ilk Selçuklu kervansarayı II. Kılıçaslan döneminde yapıldı. Diğer alanlarda olduğu gibi kervansaray yapımında da Sultan I. Alâeddin döneminde zirveye ulaşıldı. I. Keykubad, dedesinin başlattığı politikaları geliştirerek devam ettirmeyi, adeta yapılması gereken bir görev olarak görüyordu.

I. Alâeddin Keykubad döneminde yaptırılan başlıca kervansarayları ve sultanın yaptırdığı hanları¹⁴⁴ şu şekilde sıralamak mümkündür:

— Aksaray-Ürgüp arasında Hoca Mesut, Pervane, Ağzıkara Han

¹⁴⁰ Suut Kemal Yetkin, **İslam Mimarisi**, 3. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1965, s. 136.

¹⁴¹ Halil Edhem, **Anadolu Selçukluları Devrinde Mimari ve Tezyini San'atlar**, *TTK tarafından yayınlanan Halil Edhem Hatıra Kitabından ayrı basım*, Ankara: TTK, 1947, s. 291.

¹⁴² Mustafa Cezar, "Türk Tarihinde Kervansaray", **VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, 11-15 Ekim 1976**, II, Ankara: TTK, 1981, s. 940.

¹⁴³ Kienitz, "Osmanlılardan Önceki Anadolu Türklerinin Politik ve Kültür Bakımından Dünya Tarihindeki Önemi", s. 286.

¹⁴⁴ Sultanların yaptırdıkları kervansaraylar yanlış bir şekilde isimlendirilerek han adıyla anılmıştır.

- Aksaray-Konya yolunda Sultan Han (1229)
- Sivas-Malatya yolunda Taş Han veya Hekim Han
- Eğridir-Denizli yolunda Çardak Han (1230)
- Antalya-Alanya yolunda Alara Han (1231/1232)
- Kayseri-Sivas yolunda Sultan Hanı (1236)
- Karatay Hanı
- Horozlu Hanı¹⁴⁵

Alara Han'ın kitabesi Selçuklu nesihî ile yazılıdır.¹⁴⁶ Kitabeye göre I. Alâeddin Keykubad tarafından yaptırılan hanlardan biridir. Hanın göze çarpan kısımları kesme taştan, diğer kısımları ise molozdan yapıldır. Bu özelliği, diğer Selçuklu yapıları için de genellemek mümkündür.¹⁴⁷ Fakat bu malzemelerin kullanımı binanın önemine göre değişiklik göstermektedir.

Kayseri-Sivas yolu üzerinde bulunan Sultan Hanı'nı da I. Alâeddin Keykubad yaptırdı.¹⁴⁸ 4000 m²'lik bir alana sahip olan han biri kapalı biri açık olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Selçuklu mimarisinin vazgeçilmez unsurlarından biri olan taç kapıdan içeri girildiğinde küçük bir mescidin yer aldığı avluya çıkılır. Avlunun etrafında bulunan çeşitli bölmelerde yolcular kalmaktadır. Arka kısımda ise hayvanların kalacağı yerler vardır. Kalın dış duvarlarla çevrili olan han dışardan gelebilecek saldırılara karşı korunmuş bir üs görünümü yansıtmaktadır.¹⁴⁹

Karatay Hanı ise Celaleddin Karatay tarafından yaptırıldı. Aslında bu hanın kimin zamanında yapıldığı açıklık kazanmış durumda değildir. Handa bulunan birinci kitabe, II. Gıyaseddin Keyhüsrev adınadır. İkinci kitabede ise I. Alâeddin Keykubad Bin Keyhüsrev yazılıdır. Fakat Anadolu Selçuklularında babasının adı Keyhüsrev olan iki tane Alâeddin Keykubad vardır. Birisi bizim araştırmamızın konusu olan I. Alâeddin Keykubad diğeri ise onun torunu olan II. Alâeddin Keykubad'dır. Anadolu'daki kitabelerle ilgili önemli araştırmalar yapan Halil Edhem'e göre bu durum iki şekilde açıklanabilir: *Ya hanın arka kısmı önce yapıldı ve burası I. Alâeddin Keykubad döneminde inşa edildi. Bu durumda ön kısmı II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından yaptırıldı. Ya da önce ön kısım II. Gıyaseddin*

¹⁴⁵ Osman Turan, "Selçuklu Kervansarayları", **BELLETEREN**, X, S. 39, Ankara: TTK, 1946, s. 475.

¹⁴⁶ Tükel, "Alara Han'ın Tanıtılması ve Değerlendirilmesi", s. 444.

¹⁴⁷ Tükel, "Alara Han'ın Tanıtılması ve Değerlendirilmesi", s. 448.

¹⁴⁸ Ayrıntı için Bk. Sarre, **Küçükasya Seyahati 1895 Yazı**, s. 87-109.

¹⁴⁹ Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 397.

tarafından inşa ettirildi. Arka kısmı da oğlu II. Alâeddin Keykubad döneminde yaptırıldı.¹⁵⁰ Bu ifadelerden kesin bir sonuç çıkarmak mümkün değildir. Fakat hanın ön kısmının II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından yaptırıldığı muhakkaktır.

Ticareti geliştirmek ve korumak için sefere çıkan I. Keykubad tüccarların rahat etmesini sağlamak için çalışmaktan da geri kalmadı. Sultan I. Alâeddin hem dışarıdan bakınca bir kale görünümünde olan kervansaraylar yaptırdı hem de ıssız yollarda tüccarları koruması için askeri birlikler görevlendirdi.¹⁵¹ Zarara uğrayan tüccarların mallarının karşılığını hazineden ödedi. Yani daha Ortaçağ'da Anadolu Selçukluları devlet sigortası geleneğini uygulamaya başladı. Bu uygulama sadece Ortaçağ'da değil günümüzde de uygulanması zor olan bir ticaret politikası niteliği taşımaktadır. Devlet sigortası uygulanmasında da sosyal devlet anlayışının etkisi büyüktür.

1.6.2. Medreseler

Medrese günümüzdeki üniversiteye karşılık gelen bir kurumdur. Hatta üniversitelerden daha kapsamlı bir eğitimin verildiği yerlerdir. Çünkü günümüzde üniversiteden mezun olan biri sadece kendi alanında yetişirken, medresede eğitim gören biri birçok alanda kendini yetiştiriyordu. Karahanlıların başlattığı medrese geleneği Türklerin eğitime verdikleri önemi ortaya çıkardı. Bu medreselerde ilk defa burslu öğrenci okutularak eğitimde fırsat eşitliği sağlandı. Büyük Selçuklular ise medresede ücretsiz eğitim dönemini başlattı. Bağdat'ta ilk Nizamiye Medresesi'nin kurulmasıyla Selçuklular ilim ve kültür faaliyetlerini ön plan çıkardı.¹⁵²

Anadolu Selçukluları, medrese geleneğini Orta Asya'dan Anadolu'ya taşıdı. Selçuklu sultanları devlet kurulduğu ilk andan itibaren eğitime büyük önem verdi. Özellikle I. Alâeddin Keykubad döneminde Moğolların önünden kaçan âlimler Anadolu'yu kendileri için sığınacak tek yer olarak kabul etti. Bu sayede Anadolu ilim adamlarının mekânı haline geldi. Tarihi kaynaklarda Sultan I. Alâeddin'in Anadolu'da 19 şehir inşa ettirdiği ve bunların medreselerle donatıldığı ifade edilmektedir.¹⁵³

Selçuklular medrese yapımına büyük önem vermelerine rağmen bizzat sultanların yaptırdığı medreselerin sayısı oldukça azdır. Bugüne kadar gelebilen iki

¹⁵⁰ Halil Edhem, "Anadolu'da İslami Kitabeler, Karatay Hanı", *TOEM*, S. 33, Sene 1331, s. 517.

¹⁵¹ Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 297.

¹⁵² Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 65.

¹⁵³ Bk. Neşri, *Kitab-ı Cihan-nümâ*, s. 37.

sultan medresesi de hastane (şifahane, darüşşifa) ve tıp medresesinin oluşturduğu yapı gruplarıdır. Bu medreselerden ilki 1204/1205'te I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kız kardeşi ile birlikte yaptırdığı Gevher Nesibe Hatun Medresesi diğeri de İzzeddin Keykavus'un 1217'de Sivas'ta yaptırdığı şifahane ve tıp medresesidir. Selçukluların başkenti olan Konya'da bugün sultan medresesi yoktur. I. Alâeddin Keykubad tarafından bir şifahane ve medrese yaptırıldığı rivayet edilmektedir.¹⁵⁴ Ancak bunlar günümüze ulaşamayan yapılardır.

Selçuklu mimarisinin şehirdeki en gösterişli yapıları olan medreseler genellikle vezirler ya da diğerk devlet adamları tarafından yaptırılırdı. Sultanlar ise genellikle kervansaray yaptırılırdı. Sadece bu durum bile sultanların ekonomik politikaya öncelik verdiğini gösteriyordu. Bununla birlikte I. Alâeddin Keykubad döneminde imar faaliyetlerine paralel olarak kitabeli yapıların sayısı da arttı. Bu döneme ait olan 22 kitabeden 13'ünde I. Alâeddin Keykubad'ın adı yazılıdır.¹⁵⁵ Anadolu'daki ilk külliye olarak kabul edilen Huand Hatun kompleksi de bu dönemde yapılan eserler arasında yer almaktadır.¹⁵⁶ 1238'de tamamlanan bu eserin Sultan I. Alâeddin'in eşi Mahperi Hatun tarafından yaptırıldığı kabul edilmektedir. Külliye cami, medrese, han, hamam gibi birçok kurumun bir arada yer aldığı yapıdır. I. Alâeddin Keykubad döneminde yaptırılan diğerk medreseler¹⁵⁷ ise şu şekilde sıralanabilir:

- Isparta- Atabey Ertokuş Medresesi (1224)
- Tunceli-Mazgirt Elti Hatun Külliyesi (1229)¹⁵⁸
- Konya-Güher-taş Medresesi (1232): Bahaeddin Veled'in oğulları ve torunları için Lala Güher-taş tarafından yaptırıldı.
- Amasya-Tuğrakıyye Medresesi (1234): I. Alâeddin Keykubad'ın av emiri olan Hacı Tuğrak tarafından yaptırıldı.

¹⁵⁴ Ögel, **Anadolu'nun Selçuklu Çehresi**, s. 17'den naklen; Mehmet Önder, **Mevlana Şehri Konya**, Ankara: 1971. Bu eserde İzzeddin Keykavus ve Alâeddin'in Sultan Köşkü yanında şifahane yaptırdıkları kayıtlıdır.

¹⁵⁵ Azize Aktaş Yasa, "Selçuklu Konya'sında Mimari Eserlerin Banileri", **I. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler**, II, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 426.

¹⁵⁶ Oktay Aslanapa, "Anadolu Selçuklu Sanatı", **I. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler**, I, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 45.

¹⁵⁷ Bu medreseler hakkında ayrıntılı bilgi için Bk. Metin Sözen, **Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri**, II, İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Tarihi ve Rölöve Kürsüsü, 1972, s. 194, 195, 210.

¹⁵⁸ Gönül Cantay, "Türk Mimarisinde Külliye", **TÜRKLER**, VII, Ankara: YTY, 2002, s. 840.

— Konya-Lala Ruzbe Medresesi: Sultan I. Alâeddin'in lalası tarafından yaptırıldı.

Sosyal devlet anlayışına sahip olan I. Alâeddin Keykubad döneminde de medreselerde ücretsiz eğitim verilmeye devam edildi. Çünkü diğer sosyal tesislerin masrafları gibi medreselerin masrafları da vakıflar aracılığıyla karşılanıyordu. Devlet bu sayede ayrı bir bütçe ayırmadan eğitim masraflarını karşılıyor ve eğitimde fırsat eşitliğini sağlıyordu. Medreselerde fakir-zengin herkes eğitim alabilirdi. Fakat medreselerde dini bilimler de okutulduğu için gayri Müslimler bu okullara gitmezdi. Bununla birlikte gayri Müslim bilim adamları da önemli görevlere getirilirdi. Özellikle hastanelerde görevlendirilen gayri Müslimler komşu devletlerden Anadolu'ya geliyorlardı. Çünkü Anadolu'da onlara her türlü imkân sağlanıyordu.

1.6.3. Hastaneler (Şifahaneler-Darüşşifalar)

Sosyal devlet anlayışına sahip olan Selçuklular, halkın sağlığına büyük önem veriyorlardı. Anadolu Selçukluları zamanında yapılan hastane, hamam ve ılıcaların sayısı da bu durumu ortaya çıkarıyordu. Hekimlerin ekonomik durumlarının çok iyi olması da Selçukluların tıbbı verdiği önemi gösteriyordu. Selçukluların sağlık tesislerine önem vermesinde, yapılarında olan şefkat ve insana değer verme ile İslam dininin etkisi büyüktü.¹⁵⁹ Ortaçağda Avrupalılar, hastaları tedavi etmeyi Tanrı'ya karşı gelmek olarak nitelendirirken; Müslümanlar, Allah'ın verdiği her derdin mutlaka bir şifası olduğuna inanarak hastalıkları tedavi etmeye çalışıyorlardı.¹⁶⁰ Bu da Selçuklu mimarlarının sadece medrese, kervansaray yapımında değil hastane inşasında da başarılı eserler vermelerini sağladı.¹⁶¹

Anadolu Selçukluları yaptırdıkları hastaneleri sadece tedavi kurumu olarak değil aynı zamanda bir eğitim kurumu olarak da kullanıyorlardı. Bu da Selçuklulardaki sosyal hizmet anlayışının mimariyi de etkilediğini gösteriyordu.¹⁶² Tıp medreseleri, öğrenciyi teorik yönden yetiştirirken hastaneler öğrenciye pratik bilgi kazandırıyordu. Anadolu'da yetişen hekimlerin en çok üzerinde durdukları

¹⁵⁹ Erdal Eraslan, **Türkiye Selçuklu Devletinde Sağlık Hizmetleri ve Tıp**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Bilim Dalı, 2000), s. 36.

¹⁶⁰ Turhan Baytop, "Selçuklu ve Bizans Dönemlerinde Anadolu'da Tedavi ve Eczacılık", **Selçuklular Devrinde Kültür ve Medeniyet Kongresi Tebliğleri, 14 Mart 1991**, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, 1992, s. 64.

¹⁶¹ Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 397.

¹⁶² Murat Katoğlu, "XIII. Yüzyıl Anadolu Türk Mimarisinde Külliye", **BELLETEREN**, XXXI, S. 123, Ankara: TTK, 1967, s. 342.

alanlar göz hastalıkları, ağız ve diş tedavileri idi.¹⁶³ Kırık-çıkık, incinme, çıban, ur ve yaraların tedavisinde genellikle cerrahi müdahalede bulunulurken iç hastalıkların tedavisinde daha çok ilaçlardan faydalanılıyordu.

Alâeddin Keykubad'ın yaptırdığı sosyal tesislerin tamamında fakir-zengin, Müslüman-gayri Müslim ayrımı yapılmadan herkese hizmet veriliyordu. Sosyal devlet politikasını benimseyen Selçuklular, bu hizmetlerin karşılığında her hangi bir ücret almıyorlardı. Selçuklu hastanelerinde nasıl Müslüman ve Hıristiyan hastalara birlikte hizmet veriliyorsa doktorlar arasında da her hangi bir ayırım yapılmıyordu.¹⁶⁴ Böylece farklı din ve kültüre sahip olan hastalar ve doktorlar aynı çatı altında toplanıyordu.

Selçuklular dönemindeki hekimlerin bir kısmı Suriye, Mısır ve İran'dan özel olarak davet ediliyordu. Diğerleri ise darüşşifalarda, saraylarda, usta hekim yanında usta-çırak yöntemi ile yetişiyordu.¹⁶⁵ Özellikle I. Alâeddin Keykubad döneminde, Anadolu'da hem hastane çoktu hem de refah seviyesi yüksekti. Bu durum hekimlerin de Anadolu'ya akın etmesini sağlıyordu. Sultan I. Alâeddin döneminde Anadolu'da bulunan hekimleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Ebu'l Ferec Nasranî
- Efladü'd-din Hunci
- Ebu Salim bin Kureba (Saray hekimi)
- Takiyü'd-din Resul Ayni
- İzzeddin bin Hibil El-Musulî
- Burhaneddin Ebu Bekir
- Safiyü'd-devle Nasranî
- Ebu'l-Fadl İbrahim Tiflisî¹⁶⁶

Anadolu Selçukluları sosyal yardım tesisleri sayesinde halkın refahını artırırken özellikle Kayseri, Konya ve Sivas gibi önemli merkezlerde yaptırdıkları hastanelere vakıflar bağışlamaktan da geri kalmıyorlardı. Konya'daki en eski hastane I. Alâeddin Keykubad zamanında vezirlik yapan Celaledin Karatay'ın

¹⁶³ Kâhya, "Anadolu Selçuklularında Bilim", s. 79.

¹⁶⁴ Çetin, **Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslamiyet'in Yayılışı**, s. 155.

¹⁶⁵ Eraslan, **Türkiye Selçuklu Devletinde Sağlık Hizmetleri ve Tıp**, s. 103-135.

¹⁶⁶ Ayrıntı için Bk. Ahmet Hulusi Köker, "Selçuklular Devrinde Hekimler", **Selçuklular Devrinde Kültür ve Medeniyet Kongresi Tebliğleri, 14 Mart 1991**, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, 1992, ss. 13-21.

kardeşi Kemaleddin Karatay tarafından yaptırıldı.¹⁶⁷ Kemaleddin, aynı zamanda bu hastanede doktordu. Sultan Alâeddin'in bu hastane hakkında bir de vakfiyesi vardır. Bu vakfiyeye göre hastanenin yakınlarında oturan Cüneyt isminde bir doktor, hastaları ziyaret ederek vakıftan sağlanan ilaçları fakir hastalara dağıtıyordu.¹⁶⁸ Konya'da bulunan ve Alaiye Şifahanesi olarak da bilinen bu hastanenin vakıfları arasında 8 kıta arazi, 3 bağ ve 20 dükkân vardı.

I. Alâeddin Keykubad döneminde, 1228'de Divriği Ulu Camii yanında Turan Melik Darüşşifası inşa edildi. Böylece bir hastane daha XIII. yüzyılda inşa edilen külliye arasında yerini aldı. *Dekorasyonunun ihtişamı, çeşitliliği ve değişikliğiyle ün yapan bu şifahaneyi diğer külliyelerden ayıran en önemli fark; avlusunun kapalı ve avlu çevresindeki odaların iki katlı olmasıdır.*¹⁶⁹ I. Alâeddin Keykubad döneminde yaptırılan diğer bir hastane de Çankırı'da bulunan Atabey Cemaleddin Ferruh Şifahanesi idi.¹⁷⁰ Bu şifahane de diğerleri gibi kapalı avluya sahipti ve tek katlı idi.

Anadolu Selçukluları, hastaları tedavi etmek için yalnızca hastaneleri kullanmıyorlardı. Sadece şehirlerde değil köylerde de inşa edilen ve zamanla zengin vakıflara sahip olan tekke ve zaviyeler de hastaları tedavi etmek için kullanılıyordu. Bu yerlerde hem yolcular misafir ediliyor hem de yol yorgunluğundan güçsüz düşenler doyurularak istirahat ettirilirdi. Karşılığında para da istenmezdi.

Selçuklu hastanelerinde fakir-zengin, Müslüman-gayri Müslim herkes tedavi edilirken ruh sağlığı bozuk olanlar hastanede tedavi edilmezdi. Bu insanlar daha çok tekke ve zaviyelerde tedavi edilirdi.¹⁷¹ Bir süre müşahede altında tutulan bu insanların durumları el verdiği ölçüde başka işlerle meşgul olması sağlanırdı. Tekke ve zaviyeler sadece o dönemde değil günümüzde de dertlerine derman olacağını düşünen insanlar tarafından ziyaret ediliyor. Bu da aradan yüzyıllar geçmesine rağmen insanların alışkanlıklarının değişmediğini gösteriyor.

¹⁶⁷ Köker, "Selçuklu Şifahaneleri", **Selçuklular Devrinde Kültür ve Medeniyet Kongresi Tebliğleri, 14 Mart 1991**, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, 1992, s. 7.

¹⁶⁸ Eraslan, **Türkiye Selçuklu Devletinde Sağlık Hizmetleri ve Tıp**, s. 76'dan naklen; Vakıflar Arşivi: **Selâtin Defteri**, I, Anadolu, s. 131.

¹⁶⁹ Katoğlu, "XIII. Yüzyıl Anadolu Türk Mimarisinde Külliye", s. 337, 338.

¹⁷⁰ Sözen, **Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri**, s. 120. Ortaçağda Anadolu'da bulunan diğer hastaneler için Bk. EK-III.

¹⁷¹ Ünver, "Anadolu Selçuklu Laik Hastaneleri ve Ruh Sağlığı Hizmetleri", s. 216.

Anadolu Selçukluları, şehirlerde yaptırdıkları tıp fakülteleri ve hastanelerin yanında seyyar hastanelere de sahipti. Özellikle orduda kullanılan seyyar hastaneler Ortaçağ için büyük bir yenilik olup Avrupa'yı da etkilemekten geri kalmadı.¹⁷²

Selçuklular sağlık hizmetlerine büyük önem vererek Anadolu'yu zengin vakıflara sahip olan hastanelerle donattıkları gibi ılıcalara da büyük önem veriyorlardı. Örneğin; I. Alâeddin Keykubad nikris (gut) hastalığına yakalanarak, Ilgın yakınlarındaki bir ılıca da iyileştiği için bu kaynak üzerine bir kubbe, camekân ve büyük bir havuz yaptırdı. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde bu kaynağın cüzam, felç, baras (leke hastalığı), hafakan (kalp çarpıntısı) ve zatülcenbe (akciğer iltihabı) hastalıklarına da iyi geldiğini kaydetmektedir.¹⁷³

1.6.4. Şehir, Kale ve Surlar

Selçuklular, Anadolu'ya geldiklerinde burada bulunan şehirler harap, tarlalar bakımsız ve evler yıkık bir durumda idi. Çünkü Bizans valilerinin baskısında bunalan halk bir de Türk akınlarıyla karşılaşınca bulunduğu yeri terk etmişti. Bu yüzden Anadolu'da yeni yerler ele geçiren Selçukluların ilk işi bölgeden kaçan halkı geri çağırmak oldu. Selçuklular, onlara tarımla uğraşmaları için tohum dağıtıyordu. Hatta kendilerini toplayabilmeleri için bir süre onlardan vergi de almadılar. Bu sayede Anadolu'nun boş kalan şehirleri yeniden canlandı. Sadece yerlerini terk eden Anadolu halkının geri dönmesi değil, doğudan sürekli akıp gelen Türk göçleri de bölgenin canlanmasında etkili oldu. Hatta Anadolu'daki şehirler bu insanlara yetersiz hale geldi. Bu da Selçukluları yeni şehirler kurmaya sevk etti.

Selçukluların ele geçirilen yerlerde yeni şehirler kurmasının temeli Orta Asya'dan getirdikleri alışkanlıklarına dayanıyordu. Çünkü tarihe bir kahraman olarak geçen adına efsaneler söylenen Oğuz Han vefat ettikten sonra yerine geçen oğlu Gün Han zamanında Türkistan ve diğer yerlerde pek çok şehir inşa edilmişti.¹⁷⁴ Kendisine Orta Asya Türk hükümdarlarını örnek alan I. Alâeddin Keykubad da daha ilk fetih hareketinden sonra yeni bir şehir kurulmasını istedi. Aksarayı'nin: *“Dünyanın her yerinde onun hayır eserleri zamanın sayfaları üzerinde güneş ışığından daha parlak olarak kalmıştır.”*¹⁷⁵ diyerek övdüğü I. Alaeddin Keykubad'ın ilk seferi, Kalanoros hakimi Kyr Vart üzerine oldu.

¹⁷² Baytop, “Selçuklu ve Bizans Dönemlerinde Anadolu'da Tedavi ve Eczacılık”, s. 61.

¹⁷³ Evliya Çelebi, **Seyahatname**, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, III, 1. Kitap, İstanbul: YKY, 2006, s. 20.

¹⁷⁴ Neşri, **Kitab-ı Cihan-nümâ**, s. 15.

¹⁷⁵ Aksarayı, **Müsameretü'l-Ahbâr**, s. 25.

Akdeniz’de askeri ve ticari açıdan önemli bir konuma sahip olan şehir, Sultan I. Alâeddin’in isteği üzerine yeniden inşa edildi. Şehre I. Alâeddin’in ismine itafen **Alaiye** (günümüzdeki Alanya) adı verildi. Bundan sonra Alaiye, Selçuklu sultanları için kışlık bir merkez haline geldi.

İbn Bibi eserindeki bir şiirde Alaiye’yi şu şekilde tasvir etmektedir:

“Aklın başa girdiği gibi adil şah kaleye girdi.

Kalede düzenli bir şehir vardı ve halkının kalbi,

Şahı görme arzusuyla yanıp tutuşuyordu.

O sarp dağda bakınca akla şaşkınlık veren geniş bir düzlük yer alıyordu.

Orada meyve veren gölgeli ağaçlar ile sayısız üzüm çubukları vardı.

Oranın etrafında öyle bir yeşil alan vardı ki; cennet bahçesi, güzelliğini kıskanırdı.

Ayrıca orası çok sayıda mezraya, sayılamayacak kadar gölcüğe ve hesaba gelmeyecek zahireye sahipti.”¹⁷⁶

Alaiye’yi kolayca ele geçiren Sultan I. Alâeddin devlet emirlerine: “Yüce Allah’a bizim yıldızımızı yükseltmesinin bu önemli fetihle bize yeni bir hayat vermesinin şükranesi olarak onun her zaman büyüklükle anılması için bu sert kayalar üzerine öyle bir kale yapalım ki, engin ve keskin düşünce onu görmekten şaşkınlığa düşsün. Milletlerin seçkinleri, padişahların çabaları arasındaki farkı görsün ve kalacak olan o hatıradan bizim bilgimiz ve yeterliliğimiz hakkında bir sonuca varsın. Ondan sonra o yerin adı adımız ve lakabımızla şeref kazansın.”¹⁷⁷ dedi. Sultanın fermanı üzerine kısa sürede şehrin inşası tamamlandı (1221).

Alaiye’nin inşasının tamamlanmasından bir süre sonra Sultan I. Alâeddin burada bir tersane yaptırdı. Üstü kubbeli olan ve beş bölümden oluşan bu tersanede sadece gemi yapılmıyordu. Aynı zamanda mevcut gemiler de bu tersanede korunuyordu. Tersaneden başka kale içerisinde büyük sarnıçlar da yapıldı.¹⁷⁸

Türk tarihi araştırmalarında önemli bir yere sahip olan İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Camiü’-d-Düvel adlı eserde Selçuklu sultanının kızının oğulları tarafından Alaiye’de bir beylik kurulduğuna rastladığını ancak bu bilgiye başka hiçbir kaynaktan tesadüf edilmediğini kaydetmektedir.¹⁷⁹ Ayrıca tarihi kaynaklarda I.

¹⁷⁶ İbn Bibi, **El-Evamirü’l-Alâ’iye**, s. 267.

¹⁷⁷ İbn Bibi, **El-Evamirü’l-Alâ’iye**, s. 268.

¹⁷⁸ Mükrimin Halil Yınanç, “Alaiye”, **İA**, I, Eskişehir: MEB Yayınları, 1997, s. 287.

¹⁷⁹ Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, s. 92.

Alâeddin Keykubad'ın on dokuz tane şehir kurduğu ve bu şehirleri cami, medrese, hangâh ve kervansaray ile süslediği de kayıtlıdır.¹⁸⁰

I. Alâeddin Keykubad, sadece yeni şehirler inşa etmekle kalmadı. Mevcut şehirlerin etrafına kale ve sur da yaptırdı. Bu dönemdeki en büyük tehlike Moğol istilasını idi. Moğollardan kaçan insanlar Anadolu'ya gelirken Selçuklu sultanı, ülkesini istiladan korumak için tedbir almaya başladı. Bu da sultanın ileri görüşlü bir lider olduğunu gösteriyor. Sultan, Moğollar Anadolu'ya gelmeden önce başta Konya, Kayseri ve Sivas olmak üzere önemli şehirlerin etrafına kale yaptırdı.¹⁸¹ Bu dönemde Sivas'ın 120 bin ahalisi vardı.¹⁸² Yeni kaleler yapıldığı gibi sınırdaki kalelerin surları da güçlendirildi.

Sultan I. Alâeddin tahta geçtiğinde Konya'da bir iç kale vardı. Ancak şehrin etrafını koruyan bir sur yoktu. I. Alâeddin hem Moğol istilasını önlemek için hem de kendisine karşı güçlenen beyleri ekonomik açıdan zayıflatmak için Konya'nın etrafını surlarla çevirmeye karar verdi. Kuzeybatısı dağlarla çevrili olan Konya'nın karlar her eridiğinde hasara uğraması da sur yapılmasında etkili oldu. Konya surları kısa sürede tamamlandı.¹⁸³ Bu surların üzerinde; çift başlı kartal, kanatlı melek figürleri, aslan, Tuğrul Simurg veya Sireng Siren (Anka Kuşu), ejder (dragon), balık, fil ve gergedan figürleriyle insan figürleri yer almaktaydı.¹⁸⁴ Bu durum Selçuklu sultanının dindar bir insan olmakla birlikte Orta Asya Türk kültüründen etkilendiğini gösterir.

Sultan I. Alâeddin, Konya Kalesi'ni tamamlayınca Baha Veled hazretlerinin de bir kere bakıp bu kalenin etrafını gezip seyretmesini rica etti. Baha Veled: "Sellere ve düşman süvarilerine karşı çok güzel ve kuvvetli bir kale yaptın. Fakat mazlumların dua oklarına karşı ne yapabilirsin? Çünkü bunlar yüz binlerce kale burçlarını, bedenlerini delip geçerler ve dünyayı harap ederler. Allah! Allah! Sen adalet ve ihsan kalesi yapmaya hayırlı dualardan askerler vücuda getirmeye çalışıp gayret et. Zira bu böyle binlerce kuvvetli surlardan senin için daha iyidir. Halkın ve

¹⁸⁰ Bk. Neşri, **Kitab-ı Cihan-nümâ**, s. 37.

¹⁸¹ Hoca Sadettin Efendi, **Tacü't-Tevarih**, I, haz. İsmet Parmaksızoğlu, 4. baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999, s. 235.

¹⁸² Şemsettin Sami, **Kamusu'l-A'lam**, IV, İstanbul: Mihran Matbaası, 1311, s. 3794.

¹⁸³ Şemsettin Sami, **Kamusu'l-A'lam**, V, İstanbul: Mihran Matbaası, 1314, s. 3782.

¹⁸⁴ Ayrıntı için Bk. Mehmet Önder, "Konya Kal'ası ve Figürlü Eserleri", **VI. Türk Tarihi Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler, 20-26 Ekim 1961**, Ankara: TTK, 1967, s. 158-168.

dünyanın emniyeti ve âmâmı ondadır.”¹⁸⁵ dedi. Bunun üzerine Sultan I. Keykubad, saltanatının sonuna kadar adalet ve ihsandan ayrılmadı.

1.6.5. Saraylar ve Köşkler

Anadolu Selçukluları halka hizmet sunarken ayırım yapmıyordu. Fakir-zengin, Müslüman-gayri Müslim ayrımı yapılmıyor ve herkes eşit haklara sahip bulunuyordu. Fakat halkın gelir düzeyi aynı değildi. Bu farklılık halkın yaşadığı konutların da farklı olmasına neden oluyordu. Günümüzde olduğu gibi o dönemde de insanlar gelirlerine göre bir yaşamı tercih ediyorlardı. Mevlana'nın mektuplarında geçen: “*Konya’da emirlerin, soyluların ve ileri gelen kişilerin çokça evleri, köşkleri, sarayları var; tüccarın ve işğışlerin evleri esnafın evlerinden daha azametli; emirlerin köşkleri tüccarların evlerinden daha heybetli; sultanların sarayları ve kubbeleri hepsinden haşmetli*”¹⁸⁶ ifadesi de insanların gelirine göre yaşadığını gösteriyordu. Bu dönemde Sultan I. Alâeddin de pek çok saray yaptırdı.

I. Alâeddin Keykubad, diğer mimari alanlarda olduğu gibi saray yapımında da sosyal devlet anlayışını devam ettirdi. I. Alâeddin'in sahip olduğu bu düşünce saraylarda elçilerin ağırlandığı odaların yapılmasını sağladı. Çünkü saraylar hem Selçukluların misafirperverliğini ortaya çıkaran hem de diğer devletlere karşı üstünlüğünü gösteren yapılarıdır. Bu nedenle sultan saray mimarisine ayrı bir önem veriyordu. Fakat hiçbir zaman saraya kapanarak halktan uzak yaşamadı. Sultanın sarayının kapısı her zaman halka açıktı. Halk, bir isteği ya da şikâyeti olduğu zaman saraya gelerek sultan ile görüşebilirdi. Aynı zamanda sultan her fırsatta ziyafet hazırlatarak halkın sevgisini kazanıyordu. Bu sayede sadece sultan değil halk da devletin zenginliğinden nasibini alıyordu.¹⁸⁷

I. Alâeddin zamanında, ilk olarak II. Kılıçaslan tarafından yaptırılan köşk tamir edilerek yeni bir görünüm kazandırıldı. Bu sebeple köşke **I. Alâeddin Köşkü** adı verildi. Bu köşk; zengin süslemeleri, nişler içindeki aslan heykelleri ile saltanatı dışa karşı temsil etmeyi başaran tek yapıydı.¹⁸⁸ Her ne kadar sultanlar saray mimarisine önem verse de saraylar sultan hanları yanında sönük kalan yapılarıdır.

I. Alâeddin, Konya surlarının yapımı sırasında kalenin yanındaki tepeye bir saray yapılmasını istedi. 3 katlı olduğu tahmin edilen sarayın tuğlaları Konya’da

¹⁸⁵ Eflaki, **Menâkibü'l-Arifin**, I, s. 218.

¹⁸⁶ İsmet Kayaoğlu, **Mevlana'nın Mektuplarının Dönemin Tarihi Açısından Bir Değerlendirmesi**, XII. Türk Tarihi Kongresinden ayrı basım, Ankara: TTK, 1999, s. 587.

¹⁸⁷ Ayrıntı için Bk. İbn Bibi, **El-Evamirü'l-Alâ'îye**, s. 235–247, 323, 324.

¹⁸⁸ Ögel, **Anadolu'nun Selçuklu Çehresi**, s. 13.

imal edildi.¹⁸⁹ **Felekabat Sarayı** olarak bilinen bu sarayın mimarı Kelük bin Abdullah idi. Bu mimar 1222'den önce Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya gelerek, Büyük Selçuklulardaki taç kapı-minare ilişkisini buraya taşıdı.¹⁹⁰ Felekabat Sarayı tamamlandıktan sonra Sultan I. Alâeddin saraya gelerek etrafı seyretti. Fakat bu sırada evlerin çatısında yatan insanları gördü. İnsanların yaşantısına müdahale etmeyen sultan, bu durumdan rahatsız oldu ve Felekabat Sarayı'na bir daha gitmedi.

I. Alâeddin Keykubad'ın **Filubat** adında bir saray daha yaptırdığı kaynaklarda sıkça geçmektedir.¹⁹¹ Fakat bu sarayın yeri tam olarak bilinmemektedir. Anadolu'da pek çok mimari eser yaptıran I. Alâeddin Keykubad¹⁹², bu iki saraydan başka Alaiye'de, Kayseri'de ve Beyşehir Gölü yakınlarında da saray yaptırdı. Sultan, Alaiye'nin inşası tamamlandıktan sonra kalenin dışında kendisi için bir av evi (şikâr-hane) yaptırdı.¹⁹³

Sultan, Kayseri'de **Keykubadiye (Kubadiye)** adı verilen bir saray yaptırdı. Bu saray güzel köşkler, çeşitli binalar, haremlik-selamlık bölümleri ve diğer daireleri ile küçük bir şehir görünümü kazandı.¹⁹⁴ Ayrıca bu saraya Erkilet'in Köprüdere mevkiinden içme suyu getirildi.¹⁹⁵

Sultan Kayseri'den Ağırnas'a giderken güzel bir yer gördü. Av emiri olan ve aynı zamanda bir mimar olan Sadeddin Köpek'ten burada bir saray yapmasını istedi.¹⁹⁶ Sadeddin Köpek kısa sürede sarayı tamamladı. Beyşehir Gölü yakınlarındaki bu saraya **Kubad-abad Sarayı** adı verildi. Bu saray günümüzde Hoyran köyünün Tol mevkiindedir.¹⁹⁷ I. Keykubad, sarayın inşası tamamlandıktan sonra bir ay burada kaldı. Günlerini çevgen oynayarak, avlanarak ve rud sesi dinleyerek geçirdi.¹⁹⁸ Bu sarayda Selçuklu yapı çiniciliğinin en güzel örnekleri

¹⁸⁹ Şahabettin Uzluç, "Felekabat Sarayı Konya'nın Neresinde İdi, Kim İnşa Ettirdi, Çatısını Hangi Mimar Çattı?", **VII. Türk Tarihi Kongresi, Kongreye Sunulan Bilirdirler, 25-29 Eylül 1970**, I, Ankara: TTK, 1972, s. 378'den naklen; Konya Salnamesi, İstanbul: Cihan Matbaası, 1914, s. 264.

¹⁹⁰ Orhan Cezmi Tuncer, **Anadolu Selçuklu Mimarisi ve Moğollar**, [y.y.], [t.y.].s. 44.

¹⁹¹ Bk. Eflaki, **Menâkıbü'l-Arifin**, I, s. 71, 199, 290, 454.

¹⁹² Edhem, **Düvel-i İslâmiyye**, s. 212-213.

¹⁹³ İbn Bibi, **El-Evamirü'l-Alâ'îye**, s. 290.

¹⁹⁴ Zeki Oral, "Kayseri'de Kubadiye Sarayları", **BELLETEREN**, XVII, S. 68, Ankara: TTK, 1953, s. 511.

¹⁹⁵ Oral, "Kayseri'de Kubadiye Sarayları", s. 513.

¹⁹⁶ İbn Bibi, **El-Evamirü'l-Alâ'îye**, s. 363.

¹⁹⁷ Oral, "Kubad Abad Çinileri", **BELLETEREN**, XVII, S. 66, Ankara: TTK, 1953, s. 210.

¹⁹⁸ İbn Bibi, **El-Evamirü'l-Alâ'îye**, s. 366. **Rud**: Irmak, çay; kemeçe, saz kirişi, saz teli. Bk. Ferit Devlilioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, s. 896.

kullanıldı. Çinilerin üstü insan ve çeşitli hayvan figürleri ile bitkisel ve rûmi süslerle bezendi.¹⁹⁹

Alâeddin Keykubad'ın farklı merkezlerde saraylar yaptırması onun devlet işlerine tek merkezden değil de farklı yerlerde bulunarak yürütmesi ve bu hususta da sosyal devlet anlayışından hareket ettiği anlaşılıyor. Kısacası kervansaraylar, hastaneler, medreseler, şehirler, kaleler, surlar ve saraylar Anadolu Selçuklularının halkın ihtiyaçlarını karşılamak için yaptıkları eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yapılardan sadece Anadolu halkının değil farklı ülkelerden gelen tüccar ve seyyahların da ücretsiz olarak faydalanması I. Alâeddin'in sahip olduğu sosyal devlet anlayışının mimariye yansımalarından başka bir şey değildir. Aynı zamanda Anadolu'da çok yüksek seviyede siyasi, sosyal ve ekonomik bir hayatın olduğunu kanıtlamaktadır.²⁰⁰

1.7. Sosyal Devlet Anlayışının Sosyal Hayata ve Ekonomik Politikaya Yansıması

Selçuklular Anadolu'ya geldiklerinde buradaki köylerin birçoğu, Bizanslıların önce İran sonra Müslümanlar ile yaptıkları savaşlar nedeniyle ya boşalmış veya nüfusları büyük ölçüde azalmış durumda idi. XI. yüzyılda yaşanan bu savaşlar ve karışıklıklar da köy nüfusunun azalmasında etkili olan diğer bir faktör idi. XII. yüzyıl ise Anadolu için yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Bu yüzyılda Türkistan'dan gelen ve köy hayatına alışkın olan göçebelerin Anadolu'ya yerleşmesi boşalan köyleri yeniden canlandırdı. Selçukluların devlet kurulduğu andan itibaren uyguladığı iskân politikası da Anadolu'da sosyal hayatın kısa sürede canlanmasını sağladı.

Selçuklu Türkiye'sinde sosyal hayata yön veren üç grup vardı: Göçebeler, köylüler ve şehirliler. Göçebeler aralarında yabancıların bulunmadığı, ekonomileri hayvancılık, dokumacılık ve nakliyeciliğe dayanan Türkmenler idi.²⁰¹ Batı, Güney ve Güneydoğu Anadolu'da göçebeler çoğunlukta iken Orta Anadolu'da yerleşik hayat ön planda idi.²⁰² Köylüler ise genellikle Türkistan'dan gelen Türkmenler idi.

¹⁹⁹ Hakkı İzet, "Mevlana Türbesinin Çini Kaplamaları ve Anadolu Selçuk Çiniciliğinin Sanat ve İşçilik Özellikleri", **BELLETERN**, XVI, S. 64, Ankara: TTK, 1952, s. 581; Mehmet Önder, "Selçuklu Kubadabad Sarayı Çinileri", **Selçuk Dergisi**, I. Alâeddin Keykubat Özel Sayısı, S. 3, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi, 1988, s. 33.

²⁰⁰ A. Gabriel, "Selçuk Mimarisi", **II. Türk Tarihi Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler, 20-25 Eylül 1937**, İstanbul: Kenan Matbaası, 1943, s. 440.

²⁰¹ Çetin, **Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslamiyet'in Yayılışı**, s. 148.

²⁰² Mustafa Saatçi, "Selçuklu İktisadının Temelleri", **Selçuklular Devrinde Kültür ve Medeniyet Kongresi Tebliğleri, 14 Mart 1991**, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, 1992, s. 226.

Hıristiyanlar genellikle şehirlerde yaşamalarına rağmen köyde yaşayan Hıristiyanlar da vardı. Köylülerin temel geçim kaynağı tarımdı. Şehirde yaşayan Hıristiyanlar genellikle ticaretle uğraşıyorlardı. Şehirlerde Müslümanlar ve gayri Müslimler bir arada yaşıyorlardı.

Göçebelerin, köylülerin, şehirlilerin Rum, Ermeni ve Yahudi gibi gayri Müslimlerin yaşadığı bir yer olan Anadolu'da büyük ölçüde bir kültür alışverişi de meydana geldi.²⁰³ Örneğin; Mevlana vefat ettiği zaman sadece Konya'da bulunan Müslümanlar değil gayri Müslimler de cenaze törenine katıldı. Mevlana'nın Rumca şiirler yazması, Türklerin Rumca konuşabilmeleri, Mevlana'ya Rumların "Mevlana" yerine Rumca karşılığı olan "Efendi" demeleri de bu kültür alışverişini açıkça gösteriyordu.²⁰⁴ Selçuklu sultanları ise cami, medrese, imaret, tekke, kervansaray gibi müesseseler yaparak sosyal hayata yön vermeye çalışıyordu. Özellikle I. Alâeddin Keykubad, bu tür faaliyetlere büyük önem veriyordu. I. Alâeddin Keykubad zamanında huzur içinde yaşayan, kültürel açıdan birbirlerini etkileyen göçebeler ve şehirliler arasında Köseadağ Savaşı'ndan sonra büyük bir çatışma ortaya çıktı. Baba İshak İsyanı da bu çatışmanın bir sonucuydu (1240).

Güçlü bir hükümdar olan I. Alâeddin Keykubad, imar faaliyetlerinde bulunurken hem sosyal hem de ekonomik hayata yön veriyordu. Sultan, Moğolların önünden kaçarak Anadolu'ya gelen insanları farklı bölgelere yerleştirirken, kervansaraylar aracılığıyla göçebe olan bu insanları yerleşik hayata alıştırmaya çalışıyordu. Bu durum bize kervansarayların sadece şehirler arasındaki bağlantıyı sağlayan, tüccarların konakladığı bir yer olmadığını aynı zamanda göçebelere yerleşik hayatı benimsetmeye yardım eden kurumlar olduğunu da göstermektedir.²⁰⁵ Bu dönemde Orta Asya'dan gelen göçebe Türkmenler, **çerge** adı verilen deriden yapılmış çadır-hamamlarını da Anadolu'ya getirdi. Çerge, I. Alâeddin Keykubad döneminde Selçuklular tarafından da kullanıldı. Hatta Bizanslılar da bu çadırı Türklerden öğrenerek kullanmaya başladılar.²⁰⁶ Bu da bize Türklerin her zaman sağlığa ve temizliğe önem verdiklerini göstermektedir. Yerleşik hayata geçen Türkler ise hastane ve hamam yaptırarak bu geleneği devam

²⁰³ Vehbi Ecer, "Anadolu'da Ahi Evran Zamanında Kültür Hayatı", **Türk Kültürü ve Ahilik, XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri, Kırşehir, 13-15 Eylül 1985**, İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1986, s. 153.

²⁰⁴ Çetin, **Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslamiyet'in Yayılışı**, s. 149-150.

²⁰⁵ Cezar, "Türk Tarihinde Kervansaray", s. 932.

²⁰⁶ Arslan Terzioğlu, "Türklerin Orta Asya ve Hindistan'da Tesis Ettikleri Hastaneler", **VIII. Türk Tarihi Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, 11-15 Ekim 1976**, II, Ankara: TTK, 1981, s. 803'ten naklen; İbn Hacer, **ed-Dürer ul-Kamine**, IV, Haydarabad: 1348-1350, s. 61.

ettirdi. Tıpkı kervansaraylarda olduğu gibi hastanelerde de halka ücretsiz hizmet verildi.

I. Alâeddin Keykubad'ın takip ettiği sosyal ve ekonomik politika sayesinde toplumda işsizlik diye bir sorun olmadı. Sultan, işsiz-güçsüz dolaşan Kalenderi tarikati mensuplarını dahi buğday tarlalarında veya taş ocaklarında çalıştırarak kontrol altına alıyordu.²⁰⁷ Bu sayede hem işler daha çabuk bitiyordu hem de bu insanların başıboş dolaşarak halkı rahatsız etmeleri engelleniyordu.

Selçuklu sultanlarının halk arasında kaynaşmayı sağlamak için mimari eserler yaptırdıklarına değinmiştik. Mimari özellikle I. Alâeddin Keykubad döneminde büyük bir gelişme gösterdi. Fakat I. Alâeddin, sadece imar faaliyetleri ile sosyal hayata yön vermeye çalışmadı. Halkına karşı büyük bir müsamaha gösteren sultan²⁰⁸, fırsat buldukça büyük ziyafetler hazırlatıyor ve halkı ile birlikte eğleniyordu. Yabancı ülkelerden dahi oyuncu getirten²⁰⁹ sultan, cirit²¹⁰ ve sürgün avı sayesinde askeri yeteneğini geliştirirken, çevgen ve satranç gibi sporları da ihmal etmiyordu. Bu dönemde Anadolu'da geçimini maskaralık yaparak sağlayan insanların²¹¹, şarkı söyleyen kadınların olması da eğlence hayatına önem verildiğini gösteriyordu.²¹²

I. Alâeddin'in saltanat günleri Anadolu Selçuklularının en güçlü oldukları dönemdi. Sultan I. Alâeddin'in Eyyubî Melikesi Gaziye Hatun ile evlenmesi için yapılan hazırlıklar hem devletin ne kadar zengin olduğunu hem de sultanın ne kadar alçak gönüllü bir insan olduğunu ortaya çıkarıyordu. Gaziye Hatun ile birlikte gelen Melik Eşref, I. Alâeddin'in çetresini görünce atından inerek yürümeye başladı. Buna karşılık sultan da atından indi. Alçak gönüllü bir insan olan I. Keykubad düğün için büyük bir hazırlık yaptırdı. Melik Eşref ve yakınları için çadır hamamları, hazine, ferraşhane, taşthane, şaraphane ile dünyanın eşini benzerini görmediği eşyaları altından olan bir mutfak hazırlattı.²¹³

²⁰⁷ Bk. M. Altay Köymen, "Türkiye Selçukluları Devleti'nin Ekonomik Politikası", **BELLETEREN**, L, S. 198, Ankara: TTK, Aralık 1986, ss. 613-620; A. Yaşar Ocak, **XII. Yüzyılda Anadolu'da Baba Resul(Babailer) İsyamı ve Anadolu'nun İslamlaşması Tarihindeki Yeri**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1980.

²⁰⁸ Kara, **Selçukluların Dini Serüveni**, s. 561.

²⁰⁹ Bedirhan- Atçeken, **Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi**, s. 145.

²¹⁰ Türklerin geleneksel sporlarından biri olan cirit hakkında ayrıntılı bilgi için Bk. Ekmel İzdem, **Tarih Boyunca Türk Kültürü ve Sanatı Ansiklopedik Sözlük**, Birlik Matbaası, 1972, s. 60.

²¹¹ Cüveyni, **Tarih-i Cihan Güşa**, s. 215.

²¹² Örneğin Ziyaeddin Hanı'nda Tavus adında saz çalan bir hanım vardı. Bk. Eflaki, **Menâkibü'l-Arifin**, I, s. 590.

²¹³ İbn Bibi, **El-Evamirü'l-Alâ'ıye**, s. 389.

I. Alâeddin Keykubad'ın oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in eşi olan Gürcü Hatun'un Mevlevî şeyhi Selahaddin'in kızı için hazırlattığı çeyiz dönemin refah seviyesini göstermekte ve toplumsal dayanışmaya güzel bir örnek oluşturmaktadır. Eflaki'nin eserinde ayrıntılı olarak bahsedilen çeyiz hazırlığı o dönemde kullanılan mutfak eşyaları ve giysiler hakkında da bilgi vermektedir:

Bir gün Mevlana, Gürcü Hatun'un sarayındaki kızları yetiştirmekle görevli olan Usta Hatun'u yanına çağırdı. Şeyh Selahaddin'in kızının evlenmek üzere olduğunu fakat kızın çeyizinin olmadığını Usta Hatun'a anlattı. Bunun üzerine Usta Hatun saraya dönerek durumu Gürcü Hatun'a bildirdi. Gürcü Hatun "*hemen kendi hazinedarına emir verdi. Birkaç takım elbise ve her cinsten birer kat çamaşır hazırladı. Yirmi süslü küpe, yirmi tane kıymetli yüzük, inci gerdanlığı, altın işlemeli külah ve çok nefis yüz örtüleri, kıymetli bilezikler vs topladılar. Kıymetli halılar ve seccadeler, Gürcü, Şiraz ve Aksaray perdeleri, sini, tepsi, kazan, bakır ve çini kâselerden, havanlardan, şamdanlardan oluşan tam bir mutfak takımı hazırladılar.*"²¹⁴ Böylece herkes kendi derecesine göre bir şey vererek tam bir çeyiz hazırlanmasına yardımcı oldu.

Anadolu Selçukluları zamanında, tarımsal faaliyetler de oldukça gelişti. Selçuklu sultanlarının uyguladığı iskân politikası sonucunda halk boş kalan köylere yerleştirildi. Aynı zamanda bu insanların tarımla uğraşmaları için ücretsiz tohum dağıtıldı. Bununla birlikte yeni açılan veya tamir edilen sulama kanalları sayesinde tarımsal üretimde büyük bir artış sağlandı. Şehir ve kasabaların etrafında meyve yetiştiriciliği ve bağcılık önemli bir gelir kaynağı haline geldi. Özellikle Amasya, Malatya, Kayseri ve Konya gibi şehirlerde bu tür faaliyetler oldukça gelişti. Tarıma elverişli olan yerlerde zirai üretim desteklenirken; zengin otlakların bulunduğu bölgelerde hayvancılık geliştirildi.

Anadolu Selçukluları, II. Kılıçaslan döneminden itibaren ticarete önem vererek kervansaray yapmaya başladı. Daha sonra I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1207'de Antalya'yı, I. İzzeddin Keykavus'un da 1214'te Sinop'u ele geçirmesiyle Selçuklular, Avrupa ticaretine açıldılar. Önce Akdeniz sonra Karadeniz ticaretinde söz sahibi olan Selçuklular, bu dönemde güçlü bir donanma olmadığı için deniz ticaretinde herhangi bir varlık gösteremedi.²¹⁵ I. Alâeddin Keykubad döneminde ise

²¹⁴ Eflaki, *Menâkibü'l-Arifin*, II, s. 311-312.

²¹⁵ Saatçi, "Selçuklu İktisadının Temelleri", s. 232.

Kırım'ı Suğdâk limanı ele geçirilerek Selçuklular deniz ticaretinde de önemli bir gelişme gösterdi.

I. Alâeddin döneminde ticaret geliştirilmeye çalışıldı. Bu düşünce ile tüccarların malları koruma altına alındı. Zarara uğrayan tüccarların masrafları devlet tarafından karşılandı. Böylece bir çeşit '**devlet sigortası**' uygulandı. Aslında sigortacılık sistemi yeni başlayan bir uygulama değildi. Sümerlerden itibaren kara ticaretinde tüccarların soygun, baskın gibi nedenlerle uğrayacağı zararların, ortak olarak karşılanması konusunda Babil Kralı Hammurabi ile yapılan antlaşmalar mevcuttu.²¹⁶ Anadolu Selçukluları ise Ortaçağ'da devlet sigortasını uygulayan ilk devletti. Aynı zamanda bu sigorta denizlerde meydana gelen zararı da kapsıyordu. I. Alâeddin'in tüccarı koruma politikası Kıpçak, Rus ve Bulgar tüccarların Anadolu'ya gelmesini sağladı. Bu tüccarların Ermenilerin saldırısına uğraması üzerine Sultan I. Alâeddin, Ermeniler üzerine sefer düzenledi.²¹⁷ Tüccarların masrafları da devlet hazinesinden karşılandı.

Anadolu Selçukluları, halkın refahını artırmaya yönelik bir ekonomik politika benimsedi. Özellikle I. Alâeddin Keykubad, halkın kendisine Allah'ın bir emaneti olduğunu düşünerek saltanatının sonuna kadar halkın yararını gözettili. İlimli bir para politikası takip eden²¹⁸ I. Keykubad, günümüzün en büyük problemlerinden biri olan enflasyonu önlemeye çalıştı. Bunun için Venedikliler ile yaptığı ticaret antlaşmasında altın, gümüş ve mücevher ithalinde gümrük vergisi alınmadı. Ülkeye maden girişi desteklendi fakat kıymetli maden²¹⁹ ve nakit para girişi yasaklandı.²²⁰

İlimli bir para politikası takip eden Sultan I. Alâeddin, altın para bastıran ilk Selçuklu sultanı oldu. I. Alâeddin Keykubad meliklik döneminde, bakır ve gümüş para bastırdı. Aslında I. Alâeddin'in meliklik döneminde meliklerin para bastırması yasaktı. Çünkü II. Kılıçaslan'ın oğullarına para bastırma yetkisini vermesi taht kavgalarını da beraberinde getirmişti. Bu nedenle I. Gıyaseddin Keyhüsrev, taht kavgalarını önlemek için, oğullarının para bastırma yetkisini elinden aldı ve onları vali olarak görevlendirdi. I. Alâeddin Keykubad, babası hayatta iken para bastırmadı. Fakat ağabeyi I. İzzeddin Keykavus döneminde onun sultanlığını

²¹⁶ Turgut Akpınar, "Tarihte Sigorta ve Yurdumuzda Sigortaya Dair İlk Fetvalar", **Türklerin Din ve Hukuk Tarihi Üzerine Makaleler**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999, s. 251.

²¹⁷ İbn Bibi, **El-Evamirü'l-Alâ'ıye**, s. 318.

²¹⁸ Saatçi, "Selçuklu İktisadının Temelleri", s. 236.

²¹⁹ Selçuklular devrinde Anadolu'da çıkarılan madenler için Bk. EK-IV.

²²⁰ Bu antlaşma için Bk. EK-II.

tanımayarak kendi adına para bastırdı. Para, bağımsızlık sembollerinden biri idi. Bir melik kendi adına para bastırsa dahi sultanın adını paraya yazdırmak zorundaydı. Aksi takdirde sultana isyan etmiş sayılırdı.

I. Alâeddin Keykubad meliklik döneminde, H. 608, 609'da (M. 1211-1212) ve Ankara'da bulunduğu dönemde kendi adına para bastırdı. Bu durum I. Alâeddin'in babası döneminde bulunduğu valilik statüsü yerine, tıpkı dedesi II. Kılıçaslan'ın oğullarına tanıdığı tarzda, müstakil melik gibi hareket ettiğini gösterir.²²¹ I. Keykubad, H. 608'de (M. 1211) Tokat'ta bastırdığı parada, tahtta hak iddia etmesine rağmen henüz tahtı ele geçiremediği için sultan unvanını kullanmadı.²²² Bu dönemde bastırdığı sikkelerde “الملك المنصر (El-Melikü'l Mansur)” ve “علا الدولة والدين ابوالمظفر (Alaü'd-devle ve'd-din Ebu'l Muzaffer)” unvanını kullandı. Saltanatı ele geçirmek isteyen I. Alâeddin Keykubad, Ankara'da da para bastırdı. Fakat burada da sultan unvanını kullanmadı.²²³ Sultan olduktan sonra ise “El-Sultanü'l Muazzam” ya da “El-Sultanü'l Azam” ile “Ebu'l Feth” unvanlarını kullandı.²²⁴ Ayrıca o güne kadar kullanılan kufî yazısının yerine Arap yazısını kullandı.²²⁵ Nesih yazısı ile yazılan sikkelerde ise bazı Arap nakışlarını kullandı ve satırlar arasında çiçek, yıldız süslemelerine yer verdi.²²⁶ Başta Konya, Kayseri, Sivas, Malatya, Antalya, Sinop, Erzincan, Erzurum gibi şehirlerde bulunan darphanelerde basılan Selçuklu sikkeleri içerisinde I. Alâeddin Keykubad adına, Ermeni Kralı Hetum'un bastırdığı sikke değişik bir örnek oluşturmaktadır.²²⁷ Bu paranın bir tarafında Ermenice diğer tarafında ise İslami yazılar bulunmaktadır. Ermenice yazıların ortasında süvari resmi vardır. I. Alâeddin Keykubad'ın bastırdığı diğer sikkelerde de sultan at üzerindedir ve mızrağını parsa yöneltmektedir.²²⁸

²²¹ Nejat Kaymaz, “Anadolu Selçuklu Devleti'nin İntihatında İdare Mekanizmasının Rolü I”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, II, S. 2-3, Ankara 1964, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1966, s. 141.

²²² Artuk, “Ala El-Din Keykubad'ın Meliklik Devri Sikkeleri”, s. 270.

²²³ Turan, “Keykubad I”, **İA**, VI, Eskişehir: MEB, 1997, s. 646.

²²⁴ İsmail Galip, **Takvim-i Meskûkât-ı Selçukiyye**, İstanbul: Mihran Matbaası, 1309 (Ankara 1971), s. 38-39.

²²⁵ Burada Arap yazısı ile kastedilen; Arapların ilk yazısı olan kufiden türeyen “muhakkak, sülüs” gibi yazı türleridir. Bk. Sarre, **Küçükasya Seyahati 1895 Yazı**, s. 54.

²²⁶ Galip, **Takvim-i Meskûkât-ı Selçukiyye**, s. 38.

²²⁷ Oğuz Güler, “Anadolu Selçuklu Hükümdarlarının Tasvirli Sikkeleri ve Kayseri Selçuklu Darphanesi”, **Selçuklular Devrinde Kültür ve Medeniyet Kongresi Tebliğleri, 14 Mart 1991**, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, 1992, s. 212, 217.

²²⁸ Alâeddin'in bastırdığı paraların resimleri için Bk. EK-V, Şekil 1-2.

Altın para bastıran ilk Selçuklu sultanı olan I. Alâeddin'in hazine konusunda titiz davranması, hazineyi bizzat kendisinin kontrol etmesi ve gelirine göre bütçe hazırlaması ekonominin zirveye ulaşmasında etkili oldu. Çünkü sultan, harcamalarında cimrilik yapmadığı gibi savurganlık da yapmıyordu.²²⁹ Aynı zamanda "Ahi teşkilatı" da ekonominin güçlü olmasında etkili olan diğer bir kurumdu.²³⁰

Anadolu Selçuklu sultanı I. İzzeddin Keykavus ve I. Alâeddin Keykubad fütüvvet teşkilatı içerisinde yer aldı. Halife ilk olarak I. İzzeddin'e fütüvvet şalvarını gönderdi. Böylece Selçuklu sarayında fütüvvet kabul edildi. Halife en-Nasır, I. Alâeddin döneminde Ebu Hafs Ömer es-Sühreverdi'yi Anadolu'ya gönderdi. I. Alâeddin Keykubad, es-Sühreverdi ile görüştüktan sonra fütüvveti kabul etti. Bu sayede I. İzzeddin döneminde kabul edilen fütüvvet, Sultan I. Alâeddin'in saltanatı sırasında daha da yayıldı.

Halifenin İslam dünyasını birleştirmek için oluşturduğu fütüvvet Anadolu'da "Ahilik" adını alarak bir esnaf teşkilatına dönüştü.²³¹ Aslında "Ahilik" fütüvvetin iyi ahlak ilkeleri ile Türk konuk severliğinin birleşmesiyle ortaya çıkan bir kurumdu.²³² Ahi teşkilatının üyeleri hem töre ve kanunlar hem de gördükleri eğitim-öğretim sayesinde devletin ve milletin çıkarlarını kendi çıkarlarına tercih ediyorlardı. Bu durum ticaret ahlakını da beraberinde getirdi.²³³ Mesleki ve ekonomik yönü ağır basan bu teşkilat, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasına da yardımcı oldu. Sultan I. Alâeddin döneminden itibaren toplum içerisinde önemli bir yere sahip oldu. Alâeddin Keykubad döneminde uygulanan ekonomik politika ve Ahi teşkilatı sayesinde hem esnaflar arasında dayanışma sağlandı hem de ekonomik hayat kontrol altına alındı.

²²⁹ İbn Bibi, **El-Evamirü'l-Alâ'îye**, s. 243.

²³⁰ "Ahilik" Abbasi Halifesi Nasır Lidinillah'ın (1181–1223) ortaya çıkardığı "Fütüvvet" anlayışının XIII. yüzyılda Anadolu'ya yansımalarıdır. Halife en-Nasır'ın fütüvveti ortaya çıkarmaktaki amacı İslam'ı savunan bütün düşünce akımlarını kendi bayrağı altında toplamaktır (İsmet Kayaoğlu, "Halife en-Nasır'ın Fütüvvet Girişi ve Bir Fütüvvet Buyruktusu", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, XXV, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1981, s. 221. Fütüvvet Menşuru için Bk. EK-VI.).

²³¹ Franz Taeschener, "İslam Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilatı)" **İktisat Fakültesi Mecmuası**, XV, S. 1–4, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Ekim 1953-Temmuz 1954, s. 17.

²³² Kayaoğlu, "Halife en-Nasır'ın Fütüvvet Girişi ve Bir Fütüvvet Buyruktusu", s. 221.

²³³ Kemal Göde, "Selçuklular ve Beylikler Devri Anadolu'sunda Askeri-Dini-Mesleki Kuruluşların Türk Siyasi ve San'at Hayatındaki Rolü", **Türk Kültürü ve Ahilik, XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri, Kırşehir, 13–15 Eylül 1985**, İstanbul: Yayıncılık Matbaası, 1986, s. 224.

İKİNCİ BÖLÜM

ALÂEDDİN KEYKUBAD'IN SOSYAL DEVLET ANLAYIŞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Anadolu Selçuklu Devleti'nin onuncu sultanı olan I. Alâeddin Keykubad, sosyal devlet anlayışını benimseyen ve uygulayan bir hükümdardı. Buna göre devlet, halkı refah içinde yaşatmak için var olan bir kurumdu. Bu anlayış ile hareket eden sultan bütün faaliyetlerinde halkı ön planda tutuyordu. Sultanın bu şekilde davranmasında etkili olan iki önemli faktör vardı: sultanın kişiliği, okuduğu eserler.

2.1. I. Alâeddin Keykubad'ın Sosyal Devlet Anlayışına Sahip Olmasında Kişiliğinin Rolü

I. Alâeddin Keykubad; iyi huylu, doğru kararlar veren, tedbirli davranmayı ihmal etmeyen bir hükümdardı.¹ İleri görüşlü biri olan Sultan I. Alâeddin, Moğol istilasını Anadolu'yu tehdit etmeden önce savunma tedbirleri almaya başladı. Konya, Kayseri, Sivas gibi önemli şehirlerin etrafını surlarla çevirdi. Merkezi otoriteyi güçlendirmek için kendisine karşı olan beyleri ortadan kaldırdığı gibi Anadolu Türk siyasi birliğini de sağladı. Böylece Alâeddin, Moğollar Anadolu'ya gelmeden önce gerekli tedbirleri aldı. Moğol tehlikesi ile karşı karşıya kaldığında ise göstermelik olarak Moğollara tabi oldu. Bu sayede ülkesini istiladan kurtardı.²

İyi huylu bir insan olan I. Alâeddin hiçbir zaman gurura kapılmadı. Örneğin; Celaleddin Harezşah'ın babası olan Muhammed Harezşah üst üste kazandığı zaferlerden sonra kendini herkesten üstün görmeye başladı. Kapıldığı gururun etkisiyle esirlere kötü davranan Muhammed Harezşah çevgen oynarken bütün devlet görevlilerini ve esirleri meydanda toplardı. Devlet görevlileri ve zincire bağlı olan bu esirler oyunun sonuna kadar ayakta beklerdi.³ I. Alâeddin Keykubad ise elde ettiği büyük başarılarla rağmen böyle bir davranışta bulunmadı. Her zaman alçakgönüllü olan sultan, sevincini halkıyla paylaşırdı. Sık sık ziyafet hazırlatarak

¹ Aksarayı, *Müsameretü'l-Ahbâr*, s. 25.

² Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 407.

³ İbrahim Kafesoğlu, *Harezşahlar Devleti Tarih (485-618/1092-1221)*, 4. Baskı, Ankara: TTK, 2000, s. 206.

eğlence meclisi düzenleyen I. Alâeddin, halkı ile eğlenirdi. Tavla ve satrancı iyi oynar, ciritte ve okta rakiplerini geride bırakırdı.⁴

Halkı ile eğlenen sultan, devletle ilgili bir durum söz konusu olduğunda ciddiyeti elden bırakmazdı. Meclisinde şakaya yer vermeyen sultan, meliklerin tarihlerinden ve eski padişahların huylarından bahseden kitapları okumayı çok severdi. Müzisyenleri dinlerken musiki kitaplarından; vezin, kafiye, usul gibi terimlerden bahsederdi. Şiire ilgi duyan sultanın yazdığı rubaileri de vardı. İbn Bibi, eserinde I. Alâeddin Keykubad'ın şu şiirine yer vermektedir:

“Ayıkken akıl üzerine dayanırım, sarhoş olunca akıl benden kaçar.

Şarap iç; çünkü sarhoşluk ve ayıklık arasındaki vakit, hayatın ta kendisidir.”⁵

Şiirle ilgilenen Sultan I. Alâeddin⁶ aynı zamanda mimarlıkta, kuyumculukta, bıçak yapmada, bakırcılıkta, ressamlıkta ve dericilikte büyük bir yeteneğe sahipti.⁷ Yaptırdığı kalelerin ve sarayların planını kendisi çizen, inşaatı sürekli kontrol eden sultan, mücevherlerin değerini tespit ederken de etrafındakileri kendisine hayran bırakırdı.

Kendisi de önemli bir sanatkâr olan I. Alâeddin Keykubad; sanatkârları, âlimleri ve tasavvuf ehlini koruması altına alarak destekledi.⁸ İbn Bibi eserinde ilim adamlarının desteklenmesi ile ilgili olarak: “Selçuklular, kültür ve edebiyat adamlarını yoksulluk vadisinden, fakirlik çölünden kurtarıp onların yüzünü dünyayı aydınlatan güneş gibi ağartıp, her isteklerini kalbi temiz kimselerin duası gibi geçerli kılarlardı”⁹ demektedir. Gerçekten hem diğer Selçuklu sultanları hem de I. Alâeddin Keykubad, ilim adamlarına büyük önem verir ve onların rahat bir yaşam sürmeleri için her türlü imkânı sağlarlardı. Örneğin; Necmeddin Daye diye tanınan Ebu Bekir Abdullah Necmeddin Esediyyûrrâzi, Moğolların önünden kaçmak için gidecek bir yer arıyordu. Daha önce halifenin elçisi olarak Anadolu'ya gelen Şeyh Ömer bin Sühreverdî, Daye'ye I. Alâeddin Keykubad'ın yanına gitmesini söyledi.¹⁰ Bunun üzerine Anadolu'ya gelen Necmeddin Daye, bir süre Kayseri'de oturdu.

⁴ İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Alâ'ıye*, s. 247.

⁵ Bk. İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Alâ'ıye*, s. 246.

⁶ Bediullah Debiri Nejad, “Selçuklular Devrinde Kültürel Durum”, çev. Mürsel Öztürk, *ERDEM*, III, S. 8, Mayıs 1987'den ayrı basım, Ankara: AKM, 1987, s. 488.

⁷ İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Alâ'ıye*, s. 247.

⁸ İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Alâ'ıye*, s. 244.

⁹ Bk. İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Alâ'ıye*, s. 241.

¹⁰ İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Alâ'ıye*, s. 253; ayrıca Bk. Tahsin Yazıcı, “Manakib Al-'Arifin'in San'at Tarihi Bakımından Değeri”, *BELLETTEN*, XLIV, S. 174, Ankara: TTK, 1980, s. 385.

Mirsadü'l-İbad Min Mebde' İelmiad isimli eserini 1230'da Sivas'ta tamamlayarak I. Alâeddin Keykubad'a sundu. Bir siyasetname olan bu eseri gören Alâeddin, Necmeddin Daye'ye büyük bir ilgi göstererek onu onurlandırdı. Hatta kitabın her harfi karşılığında ona ödeme yaparak Daye'yi büyük bir servete kavuşturdu.¹¹

I. Alâeddin Keykubad tarafından sadece Necmeddin Daye değil; Sadreddin Konevi, Baha Veled, Mevlana Celaleddin Rumi, Burhaneddin Tirmizi, Muhyiddin Arabî gibi mutasavvıflar da büyük bir ilgiye mazhar oldu. Bu durum Anadolu'da pek çok tarikatın ortaya çıkmasını da beraberinde getirdi. XIII. yüzyılda Anadolu'da;

- “Mevlana Celaleddin Rumi tarafından kurulan Mevlevilik
- Cemaleddin Savi tarafından kurulan Kalenderilik
- Necmeddin Kübra tarafından kurulan Kübrevilik
- Ahmed Yesevi tarafından kurulan Yesevilik
- Seyyid Ahmed el-Rufai tarafından kurulan Rufailik
- Temel fikirlerini Baba İshak'tan alan ve XIII. asırda Barak Baba, Sarı Saltık gibi alperenler yetiştiren Bektaşilik¹² gibi tarikatlar ortaya çıktı. Bu durum bize Anadolu'da özgür düşüncenin var olduğunu göstermektedir.

İlim adamlarına son derece saygılı davranan I. Alâeddin Keykubad'ın Baha Veled'in tahta oturmasını istediği bile rivayet edilmektedir.¹³ **Maarif** adlı bir eser yazan Baha Veled, ömrünün sonuna kadar medresede hocalık yaptı. Bu ailenin bilimine, yeteneğine güvenen ve kişiliklerine sonsuz saygı duyan¹⁴ Sultan I. Alâeddin, Baha Veled'in ölümünden sonra oğlu Mevlana Celaleddin'i babasının yerine görevlendirdi. Mevlana Celaleddin de I. Alâeddin Keykubad ile dostane ilişkiler kurdu. Hatta Mevlana yazdığı şiirlerde Alâeddin'den övgüyle bahsetmektedir:

“Öylesine özü doğru bir kulum ki doğduğum gündün beri gönli de senin gözünle gördüm, canı da... Gönli de sana verdim, canı da...”

¹¹ İbn Bibi, **El-Evamiirü'l-Alâ'ıye**, s. 253. Bu eser daha sonra II. Murat döneminde “Muradname” adıyla Kasım bin Mahmudi Karahisari tarafından Türkçeye çevrildi. Bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “XII. ve XIII. Asırlarda Anadolu'daki Fikir Hareketleri ile İçtimai Müesseselere Bir Bakış”, **III. Türk Tarihi Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler, 15-20 Kasım 1943**, Ankara: TTK, s. 298.

¹² Güngör, “Ahi Evren Zamanında Anadolu'nun Dini Durumu”, s. 62.

¹³ Eflaki, **Menâkibü'l-Arifin**, I, s. 190.

¹⁴ Çağatay, **Mevlana Devri Selçuklu Türklerinin Politik ve Sosyo-Ekonomik Sorunları**, s. 331.

*Aşk, ne duyar-bilirse seven kişinin havasına uyar da bilir yazısını yazdı...
Artık ona başvurunuz, onun buyruğuna uyar-gideriz biz.*

*Senin şarabını içtim mi, senin şarabın gibi coştum mu? Senin kaftanını
giyindim mi, beyim, padişahım, Keykubad'ım ben.¹⁵*

*Gönlüm taşa döndü mü, demir gibi ateşler içindeyimdir; şişe gibi inceldim,
güzelleştim mi kadehten söz açarım, şaraptan laf ederim.*

*Safran gibi sararmış yüzümle lalenin allığını, güzelliğini anlatırım; oluk
gibi gözlerimle bulutu hikâye ederim.*

*Mademki güneşten doğdum, and olsun Tanrı'ya, Keykubad'ım ben... Ne
geceleri doğarım, ne Ay ışığından söz ederim.*

*Hasetçi halimi sorarsa gönlüm, şükretmekten korkar da şikâyete başlarım;
gamı anlatırım, kıvrandığımı söylerim.¹⁶*

Baha Veled ve Mevlana Celaleddin'den başka Ahi Evren de Anadolu'ya geldi. 1200 yılının başında Anadolu'ya gelerek önce Kayseri'ye yerleşen, I. Alâeddin zamanında Konya'ya gelen, Ahi teşkilatına adını veren Ahi Evren "**Mürşidü'l Kifaye**" ve "**Yezdan Şinaht**" adlı eserlerini Alâeddin'e sundu. Aynı zamanda Alâeddin'in isteği üzerine İbni Sina'nın **Risale Fi'n-Nefs** adlı eserini Farsçaya çevirdi.¹⁷

Ahmed bin Sa'd bin Mehdi bin Abdüssamed el-Osmanî Zencani de I. Alâeddin Keykubad'a eser sunan müellifler arasında idi. **El-Leatifü'l-Alaiyye fi'l-Fedaili's-Seniyye** adını verdiği, 1228'de tamamladığı eserini Alâeddin'e sunan Zencani de diğer müellifler gibi büyük bir ilgi ile karşılandı. Bir siyasetname olan eserde I. Alâeddin Keykubad şu şekilde övülmektedir: "*O, sultanlar arasında en yüce nesebe ve en büyük yeterliliğe sahiptir. Sultanların en şerefli, bereketi en bol, ikramı en ziyade, iyiliğe desteği en fazla olan, izzet ve keremi bol, başka kapılara muhtaç bırakmayan, iyilik kolu en uzağa ulaşan ve güçlü olandır.*"¹⁸

I. Alâeddin Keykubad'ın ilmi himaye eden kişiliği sayesinde Anadolu bir bilim ve kültür merkezi haline geldi. Medreselerde matematik, geometri, astronomi,

¹⁵ Mevlana Celaleddin, **Divan**, Türkçeye çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitapevleri, 1974, s. 435.

¹⁶ Mevlana, **Divan**, s. 239.

¹⁷ Ulutan, "Ahiliğin Ekonomik Önemi", s. 249.

¹⁸ Ahmed bin Sa'd bin Mehdi bin Abdüssamed el-Osmanî Zencani, **El-Leatifü'l-Alaiyye fi'l-Fedaili's-Seniyye**, haz. Hüseyin Adaloğlu, **Sultana Öğütler I. Alâeddin Keykubad'a Sunulan Siyasetname**, 1. Baskı, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2005, s. 77.

coğrafya, fizik, kimya, tıp gibi bilimler geliştirdi.¹⁹ Bilime önem veren I. Alâeddin ülkenin her tarafını medrese, tekke ve zaviyelerle donatarak halkın eğitilmesini sağladı. Tekke ve zaviyelerin; medreselerin olmadığı ücra köşelerde halkı eğiten ve yolculara ücretsiz hizmet veren yerler olduğuna daha önce değinmiştik. Medreselerde eğitimin ücretsiz olması, halk için eğitimde fırsat eşitliğinin sağlandığını göstermektedir. Ayrıca bu dönemde Ahi Evren'in eşi Fatma Bacı tarafından **Bacıyan-ı Rum** adı verilen bir teşkilat kuruldu. Bacıyan-ı Rum kadınların eğitimi ile ilgilenen bir kurumdu. Bu durum bize sadece erkeklerin eğitimine değil kadınların eğitimine de önem verildiğini göstermektedir.

I. Alâeddin Keykubad'ın hoşgörülü bir insan olması ve ilmi desteklemesi sayesinde Anadolu bilim ve kültür merkezi haline gelirken Muhammed Harezşah, ilim adamlarından kendisine zarar geleceğini düşünürdü. Muhammed Harezşah ülkesinin herhangi bir yerine nüfuz sahibi birisinin olmasını istemezdi. Hatta şüphelendiği biri olursa onu anında etkisiz hale getirmek için 10 bin süvariden oluşan özel bir birliği hazır halde bekletirdi.²⁰

Bilime değer veren I. Alâeddin Keykubad, iç ve dış temizliğe de büyük önem verirdi.²¹ Bu yüzden ülkesinin her tarafını dini ve sosyal tesislerle donattı. İç huzuru sağlamak için cami, mescit, tekke ve zaviye gibi dini kurumlar inşa ettirdi. Hamamlar, ılıcalar yaptırarak ve çerge adı verilen seyyar hamamı kullanarak temizliğe ne kadar önem verdiğini gösterdi. Bu kurumlardan halkın ücretsiz olarak faydalanmasını sağladı. Kısacası Alâeddin'in sosyal devlet anlayışı bütün faaliyetlerine yansdı ve sultanın kişiliği de bu anlayışı kolaylaştıran önemli bir faktör oldu.

2.2. I. Alâeddin Keykubad'ın Sosyal Devlet Anlayışını Etkileyen Eserler

Halkın kendisine Allah'ın bir emaneti olduğunu düşünen Keykubad fırsat buldukça geçmiş padişahları anlatan, nasihatleriyle padişahlara yol gösteren eserleri okurdu.²² I. Alâeddin eski sultanlar hakkındaki eserleri okumakla kalmaz, etrafındakilerle onlar hakkında sohbet de ederdi. Özellikle **Sultan Yeminü'd-devle**

¹⁹ Bk. Esin Kâhya, "Anadolu Selçukluları Dönemindeki Bilimsel Çalışmalardan Bazı Örnekler", **I. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler**, I, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 427–439; Kâhya, "Anadolu Selçuklularında Bilim", s. 63–79.

²⁰ Kafesoğlu, **Harezşahlar Devleti Tarih (485–618/1092–1221)**, s. 207.

²¹ İbn Bibi, **El-Evampirü'l-Alâ'îye**, s. 247.

²² İbn Bibi, **El-Evampirü'l-Alâ'îye**, s. 323.

ve Eminü'l-Mille Mahmut bin Sebük-tekın ve Emir Şemsü'l- Meâf Kâbus bin Veşmgîr'e hayranlık duyar, onları dilinden düşürmez ve kendisine örnek alırdı.²³

Sultan I. Alâeddin'in Gazneli Devleti'nin en güçlü hükümdarı olan Mahmut bin Sebük-tekın'i kendisine örnek alması yaptırdığı mimari eserlere de yansiyordu. Örneğın; Kubadabad Sarayı'nın duvarlarını, Gazneli Mahmut döneminde, Firdevsi tarafından yazılan **Şehname** ile süsledi.²⁴

Büyük Selçuklu Sultanı Sencer'i de kendisine örnek alan I. Alâeddin, İslamiyet öncesi Türk geleneklerinin en büyük savunucusuydu. Töreyi korumaya çalışan I. Keykubad, Oğuzların alışılmış hukukunu yani **Oğuz-name**'yi çok iyi biliyordu. Bu sayede saray yaşamından sivil mahkemeye kadar, küçük ayrıntılar bile, Oğuz-name'ye göre düzenleniyordu.²⁵

I. Alâeddin Keykubad sadece Şehname ve Oğuz-nameyi bilmiyordu. Büyük Selçuklu Veziri Nizamü'l-Mülk'ün **Siyerü'l-Mülük (Siyasetname)** ve İmam Gazali'nin Kimya-i Saadet adlı eserini sürekli yanında bulundurarak okurdu.²⁶ Sultanın elinden düşürmediği kitaplardan biri de Keykavus'un Kâbus-namesi idi. Sultan bu eserleri okumakla kalmazdı. Aynı zamanda bu eserlerden öğrendiği bilgileri hayata geçirirdi.

İslam edebiyatında dönemin idarecilerine ve devlet adamlarına pratik tavsiyelerde bulunmak ve adaletli bir yönetim oluşturmalarını sağlamak için yazılan siyasi, ahlaki ve dini içerikli eserlere **siyasetname** ya da **nasihatname** adı verilmektedir.²⁷ Siyasetnamelerin temel amacı; yeryüzünde adaletli bir yönetim ve iyi bir devlet düzeni oluşturmak, sonuçta da dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşmaktır.²⁸ Sanat ve bilimin hırslı bir savunucusu, aynı zamanda ülkesinin en çalışkan hükümdarı olan I. Alâeddin Keykubad'ın²⁹ elinden düşürmediği kitaplar da aslında birer siyasetname idi. Bu siyasetnamelerin içeriklerine bakacak olursak Sultan I. Alâeddin'in neden sosyal devlet anlayışına sahip olduğunu daha iyi anlayabiliriz. Siyasetnamelerde:

²³ İbn Bibi, **El-Evamiü'l-Alâ'ıye**, s. 246.

²⁴ Bk. Mürsel Öztürk, "Selçuklu Araştırmalarında Farsçanın Önemi", **I. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler**, II, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 181-187.

²⁵ Gordlevski, **Anadolu Selçuklu Devleti**, s. 103.

²⁶ İbn Bibi, **El-Evamiü'l-Alâ'ıye**, s. 246; Kara, **Selçukluların Dini Serüveni**, s. 480.

²⁷ Bk. Adalıoğlu, **Sultana Öğütler**, s. 11.

²⁸ Adalıoğlu, **Sultana Öğütler**, s. 25.

²⁹ Sarre, **Küçükasya Seyahati 1895 Yazı**, s. 54.

- Halkı gözetmek sultanın en başta gelen görevidir. Halk, sultana Allah'ın bir emanetidir.
- Sultanlar Allah'ın lütfunu kazanmış seçkin ve mutlu kullardır.
- Saltanatın ve idarenin temeli adalettir.
- Hükümdarda bulunması gereken başlıca erdemler. Hükümdarlığın şartları ve sultana yakışan davranış ve huylar.
- Dinin ve ahlakın emrettiği değerlere sahip olmak (rahmet, şefkat, hakkı yerine getirmek, acele karar vermemek, çabuk öfkelenmemek gibi).
- Hükümdarın kaçınması gereken kötü davranışlar (zulüm, kibir, gurur gibi).
- Hükümdarın yardımcıları ile istişare etmesinin faydaları.
- Devlet işlerinin ehil kimselere verilmesi.
- İnsanlar arasında derecelerin gözetilmesi.
- Hazinesinin korunması ve görevlilerin teftiş edilmesi.
- Sultanın vezir, vali, kadı ve bilginlere karşı tutumu.
- Hükümdarın halk ile münasebetleri ve halkın şikâyetini dinlemesi.
- Devletin korunması için gerekli olan askeri tedbirler.
- Sarayın durumu, hizmet edenlerin kontrolü ve idari durumu.
- Vezir ve devlet adamlarında bulunması gereken özellikler (sabır, azim, adalet, cömertlik, tevazu gibi) ve bulunmaması gereken kötü huylar (kıskançlık, kin tutma, öç alma, zulüm gibi).
- Devlet adamlarının sultanlara karşı görevleri.
- Esnaf, zanaatkâr ve çiftçileri korumak gibi konular ayrıntılı olarak, şiir ve vecizlerden faydalanarak anlatılmaktadır.³⁰

I. Alâeddin'in sosyal devlet anlayışına sahip olmasında etkili olan ve her biri bir siyasetname olan eserler ise şunlardır:

2.2.1. Nizamü'l-Mülk'ün Siyasetnamesi

Büyük Selçuklu Sultanı Alp Arslan ve Melikşah'a vezirlik yapan Nizamü'l-Mülk'ün Siyasetname adlı eseri Selçuklular için adeta bir anayasa niteliğindedir. Diğer Selçuklu meliklerini olduğu gibi I. Alâeddin Keykubad da bu esere göre yetiştirildi. Fakat I. Alâeddin diğer meliklerden çok daha fazla bu esere önem verdi. Bu da onun Anadolu Selçuklu Devleti'nin en güçlü sultanı olmasını sağladı.

³⁰ Bk. Zencani, *El-Leatîfû'l-Alaiyye fi'l-Fedaili's-Seniyye*.

Alâeddin'in meliklik döneminde okuduğu, sultan olduktan sonra da yanından ayırmadığı bu kitabın yazılış nedenini Nizamü'l-Mülk şu şekilde anlatmaktadır:

“Yıl 470 (1077–78) olunca, Sultan Melikşah; ‘her biriniz memleketimiz hakkında düşününüz ve zamanımızda iyi olmayanın ne olduğuna, dergâh, divan ve bargâhımızda o şartları yerine getirmeyenlere veya bizden gizlenmiş olana, bizden önceki padişahların şartlarını yerine getirdikleri, tedbir almadığımız hangi devlet işlerinin bulunduğuna bakınız. Selçuklu sultanları ve başkaları devrinden, geçmiş meliklerin her ne kanun ve adetleri varsa, onlar üzerinde düşününüz, açık bir şekilde yazınız ve arz ediniz ki biz onlar üzerinde düşünelim; bundan sonra din ve dünya işlerimizin gereğince yürümesi için emir verelim; gerçekleştirilmesi gerekeni gerçekleştirelim ve her devlet işi kendi prensibine göre yürüsün; yüce Allah’ın emirlerine uyalım; öteki dünyada cezalandırılmamız için hayırdan, şerden olup bitmiş olanı bilelim; zira yüce Allah dünyayı ve dünya saltanatını bize ihsan etti, bize nimetleri tamam eyledi; düşmanlarımızı kahretti. Bundan sonra memleketimizde hiçbir şey noksan veya bozuk veya yüce Allah’ın emir ve şeriatının aksine olmamalı ve yürütülmemelidir.’ buyurdu.”³¹

Bu emir üzerine Nizamü'l-Mülk tecrübelerinden faydalanarak, okuyanların canının sıkılmaması için konuyla ilgili ayetlere ve hikâyelere yer vererek Siyasetname adlı eserini yazdı. Eserini 50 bölüme ayırdı ve her bölümde bir konu anlattı. Biz bu bölümlerden bazılarının başlıklarını³² aşağıda vermeyi uygun bulduk:

- Padişahın ve Meliklerin, Yüce Allah’ın Verdiği Nimetin Kadrini Bilmesine Dair
- Zamanın Padişahının Davalara Bakmasına, Adaletine, İyi Hayat Sürmesine Dair
- Din, Şeriat ve Emanet İşlerini Sormaya ve Bilgi Almaya Dair
- Zamanın Padişahının Yakınlarına, Büyüklerine, Nedimlerine ve Onların İşlerinin Düzenlenmesine Dair
- Padişahın Bilenlerle, İhtiyarlarla Devlet İşlerinde İstişare Etmesine Dair
- Her Soydan ve Her Kavimden Ordu Teşkil Edilmesine Dair
- Türkmenlerin Türk Gulamları Gibi Hizmete Alınmasına Dair
- Padişahın İyi Ziyafet Vermesine ve Onun Düzenlenmesine Dair

³¹ Nizamü'l-Mülk, **Siyasetname**, haz. M. Altay Köymen, Ankara: TTK, 1999, s. 1.

³² Ayrıntı için Bk. Nizamü'l-Mülk, **Siyasetname**.

- Layık Hizmetkârların ve Kölelerin Haklarının Teslim Edilmesine Dair
- Padişahın Allah'ın Kullarına Bağışta Bulunmasına ve İşlerinin Kendi Sistemi İçinde Yerine Getirilmesine Dair
- Hazinenin Korunmasına ve Düzeninin Prensibinin Bilinmesine Dair
- Zulme Uğrayanlara Cevap Verilmesine, İşlerinin Görülmesine ve Onlara Adalet Dağıtmasına Dair

I. Alâeddin Keykubad saltanatı boyunca bu ilkelere dikkat etti. Örneğin; Yassıçimen Savaşı'nda Türk, Ermeni, Frenk, Gürcü, Rum ve Araplardan oluşan bir ordu hazırlandı. Sık sık ziyafet hazırlatarak halkı ile eğlendi. Bu sayede halkın sultana olan sevgisini ve devlete olan bağlılığını arttırdı. Zarara uğrayan tüccarların masraflarını hazineden karşıladı. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Çünkü I. Alâeddin Keykubad, saltanatı boyunca halkını ön planda tutarak halkı ile iç içe yaşadı. Bu da sultanın sosyal devlet anlayışını benimsemesinden kaynaklanıyordu.

2.2.2. Keykavus'un Kâbus-name'si

Kâbus-name, Kuhistan'da hükümdarlık yapan Keykavus bin İskender bin Kavus bin Vaşmgir tarafından yazılan bir eserdir. Keykavus'un Gilan Şah adında bir oğlu vardır. Oğlunun devlet yönetiminde tecrübesiz olduğunu gören Keykavus oğluna yol göstermek için bu eseri yazmıştır. Önsözünde Nasihatname diye isimlendirilen bu eser daha çok Kâbus-name adıyla tanınmaktadır. İki ciltten oluşan, Mercimek Ahmet tarafından Türkçeye çevrilen bu eserde üç temel konu vardır: sultan, vezir ve diğer devlet adamlarının görevleri. Bu konuların yanında eserde; görgü ve ahlak kurallarına, sosyal ve kültürel yaşamla ilgili olgulara, devletin gelir kaynaklarına, güçlü bir orduya sahip olmak için yapılması gerekenlere de yer verilmektedir. Keykavus eserde kendi tecrübeleri yanında eski İran hükümdarları ve Yunan filozoflarına ait vecizelerden, Gazneli, Büveyhi ve Selçuklu tarihine ait hikâyelerden de bahsetmektedir. Kâbus-name'de yer alan bazı başlıklar³³ ise şunlardır:

- Ulu Tanrı'yı Bilmek Beyanındandır
- Ulu Tanrı'ya Minnettar Olmayı Beyan Eder
- Baba ve Anne Hakkını Yerine Getirmeyi Beyan Eder
- Hüner Artırmanın Cevher Artırmaktan Yeğ Olduğunu Beyan Eder
- Sözü İyi Söylemenin Erdemini Bildirir

³³ Ayrıntı için Bk. Keykavus bin İskender bin Kavus bin Vaşmgir, **Kâbus-name**, çev. Mercimek Ahmet, haz. Atilla Özkırımlı, I-II, Tercüman 1001 Temel Eser, [y.y.], [t.y.].

- Yemek Terbiyesini, Törenini ve Erkânını Bildirir
- Şarap İçmenin Terbiyesini ve Yolunu Bildirir
- Konuk Gelince Nasıl Ağrlamak Gerek ya da Konukluğa Varmanın Edebini Beyan Eder
- Latife Etmeyi, Tavla ve Satranç Oynamayı Beyan Eder
- Çevgen Oynamanın Halini Beyan Eder
- Malı Nasıl Biriktirmeli ve Nasıl Harcamalı Onu Beyan Eder

I. Alâeddin Keykubad, tıpkı Siyasetnameyi olduğu gibi bu eseri de elinden düşürmezdi. Eserde anlatılanları uygulardı. Örneğin; sık sık çevgen oynayan, tavla ve satrançta da becerikli olan sultan bu uygulamalarında hiçbir zaman aşırıya kaçmazdı. Gerektiği zaman halkı ile birlikte eğlenen sultan, devletle ilgili önemli meselelerin görüşüldüğü toplantılarda şaka yapılmasına izin vermezdi. Hazineyi kendisi kontrol eden I. Keykubad, israftan sakınırken halkına karşı cömert davranırdı. Bu uygulamalar I. Keykubad'ın sosyal devlet anlayışından kaynaklanıyordu. Bu anlayış I. Alâeddin Keykubad'ın döneminin en güçlü padişahı olmasını sağladı.

2.2.3. İmam Gazali'nin Kimya-i Saadeti

Ebu Hamid Muhammed bin Muhammed Gazali tarafından yazılan Kimya-i Saadet, **Mutluluk Hazinesi** anlamına gelmektedir. Hücetü'l İslam diye tanınan İmam Gazali eserinde; iman, amel ve ahlaktan bahsetmektedir. Eser başlıca 4 gruba ayrılmaktadır. Bu gruplar da kendi içinde 10 bölümden oluşmaktadır. I. Alâeddin'in sıkça okuduğu eserlerden biri olan Kimya-i Saadet'te işlenen konulardan³⁴ bazıları şunlardır:

- Din İlmi Tahsil Etmek
- Temizlik
- İbadetler
- Yeme-İçme Edepleri
- Kazanç, Ticaret Edepleri
- Nefsi Temizlemenin ve Terbiyenin Yolları
- Kötü Huyları Atıp İyi Huylar Edinmenin Çareleri
- Öfke, Kin ve Haset Hastalıklarının Tedavisi
- Tövbe Etmek ve Zulümden El Çekmek

³⁴ Ayrıntı için Bk. Ebu Hamid Muhammed bin Muhammed Gazali, **Kimya-i Saadet**, çev. Faruk Meyan, **Kimya-i Saadet (Mutluluk Hazinesi), I-II**, İstanbul: Bedir Yayınevi, [t.y.].

— Sabır ve Şükür

İmam gazali'nin eseri I. Alâeddin'in daha çok dindar bir kişiliğe sahip olmasında etkili oldu. Sultan I. Alâeddin'in dindar bir insan olmasının da sosyal devlet anlayışı üzerinde etkili olduğuna daha önce değinmiştik. Tebaası arasında herhangi bir ayırım yapmayan, Müslüman-gayri Müslim herkesin sosyal kurumlardan ücretsiz faydalanmasını sağlayan sultan, bu uygulamalarıyla halkının ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyordu. Kısacası döneminin en güçlü hükümdarı olmasına rağmen hiçbir zaman gururlanmayan ve hayatında kibire yer vermeyen I. Alâeddin alçak gönüllü bir hükümdardı. Sultanın alçak gönüllü bir insan olmasında kişiliğinin olduğu kadar, İmam Gazali'nin Kimya-i Saadet adlı eserinin de etkisi oldu. Halkın kendisine Allah'ın bir emaneti olduğunu düşünen bu yüzden de ömrünü halkına adayan Sultan I. Alâeddin'in sosyal devlet anlayışı hem kişiliğinden hem de okuduğu kitaplardan kaynaklandı. Bu sayede halkın devlete olan bağlılığını arttıran I. Alâeddin Keykubad, Anadolu Selçuklu Devleti'ne altın çağını yaşattı.

SONUÇ

Anadolu Selçuklu Devleti'nin onuncu sultanı olan I. Alâeddin Keykubad, sıkıntılarla dolu bir meliklik dönemi geçirdi. Önce babası I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve ağabeyi İzzeddin Keykavus ile bir gurbet hayatı yaşadı. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1205'te ikinci defa Selçuklu sultanı olması ile gurbet hayatı sona erdi. I. İzzeddin Keykavus'un 1211'de Selçuklu tahtına oturması üzerine I. Alâeddin Keykubad, ağabeyinin sultanlığını kabul etmeyerek tahtı ele geçirmek istedi. Önce Kayseri'de sonra da Ankara'da I. İzzeddin Keykavus'a yenilen I. Alâeddin, Malatya yakınlarındaki Kezerpirt Kalesi'nde tutuklu olarak, yaşamını devam ettirdi. I. İzzeddin Keykavus'un 1220'de vefat etmesi üzerine I. Alâeddin Keykubad, Selçuklu sultanı oldu. Böylece onun için sıkıntılı günler sona erdi.

Meliklik döneminde zor günler geçiren I. Alâeddin Keykubad, sultan olunca hem kendi rahat içerisinde yaşadı hem de halkını büyük bir refaha kavuşturdu. Sultan I. Keykubad'ın sahip olduğu **sosyal devlet anlayışı** sayesinde Anadolu Selçuklu Devleti altın çağını yaşadı. Bu anlayışın temelinde "Devlet, halk için vardır" düşüncesi bulunmaktaydı. Saltanatı sırasında tebaasını mutlu etmek için çalışan I. Keykubad'a göre sultanın görevi: halkının ihtiyaçlarını temin etmek, onları güven içerisinde yaşatmak ve onların refahını arttırmaktı. Sosyal devlet anlayışı olarak tanımlanabilecek olan bu görevler, I. Alâeddin Keykubad'ın hükümdar olduğu 1220-1237 yıllarında en iyi şekilde icra edildi.

Halkın kendisine Allah tarafından emanet edildiğini düşünen Sultan I. Keykubad, tebaasının ya da ülkesine gelen bir kimsenin zarara uğramasına tahammül edemezdi. Anadolu Selçuklu Devleti'nin sınırları içerisinde zarara uğrayan kim olursa olsun, masrafları devlet tarafından karşılanırdı. İmar faaliyetlerine de büyük önem veren I. Alâeddin Keykubad Anadolu'yu kervansaray, hastane ve medrese gibi sosyal tesislerle donattı. Bu tesislerde fakir-zengin, Müslüman- gayri Müslim ayrımı yapılmadan herkese ücretsiz hizmet verildi. Halkın ihtiyaçlarının ücretsiz olarak karşılanmasında ve zarara uğrayanların masraflarının ödenmesinde de sultanın sahip olduğu sosyal devlet anlayışı etkili idi.

Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın sosyal devlet düşüncesi, onun kişiliğinden ve okuduğu kitaplardan kaynaklanmaktaydı. Fırsat buldukça siyasetname türü

eserler okuyan, âlimleri koruyan, zalimleri cezalandıran, iyi bir komutan, alçak gönüllü ve ileri görüşlü bir devlet adamı olan sultanın sosyal devlet anlayışına sahip olması doğaldı. Bu düşünce sultanın hayatı boyunca etkili oldu. Bu sayede Anadolu halkı, I. Alâeddin Keykubad döneminde en mesut günlerini yaşadı.

KAYNAKLAR

TELİF ESERLERİ

1- KİTAPLAR

- AHMED BİN SA'D BİN MEHDİ BİN ABDÜSSAMED EL-OSMANİ ZENCANİ, **El-Leatifu'l-Alaiyye fi'l-Fedaili's-Seniyye**, haz. Hüseyin Adaloğlu, **Sultana Öğütler I. AlâeddinKeykubad'a Sunulan Siyasetname**, 1. Baskı, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2005.
- AHMET EFLAKİ, **Menâkibü'l-Arifin**, I-II, çev. Tahsin Yazıcı, **Ariflerin Menkıbeleri**, I, 3. Baskı, İstanbul: MEB Yayınları, 2001.
- ALÂEDDİN ATA MELİK CÜVEYNİ, **Tarih-i Cihan Güşa**, çev. Mürsel Öztürk, Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.
- AMASYALI ABDİ ZADE HÜSEYİN HÜSAMEDDİN, **Amasya Tarihi**, I-II, 1. Baskı, İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası, 1329–1332.
- ATŞİZ, Nihal, **Müneccimbaşı Şeyh Ahmed Dede Efendi Hayatı ve Eserleri**, [basım yeri ve yılı yok].
- BEDİRHAN, Yaşar -ATÇEKEN, Zeki. **Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi**, Konya: Eğitim Kitapevi, 2004.
- ÇAĞATAY, Neşet, **Mevlana Devri Selçuklu Türklerinin Politik ve Sosyo-Ekonomik Sorunları**, Yusuf Hikmet Bayur Armağanı 1985'ten ayrı basım, Ankara: TTK, 1985.
- ÇETİN, Osman, **Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslamiyet'in Yayılışı**, İstanbul: Marifet Yayınları, 1981.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, 17. Baskı, Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları, 2000.
- DÜNDAR, Ali Merthan, **Askeri ve İdari Teşkilatlanma Bakımından Anadolu Selçuklu Devleti'ndeki Orta Asya Etkileri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999).
- EBU CAHİZ, EBU 'USMAN 'AMR BİN BAHR, **Hilafet Ordusunun Menkıbeleri ve Türklerin Faziletleri**, çev. Ramazan Şeşen, Ankara: 1988.

- EBU HAMİD MUHAMMED BİN MUHAMMED GAZALİ, **Kimya-i Saadet**, çev. Faruk Meyan, **Kimya-i Saadet (Mutluluk Hazinesi)**, I-II, İstanbul: Bedir Yayınevi, [t.y.].
- EBU'L FEREC İBNÜ'L İBRİ, **Tarih-i Muhtasarü'd-Düvel**, çev. Şerafettin Yaltkaya, İstanbul: Maarif Matbaası, 1941.
- EFE, Ahmet, **Tarih-i Âl-i Selçuk, Anadolu Selçuklu Sultanları ve Payitaht Konya**, Konya: 1998.
- EL-BELAZURİ, **Futuhu'l-Buldan**, çev. Mustafa Fayda, Ankara: 1987.
- ERASLAN, Erdal, **Türkiye Selçuklu Devletinde Sağlık Hizmetleri ve Tıp**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Bilim Dalı,2000).
- ERGİN, Muharrem, **Orhun Abideleri**, 27. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2001.
- EVLİYA ÇELEBİ, **Seyahatname**, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, III, 1. Kitap, İstanbul: YKY, 2006.
- FERİDUN B. AHMET SİPEHSALAR, **Mevlana ve Etrafındakiler**, çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul: 1977.
- GREGORY ABÛ'L-FARAC (BAR HEBRAEUS), **Abû'l-Farac Tarihi**, I-II, Türkçeye çeviren Ömer Rıza Doğrul, 3. Baskı, Ankara: TTK Yayınları, 1999.
- HALİL EDHEM, **Düvel-i İslâmiyye**, İstanbul: Milli Matbaa, 1927.
- _____, **Anadolu Selçukluları Devrinde Mimari ve Tezini San'atlar**, TTK tarafından yayınlanan Halil Edhem Hatıra Kitabından ayrı basım, Ankara: TTK, 1947.
- _____, **Kayseri Şehri**, haz. Kemal Göde, 1. Baskı, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982.
- HAMDULLAH BİN EBU BEKR BİN AHMED B. NASR KAZVİNİ, **Tarih-i Güzide**, [y.y.], [t.y.].
- _____, **Tarih-i Güzide Tercümesi**, [y.y.], [t.y.].
- HOCA SADETTİN EFENDİ, **Tacü't-Tevarih**, I, haz. İsmet Parmaksızoğlu, 4. baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.

- İBN BİBİ, EL-HÜSEYİN BİN MUHAMMED, **Tevârih-i Âl-i Selçuk**, yay. M. TH. Houtsma, *Recuell De Textes Relates L'histoire Des Seldjucides*, Vol. IV, Leide: E. J. Brill, 1902.
- _____, **El-Evamirü'l-Ala'ie Fi'l-Umuri'l-Ala'ie (Selçuk-name)**, haz. Mürsel Öztürk, c. I, Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.
- İBN HACER, **ed-Dürer ul-Kamine**, IV, Haydarabad: 1348–1350.
- İBNÜ'L-ESİR, **İslam Tarihi El-Kamil Fi't-Tarih Tercümesi**, ter: Ahmet Ağırakça, Abdülkerim Özeydin, XII, İstanbul: Bahar Yayınları, [t.y.].
- İSMAİL GALİP, **Takvim-i Meskûkât-ı Selçukiyye**, İstanbul: Mihran Matbaası, 1309 (Ankara 1971).
- İPEK, Ali, **İlk İslami Dönemde Azerbaycan**, (Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999).
- İZDEM, Ekmel, **Tarih Boyunca Türk Kültürü ve Sanatı Ansiklopedik Sözlük**, Birlik Matbaası, 1972.
- KAFESOĞLU, İbrahim, **Harezmşahlar Devleti Tarih (485–618/1092–1221)**, 4. Baskı, Ankara: TTK, 2000.
- KARA, Seyfullah, **Selçukluların Dini Serüveni, Türkiye'nin Dini Yapısının Tarihsel Arka Planı**, İstanbul: Şema Yayınevi, 2006.
- KERİMÜDDİN MAHMUD AKSARAYÎ, **Müsameretü'l-Ahbâr ve Müsayeretü'l-Ahyâr**, çev. Mürsel Öztürk, Ankara: TTK, 2000.
- KEYKAVUS BİN İSKENDER BİN KAVUS BİN VAŞMGİR, **Kâbus-name**, çev. Mercimek Ahmet, haz. Atilla Özkırımlı, I-II, Tercüman 1001 Temel Eser, [y.y.], [t.y.].
- **Konya Salnamesi**, İstanbul: Cihan Matbaası, 1914.
- KONYALI, İbrahim Hakkı, **Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir**, İstanbul: Numune Matbaası, 1945.
- MEHMED NEŞRÎ, **Kitab-ı Cihan-nümâ**, Yayımlayanlar; Faik Reşit Unat, Mehmet Altay Köymen, **Neşri Tarihi**, I, 3. Baskı, Ankara: TTK, 1995.
- MEVLANA CELALEDDİN, **Divan**, Türkçeye çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitapevleri, 1974.
- _____, **Mektubat**, yay. Abdülbaki Gölpınarlı, **Mektuplar**, İstanbul: İnkılâp Kitapevi, 1999.

- MUHAMMED İBNİ İBRAHİM İBNİ ALİ İBNİ ŞEDDAD, **Siretü’z-Zahir Baypars**, çev. Şerafettin Yaltkaya, **Baypars Tarihi**, II, 2. baskı, Ankara: TTK, 2000.
- MÜNECCİMBAŞI AHMED BİN LÜTFULLAH, **Camiü’d-Düvel**, yay. Ali Öngül, **Selçuklular Tarihi II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler**, İzmir: Akademi Kitapevi, 2001.
- NİZAMÜ’L-MÜLK, **Siyasetname**, haz. M. Altay Köymen, Ankara: TTK, 1999.
- OCAK, A. Yaşar, **XII. Yüzyılda Anadolu’da Baba Resul(Babailer) İsyanı ve Anadolu’nun İslamlaşması Tarihindeki Yeri**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1980.
- ORAL, Zeki, **Selçuk Devri Yemekleri II**, Türk Etnografya Dergisi, Sayı 2’den Ayrı Basım, Ankara: Maarif Basımevi, 1957.
- ÖGEL, Semra, **Anadolu’nun Selçuklu Çehresi**, İstanbul: Akbank Yayınları, 2002.
- ÖNDER, Mehmet, **Mevlana Şehri Konya**, Ankara: 1971.
- SARRE, Friedrich, **Küçükasya Seyhati 1895 Yazı, Selçuklu Sanatı ve Ülkenin Coğrafyası Üzerine Araştırmalar**, çev. Dârâ Çolakoğlu, 1. Baskı, İstanbul: 1998.
- SÖZEN, Metin, **Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri**, II, İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Tarihi ve Rölöve Kürsüsü, 1972.
- ŞEMSETTİN SAMİ, **Kamusu’l-A‘lam**, IV, İstanbul: Mihran Matbaası, 1311.
- _____, **Kamusu’l-A‘lam**, V, İstanbul: Mihran Matbaası, 1314.
- TUNCER, Orhan Cezmi, **Anadolu Selçuklu Mimarisi ve Moğollar**, [y.y.], [t.y.].
- TURAN, Osman, **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar, Metin, Tercüme ve Araştırmalar**, 2. Baskı, Ankara: TTK, 1988.
- _____, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, 8. baskı, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2004.
- TURGAL, Hasan Fehmi, **Müneccimbaşı’ya Göre Anadolu Selçukileri**, İstanbul: Türkiye Matbaası, 1935.

- TÜRK DİL KURUMU, **Türkçe Sözlük**, I-II, 9. Baskı, Ankara: TDK, 1998.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal**, 4. Baskı, Ankara: TTK, 1988.
- _____, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, 5. Baskı, Ankara: TTK, 2003.
- ÜREMİŞ, Ali, **Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası**, 1. Baskı, Ankara: Babil Yayınları, 2005.
- VAKIFLAR ARŞİVİ: **Selâtin Defteri**, I, Anadolu.
- V. GORDLEVSKİ, **Anadolu Selçuklu Devleti**, çev. Azer Yaran, Ankara: Onur Yayınları, [t. y.].
- YETKİN, Suut Kemal, **İslam Mimarisi**, 3. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1965.
- YINANÇ, Mükrimin Halil, **Türkiye Tarihi Selçuklu Devri I, Anadolu'nun Fethi**, İstanbul: Akşam Matbaası, 1934.
- YÜCEL, Yaşar, **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar, Mesalikü'l-Ebsar'a Göre Anadolu Beylikleri**, I, 2. Baskı, Ankara: TTK, 1991.

2- MAKALELER

- AHMED TEVHİD, “Rum Selçuki Devleti'nin İnkırazıyla Teşekkül Eden Tevaif-i Mülûk”, **TOEM**, S. 1–6, Sene 1327, 1329–1911, s. 33–40.
- _____, “Rum Selçuki Devleti'nin İnkırazıyla Teşekkül Eden Tevâif-i Mülûk, Kastamonu'da Hüsameddin Çoban Beg Ailesi”, **TOEM**, S. 1–6, Sene 1327, Basım yılı 1329–1911, s. 317–321.
- _____, “Ankara'da Ahiler Hükümeti”, **TOEM**, S. 13–24, Sene 1328, Basım yılı 1329, s. 1300–1304.
- AKPINAR, Turgut, “Tarihte Sigorta ve Yurdumuzda Sigortaya Dair İlk Fetvalar”, **Türklerin Din ve Hukuk Tarihi Üzerine Makaleler**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999, s. 249–260.
- ALPTEKİN, Coşkun, “Türkiye Selçukluları”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, III, Redaktör; Hakkı Dursun Yıldız, İstanbul: Çağ Yayınları, 1992, s. 209–406.
- ARIK, Feda Şamil, “Selçuklular Zamanında Türkiye'de Çıkarılan Kolektif Aflar (1075–1243)”, **Selçuk Dergisi**, I. Alâeddin Keykubat Özel Sayısı, S. 3, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi, 1988, s. 19–30.

- ARSAL, Sadri Maksudi, “Beşeriyet Tarihinde Devlet ve Hukuk Mefhumu ve Müesseselerin İnkişafında Türk Irkının Rolü”, **II. Türk Tarih Kongresi, Kongrenin Çalışmaları, Kongreye Sunulan Tebliğler, 20–25 Eylül 1937**, İstanbul: Kenan Matbaası, 1943, s. 1062–1093.
- ARTUK, İbrahim, “Ala El-Din Keykubad’ın Meliklik Devri Sikkeleri”, **BELLETEN**, XXXVI, S. 143, Ankara: TTK, 1972, s. 265–271.
- ASLANAPA, Oktay, “Anadolu Selçuklu Sanatı”, **I. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler**, I, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 43–48.
- BAKTIR, Mustafa, “İlk Osmanlı Şeyhülislamı Molla Fenari’nin Konya-Karaman Seyahati ve Selçukluların Son Döneminde Anadolu’da Ulema-Ümera Münasebetleri Hakkında Bazı Tespitler”, **I. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler**, I, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi, s. 85–91.
- BEDİULLAH DEBİRİ NEJAD, “Selçuklular Devrinde Kültürel Durum”, çev. Mürsel Öztürk, **ERDEM**, III, S. 8, Mayıs 1987’den ayrı basım, Ankara: AKM, 1987, s. 479–490.
- BOSH, Clemens, “Tarihte Anadolu”, **II. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler, 20–25 Eylül 1937**, İstanbul: Kenan Matbaası, 1943, s. 801–811.
- BUNİYATOV, Ziya Musa, “İbn Al Fuvati’nin ‘Talhis Macma‘ Al-Adâb Fi Mu‘cam Al-Alkab’ Eserinde Belirtilen Konya Sultanlığının Görkemli Şahısları”, **VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, 11–15 Ekim 1976**, II, Ankara: TTK, 1981, s. 591–597.
- CANTAY, Gönül, “Türk Mimarisinde Külliye”, **TÜRKLER**, VII, Ankara: YTY, 2002, s. 834–851.
- CEZAR, Mustafa, “Türk Tarihinde Kervansaray”, **VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, 11–15 Ekim 1976**, II, Ankara: TTK, 1981, s. 931–940.
- ECER, Vehbi, “Anadolu’da Ahi Evran Zamanında Kültür Hayatı”, **Türk Kültürü ve Ahilik, XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri, Kırşehir, 13–15 Eylül 1985**, İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1986, s. 153–156.

- ERDEM, İlhan, “Türkiye Selçuklularında Fetih Metodu ve Uygulanışı”, **I. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler, I**, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 297–308.
- GABRİEL, A, “Selçuk Mimarisi”, **II. Türk Tarihi Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler, 20–25 Eylül 1937**, İstanbul: Kenan Matbaası, 1943, s. 439–440.
- GÜL, Muammer, “Harezmlî Türklerin Anadolu ve Yakındoğu’daki Rollerini ve Tesirleri”, **BELLETTEN**, LXX, S. 257, Ankara: TTK, Nisan 2006, s. 95–118.
- GÜLER, Oğuz, “Anadolu Selçuklu Hükümdarlarının Tasvirli Sikkeleri ve Kayseri Selçuklu Darphanesi”, **Selçuklular Devrinde Kültür ve Medeniyet Kongresi Tebliğleri, 14 Mart 1991**, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, 1992, s. 209–224.
- GÜNGÖR, Harun, “Ahi Evren Zamanında Anadolu’nun Dini Durumu”, **Türk Kültürü ve Ahilik, XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri, Kırşehir, 13–15 Eylül 1985**, İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1986, s. 157–162.
- GÖDE, Kemal, “Selçuklular ve Beylikler Devri Anadolu’sunda Askeri-Dini-Mesleki Kuruluşların Türk Siyasi ve San’at Hayatındaki Rolü”, **Türk Kültürü ve Ahilik, XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri, Kırşehir, 13–15 Eylül 1985**, İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1986, s. 221–226.
- HALİL EDHEM, “Anadolu’da İslami Kitabeler, Karatay Hanı”, **TOEM**, S. 33, Sene 1331, s. 513–523.
- İZET, Hakkı, “Mevlana Türbesinin Çini Kaplamaları ve Anadolu Selçuk Çiniciliğinin Sanat ve İşçilik Özellikleri”, **BELLETTEN**, XVI, S. 64, Ankara: TTK, 1952, s. 577–583.
- JANSKY, Herbert, “Selçuklu Sultanlarından Birinci I. Alâeddin Keykubad’ın Emniyet Politikası”, **60. Doğum Yılı Münasebetiyle Zeki Velidi Togan’a Armağan**, İstanbul: 1950–1955, s. 117–126.
- KÂHYA, Esin, “Anadolu Selçuklularında Bilim”, **ERDEM**, V, S. 13, Ocak 1989’dan ayrı basım, Ankara: AKM, 1990, s. 63–79.

- _____, “Anadolu Selçukluları Dönemindeki Bilimsel Çalışmalardan Bazı Örnekler”, **I. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler, I**, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 427–439.
- KATOĞLU, Murat, “XIII. Yüzyıl Anadolu Türk Mimarisinde Külliye”, **BELLE TEN**, XXXI, S. 123, Ankara: TTK, 1967, s. 335–344.
- KAYAOĞLU, İsmet, “Turumtay Vakfiyesi”, **Vakıflar Dergisi**, S. XII, Ankara: Mars Matbaası, 1978, s. 91–112.
- _____, “Halife en-Nasır’ın Fütüvvete Girişi ve Bir Fütüvvet Buyruktusu”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXV, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1981, s. 221–227.
- _____, “Mevlana’nın Mektuplarının Dönemin Tarihi Açısından Bir Değerlendirmesi”, **XII. Türk Tarihi Kongresinden ayrı basım**, Ankara: TTK, 1999, s. 583–588.
- KAYMAZ, Nejat, “Anadolu Selçuklu Devleti’nin İntihatında İdare Mekanizmasının Rolü I”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, II, S. 2–3, Ankara 1964, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1966, s. 91–155.
- _____, “Anadolu Selçuklularının İntihatında İdare Mekanizmasının Rolü II”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, III, S. 4–5, Ankara 1965, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967, s. 23–61.
- KIENİTZ, Friedrich Karl, “Osmanlılardan Önceki Anadolu Türklerinin Politik ve Kültür Bakımından Dünya Tarihindeki Önemi”, çev. Mithat San, **BELLE TEN**, L, S. 196, Ankara: TTK, 1987, s. 279–289.
- KOCA, Ferhat, “Selçukluların İslam Hukuk Mezheplerine Bakışları”, **I. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler, II**, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 29–52.
- KÖKER, Ahmet Hulusi, “Selçuklu Şifahaneleri”, **Selçuklular Devrinde Kültür ve Medeniyet Kongresi Tebliğleri, 14 Mart 1991**, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, 1992, s. 1–12.
- _____, “Selçuklular Devrinde Hekimler”, **Selçuklular Devrinde Kültür ve Medeniyet Kongresi Tebliğleri, 14 Mart 1991**, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, 1992, s. 13–21.
- KÖYMEN, M. Altay, “Türkiye Selçukluları Devleti’nin Ekonomik Politikası”, **BELLE TEN**, L, S. 198, Ankara: TTK, Aralık 1986, s. 613–620.

- _____, “Selçuklu Ordusu”, **X. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, III, 22–26 Eylül 1986**, Ankara: TTK, 1991, s. 1059–1068.
- OCAK, Ahmet Yaşar, “Zaviyeler (Dini, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme)”, **Vakıflar Dergisi**, S. XII, Ankara: Mars Matbaası, 1978, s. 247–269.
- _____, “Selçuk ve Osmanlı Dönemi Tekkelerinde Dini-Tasavvufi Eğitime Genel Bakış”, **Atatürk’ün 100. Doğum Yılında Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri, 23–25 Nisan 1981**, Ankara: İlahiyat Vakfı Yayınları-I, s. 73–80.
- ORAL, Zeki, “Kubad Abad Çinileri”, **BELLE TEN**, XVII, S. 66, Ankara: TTK, 1953, s. 209–223.
- _____, “Kayseri’de Kubadiye Sarayları”, **BELLE TEN**, XVII, S. 68, Ankara: TTK, 1953, s. 501–517.
- ÖNDER, Mehmet, “Konya Kal’ası ve Figürlü Eserleri”, **VI. Türk Tarihi Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler, 20–26 Ekim 1961**, Ankara: TTK, 1967, s.145–169.
- _____, “Selçuklu Kubadabad Sarayı Çinileri”, **Selçuk Dergisi, I. I. AlâeddinKeykubat Özel Sayısı**, S. 3, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi, 1988, s. 31–35.
- ÖZTÜRK, Mürsel, “Selçuklu Araştırmalarında Farsçanın Önemi”, **I. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler, II**, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 181–187.
- SAATÇİ, Mustafa, “Selçuklu İktisadının Temelleri”, **Selçuklular Devrinde Kültür ve Medeniyet Kongresi Tebliğleri, 14 Mart 1991**, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, 1992, s. 225–237.
- SAZAK, Şazuman, “Türkiye’nin Nüfus ve İskân Tarihinde Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devleti’nde Zorunlu Nüfus Hareketi ve İskân Politikası”, **I. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler, II**, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 243–266.
- SÜMER, Faruk, “Selçuklular Devrinde Türkiye’de Madenler”, **Türklük Araştırmaları Dergisi**, Yıl 1988, S. 4’ten ayrı basım, Ankara: TTK, 1989, s. 159–164.

- TAESCHENER, Franz, “İslam Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilatı)”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, XV, S. 1–4, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Ekim 1953-Temmuz 1954, s. 3–32.
- TERZİOĞLU, Arslan, “Türklerin Orta Asya ve Hindistan’da Tesis Ettikleri Hastaneler”, **VIII. Türk Tarihi Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, II, 11–15 Ekim 1976**, Ankara: TTK, 1981, s. 803–813.
- TURAN, Osman, “Selçuklu Kervansarayları”, **BELLETTEN**, X, S. 39, Ankara: TTK, 1946, s. 471–496.
- _____, “Keykubad I”, **İA, VI**, Eskişehir: MEB, 1997, s. 646–661.
- TÜKEL, Aysıl, “Alara Han’ın Tanıtılması ve Değerlendirilmesi”, **BELLETTEN**, XXXIII, S. 132, Ankara: TTK, Ekim 1969, s. 429–459.
- ULUTAN, Burhan, “Ahiliğin Ekonomik Önemi”, **Türk Kültürü ve Ahilik, XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri, Kırşehir, 13–15 Eylül 1985**, İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1986, s. 247–262.
- UZLUK, Şahabettin. “Felekabat Sarayı Konya’nın Neresinde İdi, Kim İnşa Ettirdi, Çatısını Hangi Mimar Çattı?”, **VII. Türk Tarihi Kongresi, Kongreye Sunulan Bilirdirler, 25–29 Eylül 1970**, I, Ankara: TTK, 1972, s. 374–381.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, “XII. ve XIII. Asırlarda Anadolu’daki Fikir Hareketleri ile İctimai Müesseselere Bir Bakış”, **III. Türk Tarihi Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler, 15–20 Kasım 1943**, Ankara: TTK, s. 287–306.
- ÜNVER, Süheyl, “Anadolu Selçuklu Laik Hastaneleri ve Ruh Sağlığı Hizmetleri”, **Selçuklu Araştırmaları Dergisi**, IV, Ankara: Güven Matbaası, 1975, s. 209–221.
- YASA, Azize Aktaş, “Selçuklu Konya’sında Mimari Eserlerin Banileri”, **I. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler, II**, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 423–466.
- YAZICI, Tahsin, “Manakib Al-‘Arifin’in San’at Tarihi Bakımından Değeri”, **BELLETTEN**, XLIV, S. 174, Ankara: TTK, 1980, s. 385–388.
- YINANÇ, Mükrimin Halil, “Alaiye”, **İA, I**, Eskişehir: MEB Yayınları, 1997, s. 286–289.

EKLER

EK-I

CELALEDDİN HAREZMŞAH İLE ALÂEDDİN KEYKUBAD ARASINDAKİ MEKTUPLAŞMALAR*

Harezmsah'ın Keykubad'a I. Mektubu

Harezm Sultanı Celeleddin, Selçuk Sultanı I. Alâeddin Keykubad'a selamlarını gönderirken ona büyük sultan, âlim, adil mücahit *Alâ üd-dünya v'ed-din Mu'izz ül-İslam vel Müslimin*, melik ve sultanların iftiharî, kafir ve müşriklerin kökünü kazıyıcı, harici ve mütemerridleri kahredici, İslam hudutları ve beldelelerinin hamî ve koruyucusu, kulların bekçisi, zamanın Cemşîdi ve vaktin *Zu'l-karneyni*, Sultan-ı gazi ve Garp ülkelerinin Şahin-şahi lakaplarıyla hitap eder ve görüşmek arzu ve saadetinin kaleme tarif ve ifadesinin imkansızlığından bahisle söze başlar:

Dostların sevinç ve neşesi mektuplaşmak ve elçi göndermekle kaim olduğu halde hadiseler ve muhaceret bundan önce buna imkân vermedi. Fakat artık bundan sonra ayrılık ve yabancılık perdesini kaldırıp dostluk ve birlik kapısını açmak lazımdır. Zira hamdolsun ki aynı cihat yolunda birleşiyor ve aynı din ve millete mensup bulunuyoruz. Garp padişahlarından küfrün kökünü kazıyan ve İslam hudutlarını kapayan zat-ı devletleridir; Şark ülkelerinde de kılıçla kâfirlerin fitnesini yatıştıran biziz.

Bu kadar cinsî yakınlıktan (*karain cinsîyet*) sonra eğer mektuplaşma yolunu açmaz ve birleşme caddesine girmez, menfaatlerin temini mazarratların definde müşterek hareket etmezsek başka kimle dost olabiliriz! Bu mektup şimdi sancağımızın merkezi bulunan Merâğa şehrinde Cemaziyelâhir sonlarında yazıldı. Allah'a şükürler olsun ki devletimizin ahvali ve memleketimizin işleri yüz bin kere hamdı muciptir. Muzaffer ordumuzun toplanması, büyük melik ve hanların itaati, irsi ve müktesep bütün memleketlerin zaptı sayesinde saadet ve cihangirlik sebep ve

* Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, s. 82–85.

vasıtaları birleşmiştir. Yüce sancaklarımızın bu memleketlerden ayrılışı esnasında Hint ve Sind diyarından uzun ve geniş bir ülke bizim memurlarımızın eline geçti. Bütün himmet ve gayretimiz din düşmanlarından intikam almaya ve Müslümanların kalplerine memnuniyet vermeye kararlıdır. Halkın huzuru ve millet işlerinin istikameti devletimizin revnak üzere bulunmasına bağlı olduğundan zat-ı devletlerinin bundan nasıl ve ne derece sevinç duyduğu muhakkaktır. Biz de sizin herhangi saadetinize aynı şekilde iştirak ederiz.

Şimdiki halde Harezmi ve Horasan'ın iftihar ve devletimizin erkânı bulunan kadı ül-kuddat Mucireddin Tahir'i tarafınıza, aradaki yabancılığı ve aykırılığı birliğe ve birleşmeye çevirmek maksadıyla elçi olarak gönderdim. Öyle ki bundan sonra elçilerin gidip gelmesi, sefirlerin ve tacirlerin birbirini takip etmesi devam etsin. Gerekir ki zat-ı devletleri onun, daima melik ve sultanların kulaklarına geçmiş bulunan, sözlerini hoşnut olarak dinlemiş olacaklar ve bütün söz ve haberlerini benim gönderdiğimi bilecektir. Kemiyyet ve keyfiyetle vâkıf bulunduğu muhaberelerimiz iblağ edilecektir.

I. Alâeddin Keykubad'ın Celaledin Harezmsah'a I. Cevabı

Tanrı birçok mefahiri, zat-ı devletleri Büyük Sultan Ulu Şahin-şah insanların hükümdarı İkinci İskender Celaledin üzerinde topladı. Sizlerin saadet bahşeden dostluk lütuflarınızın müyesser olması rica olunur. Bu dostunuzla mektuplaşmaya başlanmasını emreden ve iftihar vesilesi olan yüce hitabınız vasıl oldu ve içimizdeki şevk ve ateşi alevlendirdi. Muzaffer sancaklarınızın kâfirlerin intikamını almak ve Müslümanların gönüllerini kazanmak maksadıyla hareket ettiğini öğrendik. Hususiyile şimdi yüce himmetlerinizin müjdeleri zahir oldu. Zat-ı devletleriyle her an mektuplaşma arzu ve cesareti artmıştır. Fakat bu dostunuzun yaz-kış dört tarafta kâfirlerle cihat eylediği malumlarıdır ve nitekim bu cihete mektubunuzda işaret buyrulmuş ve *cinsî* yakınlıkların zikri takdim edilmişti ki bu özür beyanına kifayet eder. Artık müsaade buyrulduğundan mektupların birbirini takip etmesi size sıkıntı verecektir. Horasan ve Harezmi'nin iftihar bulunan Mucireddin Tahir geldi ve yüce menakıbınızın zikriyle fethyledi. Bu elçiliğe cevap olarak *Sipehsalar* Selahaddin tayin edildi. Huzurunuzda yer öpmek şerefine nail olduğu zaman söylediklerinin bu dostunuzun sözleri olarak kabul edileceği kuvvetle umulur. Bu dostunuz ortaya koyacağımız dostluk kaidesine uygun hareket edecektir.

Gerektir ki daima melik ve sultanların kulağına nüfuz etmiş bulunan elçimin sözlerini rıza kulağıyla dinlerler.

Celaledin Harezşah'ın I. Alâeddin Keykubad'a II. Mektubu

Selçuklu sultanı ile görüşmek arzusunu izhar ve mutad olan yüksek lakap ve unvanların zikri ile söze başlar.

Geçen sene Tatarları defetmek maksadıyla bu memleketten ayrılmak icap etti. Muhalifler karanlıktan hoşlanan yarasalar gibi meydana çıkıp uçmaya başladılar ve yüce sancağımızın kaybolmasını fırsat buldular. Böylece İslam hudutlarını muhafaza, halkın işlerini tanzim edeni ve harp ehli ile muahedeleri yenilemeyi imkânsız kıldılar. Fakat onlara gayretlerinin semeresi verilmedi. Bize ise bunun pek çok faydası oldu. Malum oldu ki zat-ı devletleri o zaman tamamıyla Frenk ateşini söndürmekle meşgul idiler. Allah'a hamd olsun ki bu vaziyet din ve devlete uygun olarak yatırıldı. Eğer böyle olmasaydı Allah korusun dünya fitne tufanından dalgalanır ve bunun felaketi dost düşman herkese erişirdi.

Şimdi bu zamanda fırsat kollayan muhalifler din ve memleketlerin korunmasını, gaza ve cihadı, halkın iyiliğini düşünmeksizin kendi rahatları için Müslümanların perişan olmasını isterler ve memleketlerin göbeğini ele geçirip bütün gayretlerini fenalığa sarf ederler. Bunlar kötülüklerinin cezasını bulurlar. Bundan evvel zat-ı devletlerinin *Darü'n-nasr* Erzincan sahibine yaptığı itap yerinde idi. Böyle olmasa ve Erzurum sahibi ümitsiz kalarak zat-ı devletlerine itaat etmese idi bu zamanda kendisine layık olan cezayı bulurdu. Bu mektup 625 senesi Zilhiccesi 10. günü yazılıp Ermenistan hududundan gönderildi. Bu mevsimde hareketimin sebebi şu idi ki bu tarafa gelenler zat-ı devletleri sultan biraderimizin Erzincan havalisinde olduğunu söylediler. Senelerden beri bir mülakat ve buluşma saadeti arzusu harekete sebep oldu. Fakat Erzurum sınırına gelince vaktin geçmiş bulunduğu ve avdet buyurduğunuz anlaşıldı ve bu arzu gönülde kaldı. Bir yıldan fazla bir zaman geçtikten sonra *kutluğ sübaşı* Şemseddin elçi olarak bu tarafa gönderildi. Fakat onun gelmesini istemeyen haset sahipleri mani oldular. Aynı zamanda mühim kararların bağlı bulunduğu büyük bir kimse de güzel düşüncelerle bu taraftan elçi olarak gönderildi. Vasil olduğu zaman sözlerine itimat buyurunuz ki büyük işlerin temeli atılsın ve iki devletin yardımlaşması hâsıl olsun. Her ne kadar iki tarafın düşünce ve kanaatinin dostlukla süslenmiş bulunduğu aşikâr ise de saadet

bahşeden mektubunuzun vüruduna daima intizar etmekteyim. İkbal ve saadetiniz ebedi olsun.

EK-II

ALÂEDDİN KEYKUBAD İLE VENEDİKLİLER ARASINDAKİ TİCARET MUAHEDESİ*

Mart 1220

Tanrı'nın ve kurtarıcımız İsa'dan sonra (Mart 1220'de) *Romania*'da Podestat ve Roma İmparatorluğu despotu ve aynı imparatorluğun dörtte üçüne hâkim en yüksek, en yiğit ve en kudretli efendim Venedik dukası emriyle biz Jacobus Teopulo;

Mesut, asil, büyük Türkiye hükümdarı Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın şanlı elçisi mahrem-i esrarı olan emir Sipehsalar Şemseddin Emirü'l Gazi elinden sultanın yazılı bir sulh muahedenamesini yani fermanını aldık. Ferman kırmızı harflerle yazılmış ve altı kendisinin altın mührüyle mühürlenmiştir. Muhteviyatı aşağıdadır:

“Kudretli sultan son defa Mart'ın 8'inde akdedilmiş muahede ile efendimiz Venedik dukası ve onun yerine kaim olacak despotlarla Suriye ve başka yerlerde onların hükmü altındaki Venediklilerle, onların gelip giden bütün tacirleriyle sultanın ülkelerinin hepsinde 2 yıl sürecek bir sulh yaptığını ilan eder.

Sultanın hâkim olduğu ülkelerde emirleri olsun, başkaları olsun onlara herhangi bir zarar ve ziyan vermeyenler; onlardan, merhum babasının ve kardeşinin ve kendisinin fermanı hükmüne göre % 2'den başka bir şey almayalar; ne de Venediklilerin geçişlerinde ve ticaretlerinde kendilerinden % 2'den fazla talepte bulunup münazaa etmeyeler.

Kıymetli taşlar ve incilerden, işlenmiş veya ham gümüş ve altından, zahireden gümrük almayalar.

Eğer Venediklilerin her hangi bir gemisi sultanın hâkimiyeti altında bulunan yerlerde veya sahillerde tehlikeye düşecek olursa Venediklilere zarar vermeyip yardım edeler; bulunan eşyayı iki taraf birbirine iade edecektir. Ve eğer bir batan gemi onların adamları tarafından esir edilir ve içerisinde Venedikliler bulunursa canlarına ve mallarına korku ve zarar iras edilmeye. Geminin içinde yabancılar

* Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, s. 143–146.

bulunsa bile hapsedilip alıkonmayalar, serbest bırakılsalar. Ve eğer herhangi bir Venedik gemisi başka düşmanlar tarafından takip edilir ve sahile gelirse hükmü altındaki topraklara girmesine müsaade olunacaktır.

Bunlardan başka bu ferman şu hükümleri ihtiva eder: Eğer Venediklilerle veya başka Latinler, Pizalılar veya diğer kavimler arasında onun memleketlerinde bir ihtilaf vuku bulursa Venedikliler arasından seçilecek bir jüri (hususî mahkeme) tarafından muhakeme edilmelerine karar verilmiştir. Katil ve hırsızlık vakaları sultanın kendi mahkemesinde rüyet edilecektir.”

Bu fermanın yukarıda yazılan bütün maddelerini Romania’da Roma İmparatorluğu Despotu, aynı imparatorluğun dörtte üçüne hükmeden efendim Venedik dukasının podestatsı ben Jacobus Tcopulo uygun buluyorum. Konsül (müşavir) ve haleflerimizle ve pek yüksek efendim Venedik dukasından aldığım salâhiyetle, bütün kuvvet ve kudretimizle tabiiyetimizde olan ve Venediklilerin bulunabilecekleri her yerde, karada ve denizde, mezkûr iki yıllık sulh devresi doluncaya kadar sultanla tam bir anlaşma içinde yaşayacağız. O şekildeki sultanın hüküm ve tabiiyeti altında bulunan bütün şahıslar yukarıda söylediğimiz yerlere ve ülkemize gelip Venediklilerle ticaret yapsınlar ve onlardan denizde ve karada hiçbir zarar görmeden emin ve masun olsunlar. Tacirler onların adetlerine göre vermekte oldukları vergileri versinler.

Pek yüksek sultanın topraklarında yaşayan kimseler adı geçen ülke ve yerlere girerken, kendi gemileri ve yabancı gemilerle limana sokulurken bizimkiler tarafından selamlanacaklardır. Eğer sultanın tabiiyetindeki gemilerden herhangi biri, evvelce zikrettiğimiz yerlerde tehlikeye düşecek olursa içinde bulunanlar o mahaldeki adamlarımız tarafından tehlikeden kurtarılacak ve bütün malları sadakatle muhafaza edilerek sahiplerine verilecektir. Tehlikeye düşenlerden bazıları ölmüş olup da adamlarımız tarafından orada bulunacak olursa bulunan eşya kendi adamlarımız tarafından onlara iade edilecektir; onlar bulacak olurlarsa buldukları şeyi bizimkilere sadakatle teslim etmeleri gerekir. Eğer bir yabancı gemi adamlarımız tarafından alıkonacak ve içinde sultanın tebaasından kimseler bulunacak olursa kendilerine zarar vermeden muhafaza ve onlara ait malları hilesiz olarak koruyacaklardır. Sultanın hükmü altındaki gemiler diğer bir millet ve soya mensup kimseler tarafından takip edilir ve adı geçen yerlere ve ülkeye sığınacak olurlarsa o yerlerde bulunan adamlarımız bunlara sadakatle yardım edeceklerdir.

Eğer sultanın tabiiyetindeki insanlardan bazıları adı geçen yerlerde hududumuz içinde ölürse onların malları ortakları arayıncaya kadar muhafaza edilmeli ve hiçbir münazaa ve davaya hacet kalmadan verilmelidir.

Eğer bir kimse gurur ve sadakatsizliğinden dolayı budalalık edip adı geçen yerlerde ve ülkelerde sultanın adamlarından birine, karada ve denizde bir ziyan verir veya onu taciz ederse efendim tarafından layık-ı veçhile tatmin ve telafi edilecek ve alınan şeyler, tahkikattan sonra iade edilecektir. Eğer suçlu yabancı bir ülkeye çekilir ve kendisini yakalamak mümkün olmazsa suçunun araştırılması gerekmez; fakat eğer suçlunun mala ve malın büyük bir kısmına sahip olduğu açıkça bilirse o zaman haksız olarak alınan mal tazmin edilmek icap eder.

Bütün bu yukarıda kaydedilen maddeler gerek bana ve tebaama ait olanlar, gerekse fermanda yazılı olanlar, yukarıda kaydedilen mart ayından itibaren 2 sene müddetle muteber olacaktır. Bunları hükümdarım kendi eliyle yazdı ve ağzı ile Tanrı ve mukaddes havariler üzerine yemin etti. Bu fermanı efendim kırmızı harflerle yazdı ve altına kendi altın mührünü koyarak kırmızı mühür mumu ile mühürledi.

EK-III

ORTAÇAĞDA TÜRKİYE'DE BULUNAN HASTANELER*

1. Mardin Necmeddin Gazi Darüşşifası (1122)
2. Kayseri Gevher Nesibe Hatun Tıp Fakültesi (1206)
3. Sivas Keykavus Darüşşifası (1217)
4. Konya I. AlâeddinKeykubad Darüşşifası (1221)
5. Divriği Turan Melik Darüşşifası (1228)
6. Çankırı Atabey Ferruh Şifahanesi (1235)
7. Kastamonu Ali bin Pervane Darüşşifası (1272)
8. Tokat Pervane Bey Darüşşifası (1277)
9. Amasya Yıldız Hatun Darüşşifası (1308)

* Ahmet Hulusi Köker, "Selçuklu Şifahaneleri", *Selçuklular Devrinde Kültür ve Medeniyet Kongresi Tebliğleri*, 14 Mart 1991, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, 1992, s. 5.

EK-IV

SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE ANADOLU'DA ÇIKARILAN MADENLER*

1. Bakır: Ergani, Erzincan, Kastamonu
2. Demir: Divriği ya da Toros Dağlarının güneyi
3. Gümüş: Ulukışla, Gümüşhane, Amasya'nın Gümüşhacıköy İlçesi, Kütahya'ya bağlı Gümüş Şar, Kayseri'ye bağlı Sarız
4. Şap: Kütahya, Giresun'a bağlı Karahisar yöresi
5. Lacivert taşı: Konya
6. Tuzla

* Faruk Sümer, "Selçuklular Devrinde Türkiye'de Madenler", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1988, S. 4'ten ayrı basım, Ankara: TTK, 1989, s. 159-164.

EK-V

ALÂEDDİN KEYKUBAD'IN BASTIRDIĞI SİKKELER*

Şekil 1: Alâeddin'in Tokat'ta bastırıldığı sikke.

Şekil 2: Alâeddin'in sultan olduktan sonra bastırıldığı sikke.

* Güler, "Anadolu Selçuklu Hükümdarlarının Tasvirli Sikkeleri ve Kayseri Selçuklu Darphanesi", s. 217, 218.

EK-VI

HALİFE EN-NASIR'IN HAZIRLADIĞI FÜTÜVVET MENŞURU*

1. Bu yıl eski fütüvvet kaldırıldı. Emirü'l-Mü'minin Nasır Lidinillah bu konuda kendisine yönelinen ve başvurulan bir kişi oldu. Ona fütüvvet, **Abdulcabbar** tarafından verildi. Bu kişi zahit ve şeyh idi.
2. Bunun üzerine seçkinler ve halktan birçok insan fütüvvete intisab³⁵ etti. Çevredeki emirler fütüvvete girmek istedi. O da onlara elçiler ve vekâleten fütüvvet şalvarı giydirecek kişiler gönderdi. Bu olay Bağdat'ta yayıldı. Küçükler büyüklere danıştı.
3. Fahir El-Alevi, Vezir Nasır bin Mehdi'nin arkadaşı idi. Onun birçok refiki vardı. Bunlardan biri ile İzzeddin Necah Eş-Şurabi'nin bir refiki arasında kavga çıktı. Bu sebepten Kutafta Mahallesi'nde büyük bir kargaşalık oldu. Kılıçlar çekildi.
4. Durum Halife en-Nasır Lidinillah'a intikal edince halife bu olayı çirkin karşıladı. Vezire, grupların başkanlarının toplanmasını ve bir **menşur** yazılmasını buyurdu. Bu buyrultuda iyilik ve dostluk emrediliyor, kin ve düşmanlık yasaklanıyordu. Bu buyrultu huzurlarında okunmuş ve onlar bunun içeriğine tanık kılınmışlardır.
5. Buna karşı çıkanların şalvarları alınacak, fütüvvetleri kaldırılacak ve gerekli ceza verilecekti. Fahir el-Alevi huzura getirildi ve vezir hazır bulunanlara: "Tanık olun ben onu terk ettim." dedi. Buyrultuyu divan kâtibi El-Mekin Ebu'l-Hasan Muhammed bin Muhammed el-Ganami okudu. Buyrultu da bu kâtip tarafından kaleme alınmıştı. Buyrultu metni şudur:
6. Bismillahirrahmanirrahim.
Kuşkusuz delil ve burhanlarıyla kesin olarak bilinmektedir ki Emirü'l Mü'minin Ali bin Ebu Talip fütüvvetin aslı, kaynağı ve onun üstün niteliklerinin ocağı ve doğuş yeridir. Güzel kuralları ondan beslenmiş, kolları ondan doğmuştur ve fityan başaksına değil yalnızca ona intisab

* İsmet Kayaoğlu, "Halife en-Nasır'ın Fütüvvete Girişi ve Bir Fütüvvet Buyrultusu", s. 223–226.

³⁵ **İntisab:** Bir kimseye mensup olma, bir yere bağlanma. Bk. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 443.

etmiştir. **Refik** ve **ihvanın** ilişkileri onun peygamberlerle olan yüce kardeşlik erkânına uygundur.

7. Hz Ali, tam fütüvveti ve üstün şahsiyetiyle şer'i cezaları bütün derecelerine göre uygular. Her çeşit suçluları, suç, din ve mezhep farklılıklarını göz önüne alarak cezalandırırdı. Bu konularda kanunların emrini ve öngördüğü cezaları yerine getirmede ihmal göstermiyordu. Bu konuda Allah'ın emrine uyuyor, hukuk düzenini ve esasını korumaya çalışıyordu.
8. Hz. Ali iyi örnek olan öncekilerin yolundan gidiyor, sahabenin dediklerinden ayrılmıyordu. Ümmetten hiçbirinin onu kınadığı ve uyguladığı cezadan dolayı tenkit ettiği duyulmamıştır.
9. Allah kimi Hz Ali'nin makamına mirasçı kılmışsa, onun da dinin hükümlerinde onu örnek alması gerekir. Fütüvvette Hz Ali'ye ulaşır. Onun güzel ahlakına ve üstün seciyesine uyulmuş fiilleri örnek alınmış, onun bu yönleriyle benzeri yoktur.
10. O (Emirü'l-Mü'minin Nasır Lidinillah) yüksek, kutsal, peygamber ve imamlardan gelen merasimi koymuş bunların doğruluk yönünden geçerliliklerini artırmış, temellerini sağlamlaştırmıştır. Bunları o, Allah'ın dinine yardımcı olan peygamber ve imamlardan gelen, üstün, kutsal, yüce, ulu, şerefli, iyi hizmetleri yapmada fütüvvete girenler için tespit etmiştir. Allah onun makamını yüceltsin, saltanatını ebedi kılsın, sözünü ve sancağını yüksek tutsun.
11. Bir **Refik** bir kimseyi öldürürse –ki Allah insan öldürmeyi ve kan dökmeyi yasak etmiş ve şeriat da insan hayatını korumuştur- bu suretle o, Allah'ın “Kim bir mü'mini kasten öldürürse cezası ebedi olarak cehennemdir.” ayetinde anılan günahkâr kimselerden olur.
12. **Fityandan** birisi böyle bir suç işlerse bu suç anlaşılınca diğerleri onu terk edecekler ve mensup olduğu fütüvvetten çıkaracaklar ve görevini yapmayan **Refikler** arasında sayılacaktır. “Bu onlar için dünyada bir utançtır ve ahirette de onlara büyük azap vardır.”
13. Katili koruyan ve gizleyen, öldürme işinde ona yardım edip evinde barındıran her **fetayı**, **kebiri** (büyüğü) terk eder, arkadaşlığını bırakır ve ondan uzaklaşır.

14. Kim kusurlu birini gizlerse, kusur işlemiş ve yanlış bir iş yapmış olur, kim kanunun kovduğu birini barındırırsa sapıtmış ve nefesine uymuş olur. Peygamber: “Kim, suç işleyen birini barındırırsa Allah’ın, meleklerin ve bütün insanların laneti ona olsun, Allah ondan hiçbir bedel ve fidye kabul etmeyecektir.” buyurdu. Zulüm ve haksızlık yönünden öldürmekten büyük bir şey ve ondan ağır bir günah yoktur.
15. **Feta** eğer kendi grubundan bir fetayı öldürürse fütüvvetten çıkar ve “Onun Tevrat’ta onlara, cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralar için kısas koyduk.” ayeti gereğince kısasla cezalandırılması gerekir.
16. Kendisine itaat edilmesi gereken Halife Emirü’l-Mü’minin Nasır Lidinillah’ın ülkesinde bir **Refik, feta** olmayan birini, yardımcılardan veya divana bağlı birini öldürürse bu katil, grup sahibinin (Sahibü’l-Ahzab) haremde ölümle cezalandırılır. Adeta o, büyüğü (kebiri) vasıtasıyla cezalandırılmış ve bu yüzden fütüvveti iptal edilmiştir. Her üstün (racih) feta katında, onun kısas ile cezalandırılması gerekir.
17. Refikler bunu bilsinler gereği ile amel etsinler ve işleri emredildiği üzere yürütsünler. Bu buyrultuda tayin edilen esaslara uysunlar ve Allah’ın izniyle bunu boyun eğerek karşılasınlar.
18. 604 yılı sefer ayının 9’unda yazılmış olan bu buyrultu grup başkanlarından her birine doğru 30 kişinin şahitliği ile teslim edilmiştir. Sonra her buyrultunun altına şu ifade yazılmıştır:
19. Kul, uyulması gereken bu buyrultunun içeriğini ve ona boyun eğilmesi ve uyulması gerektiğini kabul etti. Fütüvvet ve şeriat yönünden bununla amel edilmesi gerekir. İşte gerçek fityanın işitilen ve anlatılan yaşayışlarından bilinen budur.
20. Bu yüce buyrultunun içeriğine göre görev yapmayı üstlendim. Emredilen ve belirlenen hususlara aykırı bir şey olursa, bunun bana bildirilmesi grup sahibinin uygun göreceği tarzda cezalandırılması gerekir. Allah halifenin devletini sağlamlaştırsın ve sözünü yüceltsin.

Bu metinden anlaşıldığına göre; fütüvvete girmek için seçkin kişiler ve emirler başvurmuştur. Fütüvvet içerisinde yer alan kişiler arasında refik, kebir gibi unvanları alan kişiler vardır. Yine küçük gruplar ve reisleri vardır. Hz Ali, fütüvvetin örnek şahsı ve piridir. Fütüvvetin kurallarına uymayanlar reisleri

tarafından cezalandırılır. Şalvar giyerek fütüvvete girildiği gibi şalvar alınarak fütüvvetten çıkarılır.

ÖZGEÇMİŞ

- 1981 Çorum'da doğdu.
- 1992 Çorum Albayrak İlkokulu'nu bitirdi.
- 1995 Çorum İmam Hatip Lisesi'nin ortaokul kısmını tamamladı.
- 1999 Açıköğretim Lisesi'ni bitirdi.
- 2005 Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümünden mezun oldu.
- 2005 Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans sınavını kazandı.